

15266

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

~~3. tax~~

12
15256

B14753467

cl. lib. et coll. m. de quencia

IO. GENESII SEPVLVEDAE

Cordubensis Artium & Theologiae do-

ctoris de conuenientia militaris di-

sciplinae cū christiana religione

dialog⁹, qui inscribitur

Democrates.

I O, Genesius Sepulveda illustri, & ornatissimo
mo uiro, Francisco Toletu, S. P.

Librum de conuenientia disciplinae mi-
litaris cum christiana religione: quem
ad patruelis tui filium Fernandum
Toletum Albanorum Ducem elucubra-
ueram: mihi erat in animo non ante in manus ho-
minum emittere, quam diu sancitum, uelut alienum
perpedissem, leteque, & accurate more ueterum re-
cognouissem. Tu tamen uix dum peractum: ut iam
edere moliar adhortaris. Re asseuerans: nec sine
exemplo futuram: nec sine ratione. Nam quos-
dam ueterum summos uiros, & in his Marcum
Tullium, nihil minus secutos fuisse doces, quam id co-
siliu de longo tempore protrahendo librorum
editioni, quod Horatius in arte poetica proba-
uit, & ego tuis postulatis obieciebam. Et simul cum
libellum, qui utinam dignus esset opinione tua, a
multis affirmas desiderari, eius ordinis homini-
bus, ut ipsorum honesta desideria, commoditatesque
differre, contra officium esse uideatur. Ego uero
ut tibi assentior, fuisse uiros praestantes, qui con-
fectos libros paulisper intra domesticos parietes
continuerint, sic me ab illorum ingenii, doctrinaeque
magnitudine, cui iure poterat licentia properan-
di concedi, longissime abesse, non ignoro. Certumque
habeo nemini lenta in hoc genere consilia, atque mo-
ram editionis nocuisse. Sed tu nullam excusatio-

nem admittens urges et nunc recentioribus ho-
minum doctorum, sed tamen uel morae impatientium,
uel ambitionum exemplis. Huc adiiciens id
quod me uel in primis commouit, non essem
iam omnino integram, cum idem manu scriptus
libellus, uelut humilitatem scrinii nostri pertusus,
& ambitiose cupiens sublimiora, & augustiora lo-
ca uidere, me prope modum inuito priuatim qui-
dem exierit, sed paulo inconsultius non expectata
postrema lima. Obsequendum est igitur uolun-
tati tuae uel cum iactura meae existimationis. Nec
enim tam durus sum, aut pertinax propositi, ut
obstistere possim studio tuo atque rogatui, quem
tum propter humanissimos tuos, suauissimosque
mores unice diligo, quod mutuo me facere scio,
tum colo familiariter, ac diligenter obseruo
propter canam in aetate iuuenili pruden-
tiam, & cum singulari uirtutum omni-
um studio, conuenientem splen-
dori familiae, eandemque co-
mitate conditam gra-
uitatem,
Vale.

Index eorum, quae primo continentur.

- Turcarum bellum pannoniis, atque germanis
illatum. fol. 3.
Caroli Caesaris apparatus ad obsistendum tur-
cis, ac eiusdem idultria in conficiendo exercitu, fol. 3.
Turcarum fuga turpissima non expectato cer-
tamine. fol. 4.
Corone oppidum peloponnesi expugnatum a
classe caesariana. fol. 5.
Duorum ducum Albani & beiarensis aduentus,
& frequens hispanae nobilitatis ultroneusque con-
cursus ad bellum pannonicum. fol. 6.
Hispanis innata religio, & occasio dialogi, fol. 6.
Vtrum liceat christianis bellum gerere contra
luteranorum errorem. fol. 7.
Testamentum uetus quatenus a Christo fuerit
abrogatum. fol. 9.
Quid sit natura iustum, seu lex naturalis. fol. 11.
Quorum iudicio standum sit de bonis & malis
rebus. fol. 12.
Quaedam bella geri iure naturae. fol. 12.
Philosophorum & theologorum placita de sum-
mo bono, seu felicitate. fol. 13.
De uita actiua, & contemplatiua, & utriusque pra-
ceptis. fol. 14.
Doctrinae & artium quae quibus praefertur. fol. 16.
Luteranorum argumenta soluuntur. fol. 16.
A bestiis et bellum geri iure naturae fol. 19.

Cur reges, & antistites uocent' pastores. fol. 19.
 Quæ bella & arma Episcopis cōueniāt. fol. 20.
 Quib⁹ ex causis bellū suscipi debeat. fol. 20.
 De dolo & insidiis in bello permissis fol. 22.
 De bellis ciuilibus, & intestinis. fol. 22.
 Parendū esse regib⁹ & p̄ncipib⁹ ēt iniqs. fol. 23.
 Qui reges sc̄ti, & uiri p̄ncipes bella gessere. f. 24.

Index eorū quæ secundolibro continētur.

Argumenta potissima cur fortitudo uideat' ad
 uersa christianæ religioni. fol. 25.
 Signa fortis, & robusti militis. fol. 26.
 Exempla uetera & recentia signorum fortis
 militis. fol. 27.
 Gonsali Magni, Iacobi Mendoza, Io. Vrbina,
 Iacobi Garfia laus. fol. 37.
 Exempla fortium uirorum breuis staturæ, uete-
 ra & recentiora. fol. 27.
 Antonii Leiuæ animi robur in infirmo corpo-
 re fol. 27.
 Quæ uirtutes bonum militem efficiant, & de uir-
 tutum connexione. fol. 28.
 De conuenientia peripateticorum, & christiano-
 rū in summo bono, & tradēdis officiis. fol. 30.
 Quæ sit interna ratio colendi uirtutes. fol. 31.
 Quanti ponderis esse debeat, & quibus in rebus
 philosophorum auctoritas. fol. 32.
 Platonis, & Aristotelis comparatio. fol. 33.
 Quibus inuisa sit Aristotelis doctrina, & de Aquī-
 nate Thoma iudicium. fol. 34.
 Veteres theologi q̄p ualde fuerint usi doctrina
 philosophorum. fol. 34.
 Quorum iudicio standū sit cum de fortitudine
 agit, militū an philosophorū, ac d̄ phormione
 philosopho male dimisso ab Annibale. f. 38.
 Qui philosophi fuerint milites, & quomō morū

doctrina sit inuenta, fol. 39.
 De ratione fortitudinis, & oppositorum uicio-
 rum, & eius speciebus, fol. 41.
 Non esse pericula militibus extenuanda, fol. 43.
 De uirtute quæ temperat paruorum honorum ap-
 petentiam & uiciis oppositis fol. 44.
 De magnanimitate, & uiciis oppositis & ueteri-
 bus pmiis bellicæ uirtutis diuersarum gētū, f. 45.
 De iustitia, & eius discrimine, & conuenientia cū
 magnanimitate, fol. 46.
 Magnanimus pauca magni facit, raro subit peri-
 cula, & de reliquis ipsius studiis & moribus, &
 signis naturalibus, fol. 48.
 De uirtutibus naturalibus, & quantum condu-
 cant ad morales, fol. 51.
 De prudentia & solertia, ac subiecto uirtutum
 moralium, fol. 52.
 Cur de pborū hoīum filiis sit bñe sperādū, f. 53.
 Maximā esse uim ad bonos mores, in studiosa,
 & honesta educatione, fol. 54.

Index eorū quæ tertio libro continentur.

Argumenta, cur animi magnitudo abhorre-
 re uideatur a christiana religione, fol. 55.
 De humilitate, quæ cum esse uideatur aduer-
 sa magnanimitati, est tamē eius pars, fol. 56.
 De ratione diuitiarum, & quæ necessariae sint ad al-
 liquas uirtutes fungendas, & de commodis, ac
 incommodis ipsarum, fol. 63.
 De paupertate, eiusque commodis, & incommodis, f. 65.
 De Platonis rep. & utrū habere facultates comu-
 nes conueniat christianæ Religioni, fol. 65.
 De ratione uiuendi monachorum, & mendici-
 tate, fol. 67, & 69.
 Utrum sola uoluntas sufficiat ad officia uirtu-
 tis, fol. 67, & 71.
 De sacerdotū opib⁹, & ipsarum distributiōe, fol. 70.
 Comparatio operis aīæ interni cū externo, fol. 71.
 De gloria mūdāna, & honesto ei⁹ appetitu, f. 74.
 Externa bona, cur nominentur bona, fol. 76.
 De iniuriis ppulsandis, & remittēdis, fol. 78.
 Cur quæ iniurias nō ulciscuntur, habent ignaui, f. 79.
 Error putantium christianam religionem obesse
 imperiis ad diuturnitatem, fol. 80.
 Emanuelis Leonis, & Sueri quignonii celebra
 facinora, fol. 81.
 De singulari certamine, & quibus olim conuenie-
 bat, & quibus erat infame, fol. 82.
 Vetus hispanorum consuetudo singulariter de
 pugnandi, fol. 82.

Exempla uetera, & recentiora illustrium uirorum
qui singulari certamine depugnarunt, fol. 83.
Quando licet christianis singulari pugna decer-
tare, fol. 84.
Sublata per inimicum in certamine singulari pu-
gnandi facultate, utrum fortius sit, deditionem
facere uictum, an mortem perferre, fol. 86.
Quid uiros fortes, & egregiæ patientiæ tutos red-
dat ab iniuriis & de ratione uindictæ, fol. 90.
Subiicit auctor in persona Democratis suā sen-
tentiam iudicio ecclesiæ catholicæ, fol. 91.

LIBER PRIMVS. 2

Ad optimum & clarissimum uirum, D. Fernādū
Toletum Albanorum Ducem, Io. Genesii se-
puluedæ Democrates, siue de conuenien-
tia disciplinæ militaris cum Christia-
na religione dialogus.

Præfatio.

 Vm Bononiam uenissem Clementē
Pontificem maximum secutus, quo
tempore hic Roma profectus, &
Carolus Cæsar ex pannonico bello
reuersus de summis uidelicet rebus colloquen-
di gratia in eam urbem conuenerunt, gratif-
simum mihi fuit post longam meam decem &
octo annorum in Italia peregrinatiōem multos
ex hispana nobilitate sūmæ spei adolescentes ui-
dere, & aliquorum iocūdissima cōsuetudine, col-
loquioq; frui. Sed me omniū maxime delecta-
uit, quod ipsorum quosdam animaduerti, nō ad
arma solum, sed ad litteras etiam præter morem
nostræ gentis factos esse procliuiiores. Pri⁹ enim
rarissimum erat hispanum hominem illustri lo-
co natum uidere, quæ uel litteras latinas didicisset.
Credo propter bella, quæ iam olim a nostris intra
Hispaniam ipsam cum Christianæ religionis ho-
stibus pene continenter gerebantur. Nam studia
doctrinarum pacis ocia fere persequuntur, sed

postq̃ hæc optimorum, religiosorumq̃ principū
 Fernandi & Isabellæ uirtute & sapientia data no-
 bis est, & confirmata, hostib⁹ partim subiugatis,
 partim etiam deletis, in dies, ut uideo, frequentio-
 res adolescentes ex nobilitate existunt, qui conē-
 tur bellicam maiorum gloriam laude quoq̃ do-
 ctrinæ more ueterū Romanorū cumulare. Sed il-
 lud fuit permolestum, q̃ ipsorum nō paucos p-
 spexi scrupulis quibusdam religionem attingen-
 tibus sollicitari, quos mihi traxisse uidebantur ex
 quorundam commercio, qui studio rerum noua-
 rum inflammati magnos hac memoria, tumult⁹
 in dei ecclesia cōcitarunt, cōuersi (ut paulus ait)
 ad uaniloquium, & uolentes esse legis doctores,
 nec tamen intelligentes, quæ loquūtur, neq̃ de q̃-
 bus affirmant. Sed nulla erat maior illorum iu-
 uenum sollicitudo, q̃ q̃ se uereri p̃fitebāt, ne nō
 posset miles generosus, simul officio militari, si-
 mul præceptis christianæ religionis satisfacere,
 quam opinionem, uel errorem poti⁹, ut minuerē,
 præsens uoce, quatenus licuit, in familiaribus cō-
 gressibus elaborauī. postq̃ uero in urbem reuer-
 sumus, quæstionem scripto accuratius differere
 constitui, ac de bellorum iustitia & honestate, de
 fortitudine, d̃ magnitudine animi, cæterisq̃ reb⁹,
 quæ proprius hanc quæstionem attingunt di-
 sputare, quam pro ipsius multiplicitate, & uarie-
 tate paulo latius explicatam, hoc libello comple-

xus sum, quem ut ad te potissimum mitterē, Fer-
 nande tolete dux albanorum inclyte, adduxerūt
 me tuæ singulares, & excellentes uirtutes, atq̃
 eadem hæreditariæ. Vt, n. albanū principatum,
 sic eas tanq̃ iure hæreditario a maiorib⁹ tuis tra-
 ditas accepisti, ac diligentissime tueris. Dum in ho-
 stes fortem & magnum animum, in tuos huma-
 nitatem & iustitiā præstas, in omnes, præsertim
 egenos ac tenuiores liberalitatem, & magnificen-
 tiā. Et quod ē omnium uirtutum fundamentū,
 deum singulari quadam pietate ueneraris. Itaq̃
 uirtutem bellicam, & simul christianam religionē
 tam strenue, sancteq̃ colis, ut ad errorē: quem hic
 libellus infectatur, cōuincēdum, claritas exempli
 tui per se satis fore uideatur. Cæterum ut sermo
 uelut disceptando commodius explicaretur, pla-
 cuit nobis ipsum more socraticorū in dialogi for-
 mā redigere, uerisq̃ parq̃ cōmode suppetētibus,
 tres fictas a nobis personas, quasi Romæ loquen-
 tes inducere. Leopoldū germanū hominē, nō ni-
 hil de luthero referentem, Alfonsum Gueuaram
 nostræ gentis, ueteranū militē, & Democratem
 græcum, cui primas in disputatione partes, ut iā
 legēs ipse cognosces attribuimus. Oriē autē ser-
 mo a Leopoldo Alfonsum alloquente, quem so-
 lum offendit ad mōtem uaticanum in canaculo
 palatii pontificii deambulanti.

LIBER

Leopoldus.

Vid meditaris Alfonse? nunquid no-
ui ab Hispania? Nam publicum uo-
bis tabellarium peruenisse, in dubita-
to argumento sunt frequentes episto-
larum catalogi ad fores argentariorū ppositi, &
magnus hispanorum concursus ad fasciculos
redimēdos. Alf. Ab hispania Leopoldenihil no-
ui, quod qdem tibi scire sit cordi: omnes qua solēt
tranquilla pace fruuntur, Nisi quod prudentior
animos ea cura sollicitari conscribunt, quis euen-
tus sit futur⁹ hui⁹ periculosissimi belli, qđ prin-
ceps Turcarum Solimanus Pannoniis, atq; Ger-
manis infert, Ad qđ ppulsandum Carol⁹ Caesar
rex noster satis firmum exercitum comparas-
se dicit. Nemo enī paulo modo peritior rerum
ignorat, discrimine belli huius maxima rerū uerti
momenta, deq; summa prope modum agi reip.
Christianæ. Quāq; si uera sunt, quæ nunciantur,
peditum centum millia, equitum uero triginta in
armis esse, sapientia & auctoritate Caroli Cæsa-
ris, curaq; & diligentia Fernandi fratris eius pan-
noniæ regis coacta, magna me spes habet, uicto-
riam, si dimicatū fuerit, penes nostros fore, quā-
uis hostium exercitum asseuerent quingentorum
millium armatorum numerum excedere. Nam
licet nri sint impares numero, tamē gñre militū,
uirtute, peritiā belli gerendi, armorumq; appara-

TERTIVS.

4

tu sunt longe superiores. Leop. An ista te mo-
do sollicitudo fatigabat, iam dudum in hoc pon-
tificio canaculo solum obliquo capite cornicum
more deambulanti? Alfon. Ea certe potissi-
mum. Homini enim ciuili, & liberaliter educato
nulla (ut opinor) cura potior esse debet, q̄ earū
rerum, quæ rep. attingunt. Sed hāc ipsam sollici-
tudinem auget meæ profectionis in hoc bellum
cogitatio, quam profectionem id solum morat,
quod tres equi, quos electos Neapoli reliquerā,
anteq; in morbum incidissem, a quo uix dum sa-
tis conualui, nondum mihi sunt adducti. Neq;
enim statui, fortis, atq; officiosi militis esse, ci-
bello, quod Imperator præsens administret, non
interesse, si per ualetudinem ei liceat, aliasq; ma-
gnas, aut necessarias occupationes. Præsertim si
quis illius absentis legatis, ac ducibus suam ope-
ram nō ignaue multis in bellis præstiterit, quod
mihi arbitror accidisse, qui sub Gonsalo Magno
tyrocinium deposui, nec ab eo tempore bellum
ullum ab hispanis est in Italia gestū, cui ego non
interfuerim, & meam uirilem operā nauauerim.
Le. Istum equidem animum Alfonse & laudo, &
amplector, qui nullam officii sustineat intermis-
sionem facere, sed te ista cura, sollicitudineq; libe-
ro. Heri enim uespera a pannonia. Hippoliti Me-
dices legati litteræ sunt pontifici redditæ, quibus
hostis nunciat, non expectato prælio pterritus

aufugisse. Alphon. Miranda narras, & nullis ante saeculis audita, tam ingentem exercitum, quod ubi uniuerso formidandus esse uidebatur, nullo praelio fortunatam expertum, longe paucioribus cedentem confugisse. Ceterum quis tibi huius nuntii auctor est? Vereor enim nequis aulicorum, ut sunt eorum plerique nasuti, tibi homini germano, auidius fortasse de rebus nouis perquirenti, quod magis gnoscere te cupere intelligebat, id pro certo lucidius affirmauerit. Leo. Nosti Democratem, graecum hominem, sed a pueritia educatum in Italia: propinquum (ut audio) Demetrii eius, quod Peloponnesus dominabatur? Alphon. Ego uero ipsius consuetudine diu sum militiae, plibeterque usus. Est enim, non solum philosophia, ac litteris graecis, latinisque perpolitus, sed etiam rei militaris, quam longo usu didicit pitissimus. Leo. is mihi modo in Pontificis, unde egrediebatur coelaui, rei summam exposuit. Nam & nobis olim, ex quo una in gymnasium Patauino adolentes philosophabamur, familiaritas nec ea uulgaris intercedit. Alphon. An Democrates nobis aduolauit a pannonia? quo nuper ipsum ex cisalpina gallia peruenisse hispanorum exercitum ueteranum secutum, his paucis diebus factus sum litteris amicorum certior. A Leo. Aduolauit scilicet, per equos enim dispositos, cum eo, qui, quas modo dixi, litteras attulit, celerrimo cursu delatus peruenit. Clemetem Pontificem Maximum adhor-

tatur, ut opem qua in hoc apparatu Caesarianum exercitum liberaliter iuuabat, transferat in bellum Peloponnesiacum. Illuc enim properat Democrates, si quam opem uel industria, uel auctoritate sua possit nostris afferre, qui fugata turcarum maxima classe, & Corone oppido Peloponnesi maritimo expugnato Duce Andrea Doria multo maiora moluntur, quam ipsum Democratem aspice ad nos uenientem, a quo poteris exactius cuncta perdiscere. Alphon. ipse haud dubie Democrates est, o salue Democrates incolumem te a Panonico bello rediisse gratulor, Democrates. Tu quoque Alphonse saluus sis, Alphonse. Est ne uerum quod modo mihi referebat Leopoldus, turcarum exercitum non dum tuba nostrorum audita, se fugam madaffe? De. est uero uerius, Alphon. agnosco Caroli Caesaris fortunam, De. Agnosce & industriam. Ea namque prudentia exciuerat magnas Germanorum copias, quorum discordiae propter Lutheranos tumultus maxime fidebat hostis, eaque diligentia militem uestrae gentis ueteranum ex in subria, nouamque Italorum manum ex reliqua Italia hostium aduentu nunciato, deducendam ad se in pannoniam curauerat, Ut quem & infirmum, & imparatum offensurum se crediderat Selimanus, hunc tam instructum inuenit, ut sibi uires eius non esse tolerandas intelligens, ne experiendam quidem praelio periculosissimam

LIBER

mo fortunam constituerit. Alphon. Quid igitur nostri? nonne fugientem hostem insequuntur? De. non uisum est opportunum. Nam multorum dierum itinere a castris nostris aberat, cum fugere cognitus est, quem ad munitiora loca, & bello extrahendo magis idonea se se recipere putabamus. Ut consequi esset per quā difficile. & alioquin nostri ad propulsandum bellum, quā ad hostem extra germaniæ pannoniæque fines persequendum paratiores erant, præsertim hyeme appropinquante, & quo futurum erat iter, cunctis per hostium maleficiū atque iniuriam, ferro & igne deuastatis. Ut nihil reliqui facerent, unde commectus possent properantibus nostris suppeditari. Te uero Alphonse ueteranum militem etiam atque etiam demiror, quæ tam magna causa distinuerit in Italia, ut a tam necessario honestoque bello, cui Carolus Cæsar ipse præfesset, sustineres abesse, te namque & fortem uirum, & ad munera bellica obeunda, si quenquam alium, promptum & impetum perspexi, quo nomine tunc te magis, ac magis puderet, si scires ex hispana nobilitate quot uiros fortes, & quam frequentem iuuentutem fama belli huius exciuerit, qui nec uocati, nec ullum præmium præter officium, & gloriam secuti ex cunctis hispaniæ finibus certatim ad prælium, quonemo dubitabat, quin esset decernendum accurrebant, quorum principes fu-

PRIMVS.

ere Fernandus Toletanus, & Iacobus stunica albanorum Beiaresiumque duces, quorum ille paternæ uirtutis amulus (est enim ut scis garciæ toletani filius, eius, qui in Africa impetu hostium appetitus fortissime dimicans, ac egregie sese ultus occubuit) factus modo hæres aui principatus nihil habuit potius, quā ut cum frequenti electoque comitatu ad regem suum profisceretur, & nihil suis opibus parcens, se quoque pro Christianorum publica causa discrimini belli huius exponeret. Hic uero magna uis pecuniarum ad militem conducendum præmissa, ipse cum paucis per dispositos equos subsequutus, ne certamini non interesset, magno constantique animo properauit, qui ut claro documento doceret, sibi nullam aliam causam fuisse peregrinationem illam suscipiendi, quā ut pro christiana libertate pugnando Cæsari iuum præstaret officium, sublata per hostium fugam pugnandi facultate, missione impetrata statim domum, quem dmodum uenerat est reuersus. Alphon. an me aliud putas, quam de illuc proficiscendo iam dudum cogitasse? sed aduersa ualitudine prohibitus sum, a qua ne nunc quidem satis uires pristinas recepi. Neque enim ignoro, quantus nobilium, & summæ indolis adolescentium, fortiumque uirorum ultro ab hispania ad istud bellum factus fuerit concursus, & illorum, quos nomina

sti principum aduentus officii magnitudinisq;
 animi plenus, multorum nobis litteris est perferi-
 ptus, & aliorum præterea principum uirorum, nec
 enim ipsos attinet nominatim recensere, quos pa-
 ri animi magnitudine, eadem in regem suum, res-
 q; publicam christianam pietas ad bellum sacro
 sanctum concitauit, est enim si nescis, hominum
 nostrorum animis insitus quidam egregius reli-
 gionis respectus. Demo. Ego uero id habeo mul-
 tis exemplis exploratum. Nam cum rara sit pie-
 tas iis, qui castra sequuntur, ne poetæ prorsus asti-
 pulemur, qui nullam eis neq; fidem, neq; pietatē
 esse prodidit, animaduerti tamen: post urbis Ro-
 mæ direptionē in ea peste, quæ ingēs paulo post
 exercitum Cæsarianum ex uariis gentibus con-
 flatum inuasit, plerosq; milites hispanos, cum in
 morbum incidissent, prædam percipide partā,
 ne uos uidear ab omni crimine uendicare, religio
 ne tamen ductos spoliatis ciuibus restituisse, qd'
 aliarum nationum cuiuspiam fortasse militi acci-
 dit, ego tamen, qui toto eo tempore in castris fui
 multa q; diligenter obseruaui, neminem nec ui-
 di, nec ab aliis audiui, qui hoc officium Christia-
 næ religioni tribuisset, quam de uobis existima-
 tionem auxit mihi uel plurimum in pannonia su-
 perioribus diebus honestissima eademq; iucun-
 dissima eorum iuuenum ex hispana nobilitate,
 quos modo memorabam cōsuetudo. qui cū pro-

pti & alacres essent ad pugnam (ut omnes opi-
 nabamur) impendentem in eundam, & mortem
 pro Christiana religione, si fortuna tulisset, oppe-
 tendam illud se modo subuereri dictabant. ne in-
 fissima ira dei propter Lutheranam impietatem
 Germaniam affligere, & hoste uindice hostem ul-
 cisci statuisset. Itaq; plurimus eis erat sermo de
 religione, & item de officio nobilis & christiani
 militis, cuius conditionem complures ipsorum nō
 sine dolore acerbabant, in quibusdam dicentes,
 nobilis militis, quem ipsi equitem, sed patrio uos-
 cabulo nuncupabant, professionem cum præ-
 ceptis christianæ philosophiæ parum coherere.
 Alfon. Vetus scilicet querela, sed quæ dudum ne-
 scio quo pacto cæperit inter hispanam nobilita-
 tem, magis ac magis inualescere. Leop. Quid mi-
 rum? cū ne illud quidem satis constet, num bel-
 lum cum quouis hoste gerere, quod est militis offi-
 cium, liceat per religionē homini christiano. De-
 scio Leopolde tuorum Germanorum quosdam
 nō obsecuti nominis id ipsum nuper disserere cœ-
 pisse. Atq; equidem metuo, ne illa, de qua modo
 dicebamus, querela ex istorum commercio nata
 sit, aut aliunde fortasse per tenui capite orta, hic
 uires etiam atq; etiam adquisuerit. Alfon. tu uer-
 ro Democrates quid sentis, num fortis nobilisq;
 militis professionem a christiana doctrina putas
 abhorrere? Nam & mihi accidit, quorundam

meorum contubernalium huiusmodi querelis interesse, & in eam opinionem sum, ut uerum fatear, iampridem delapsus, non quod putem christianis bella suscipere habendum esse religioni, tam saepe iustus, aut etiam necessariis, ut mihi quidem uidetur, suscipiendi causis incidentibus, sed quoniam multa accidunt in uita, quibus interuenientibus, uiro forti sit necesse, aut famam, cuius ipsi debet esse maxima cura deferere, aut præcepta religionis negligere. Leop. Mihi quidem & ob istas, & ob alias causas sic prorsus uidetur, nolo tamen quidquam temere asseuerare, sed tu quid Democrates arrides? & non potius rationem contra, si quam habes, exponis? Demo. gaudeo te Leopoldo cautiorem, quam solebas esse factum, qui cum plane tuam sententiam a dogmatis lutheranis non alienam, paucis protulisses, memor tamen te non saxoniam, sed Romam, & in ædibus pontificis uerba facere, dictum notissima cautione, & tuorum quibusdam familiari temperasti Leop. Omitte democrates mentionem facere Lutheri, et culpam eius, si qua est, nobis exprobrare, qui uim rationum in omni quaestione, aut sacrarum litterarum testimonia, non cuiusquam hominis auctoritatem sequimur. Demo. præclare uero nobiscum actum est, si non licet, ut qui quæ uir fortis sit, & idem christianus, sed hæc quaestio maior, ut uideo, facta est, quorundam ingenius, quam ut paucis

queat explicari. Alfon. obsecro te democrates quando in hunc sermonem incidimus, & mihi uideris non imparatus aut immeditatus, his de rebus diserturus, ut nobis explices tuam sententiam, & Leopoldo uiro in philosophia, & sacris litteris exercitato, quem ad contradicendum paratum uideo satisfacias, sic enim mihi satisfactum fuerit, homini indocto, & uix quæ latinas litteras didicerim, sed tua & doctrina, & rerum peritia, quid res hæc habeat ueritatis edoceri percupido. Leop. Mihi uero Democrates rem feceris perinde gratam, qui huic opinioni non tam pertinaciter adhæsi, ut ratione conuictus non sim libenter ipsam deponiturus, te præsertim auctore, qui ad studia doctrinæ, rei quoque militaris peritiam, diuinum illud Socratem imitatus, sic adiunxisti, ut mihi uideris inter huius memoriam magnos uiros excellere. Demo. opus quidem erat maiore ocio & animo uacuo, ceterum difficile est, studio ueterum amicorum abnuere, præsertim colloquium postulantium ad indagandam in re controuersa, & ad plurimos pertinente ueritatem, cuius inquisitioni nullum negotium esse præferendum principes philosophorum putauerunt.

¶ Age igitur Leop. ut more disputandi Platonicum te neamus, causas expone, cur tibi militia cum religione christiana tanto pugnare uideatur. Ego quæ mihi contra uidebuntur, nam te in magno errore uersari certum habeo

iam conabor explicare. Leop. Primum omnium quia ut paulo ante dicebam, bellum omnino gerere, christianis institutis, iureq; diuino ueretur. Demo, contra ius ergo diuinum gessit bellum Iosue, & præter legem diuinam bello persecutus est tot reges, & ciuitates, dum nouas sedes populo Israelitico pararet. At raro, atq; haud scio, an nūq; prælium iniuit in iussu dei, a quo etiam, ut solem, lunamq; sisteret, dum suos hostes ulciscerent pugnās cum amorreis impetrauit ut pleraq; alia bella, quæ a Dauid, quæ a Machabeis, quæ a ceteris electi populi præfectis iussu, & ope dei gesta sunt, taceantur. Leop. quem Iosue, quem Dauidem, quos tu mihi Machabeos narras? Iudæos homines, & memoriæ peruetustæ, de christianis quærimus, & lege utentibus euangelica, nō de hebraeis, quos scimus sanguinolentos fuisse, & quibus cum christianis nihil est hac in parte cōmune. Dem. Christianorum igitur deus alter est, ac iudæorum. Leop. Deum qdem uerum esse, atq; eundem omnium gentium, rerumq; omnium cōditorem, & gubernatorem confitemur. nam idem dominus omnium, ut inquit paulus, & diues in omnes qui inuocant illum. sed præcepta, & leges alias/aliis datas esse nemo ignorat. Itaq; iudæis per legem belligerare licebat, christianis non item licet. Quid est enim quamobrem pugnare debeat, qui uiolento non resistere, sed dextra

gena

Iosue. C. 10.

Ad Ro. 10.

deum patimini? Christus & paulus iniurias inimicis nos condonare iubet, tu nos hortaris ad iniurias persequendos? quæ uera sunt, non possunt diffidere. Aut igitur doce, hæc cum illis non pugnare, aut cum Christi, & pauli dictis refragari nefas sit, desine me tuis argutiis, ad istas naturæ leges reuocare. Demo. æquissima uero conditio, & quam sane lubens accipio, ut summa igitur paulo altius repetatur, utar, si tibi uidetur, paulisper oratione perpetua: tu interim, si quid displicuerit, memoriæ mandabis, & postea tuo iure, & arbitrato contradices. Leop. Mihi uero uidetur, nec te quo ad uoles: interpellabo.

¶ Demo. Non te latet Leopoldi multas maximasq; fuisse inter philosophorum principes de finibus bonorum, & malorum dissensiones, aliis alio summum bonum, summumq; malum metientibus, legisti enim opinor, quinq; illos libros, quibus hanc quæstionem Cicero, nescio doctius, an elegantius, est complexus. Et quid scripserit eius æqualis Marcus uarro, doctissim⁹ Romanorum, & quo processerit huius ratio ueterum sententiæ enumerando non ignoras. Quamq; enim omnes huius de philosophia libri, iniuria temporum intercidierint, multas tamen eius sententias, & eas in primis, quæ hunc locum attingunt, diligenter persequitur Augustinus in libris, qui sunt de ciuitate dei. Sed cæteris opinionibus magno doctorū

Lib. 18.

hominum consensu olim explosis nemo fere iam pridem est, quin peripateticorum, & Aristotelis ab stoicis & ueteri academia uocabulis magis, quàm rebus dissentientium disciplinam, ut in reliqua philosophia, sic in hac quaestione, cæteris philosophis anteponat. Peripateticorum porro de summo bono sententia notissima tibi est, & cunctis, qui Aristotelis libros de moribus legerunt, in usu uirtutis positum esse finem bonorum, quem ipse iam summum bonum, interdum felicitatē appellat, a quo uirtutis usu, quoniā interdum ad uersa ualeitudine, alias excludimur egestate, idcirco & corporis, & externa bona, suppetere aiunt oportere, quibus utimur partim, ut instrumentis ad fungendas uirtutes, partim ut rebus necessariis, ad uitam liberaliter degendam. Sed cum sit duplex uirtus, altera διανητική, altera θηκη græce nuncupata, latine autem, ut uideo intellectuālis, & moralis consuevit appellari, in alterutroque usu satis esse praesidii, putant peripatetici ad bene beateque uiuendum, sed eos tamen beatiore esse, qui cognitioni ueritatis uacant, & optimarum rerum contemplationi, quanto scilicet intellectus cæteris animi partibus, ac res diuinæ humanis habentur praestantiores. Differit autem Aristoteles de ea felicitate, quæ potest in hominem mortalem cadere, non de illa, quæ ut est, sic uocatur a theologis aeterna uita, quæ efficit clara, apertaque

I. & x. ethi.

Ex. Io. ethi.

dei contemplatio, sic enim Christus patrem allocuitur. Hæc est uita aeterna, ut cognoscant te solum deum uerum, quod nemini datum esse constat in corpore mortali, præter Christum, demose, & paulo quærentibus eruditis. Nunc enim uidemus, ut testatur paulus, per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem, cunq; apparuerit, similes ei erimus, & uidebimus eum sicuti est. quæ ne hanc quidem felicitatem philosophus intactam reliquit, nisi quæ ipsam non hominibus tribuit, sed diis immortalibus, quos semper tradit esse beatos, ut igitur summorum philosophorum ratio uitam sapientium, qui dei uitam, quatenus mortalibus est datum æmulantur, cunctis præfert longo interuallo, eos tamen, qui in reip. aut eius partium administratione cum uirtute sunt occupati, a felicitate non excludit, sic christianis intelligere oportet, duplicem esse uiuendi rationem, utramque honestam & religioni cōsentaneam, sed quarum altera longe alteri præferatur. Hanc duplicem uitam, ne longius abieris, Christus ipse non obscure in duabus sororibus Martha & Maria significauit, eiusque discrimen aperuit. In Martha enim, quæ hospitē Christum liberaliter excepit, & sedula in eam curam incumbibat, ut benigne ipsum, ac ciuilitate tractaret, quid aliud intelligimus, quàm eorum uitam, qui colendis morum uirtutibus se dedunt, & rebus agendis accommo-

Io. 17.

I. ad cor. xlii.

Io. Eth.

Luc. 10.

dant. Nā in Maria, quæ sedens ad pedes domini, uerbis eius erat intenta, philosophantium, contemplantiumq; uita, haud dubie significat. Cui quoniam Martha multorum errorem secuta, uis tam ciuilem præferebat, dum sororis ociū apud Christum incusaret, sic eius expostulationi Christus occurrit, ut utraq; uitam honestam esse doceret, sed contemplantium multo præstatiorem. Nam Martha Martha inquit sollicita es, & turbis erga plurima. Porro unū est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, quasi diceret, qui in re gerenda uersantur, ac student honestarum rerum administratio, ut Martha hos, quanq; ipsorum uita laudanda est, nam cum uirtute humanis tum necessitatibus seruit, tum etiam commodis, tamen multis sæpe sollicitudinibus implicari, & turbulentis curis angī necesse est. Qui uero Mariam imitantes inuestiganda, ueritati: & diuinarum rerum contemplationi uacant, horum uita tranquilla, & serena est, atq; longe perfectior, quippe cū eam, quo ad licet, æmuletur, quæ iustos & amicos dei uere beatos, cum ex hac uita migrauerint efficiet. Sed unum est inquit necessarium, alterutrū enim, uirtutem morum: aut intellectus colere necesse est: ut recte uiuatur. Nam qui utraq; neglecta uecordiæ se: ac turpitudini dedit: is non dico a christianorum, sed ab hominum consortio repellitur: ex

terminatioq; debet. Nam si quis forte tam stupidus est, ut putet Marthæ officiū, ac liberale opus, a Christo fuisse improbatum, legat Augustini libellum, quem scripsit de uerbis domini, ubi hunc euangelii locum enarrat, & quantum sententia fallatur intelliget. Quid ergo inquit putemus, reprehensum esse ministerium Marthæ: quam cura hospitalitatis occupauerat, quæ tanto hospitale laetabatur? Hoc si uerum est, omittāt homines egentibus ministrare, uacent uerbo, occupentur circa scientiam salutarem, nihil eis sit curæ, quis peregrinus in uico sit, quis egeat pane, ualeant opera misericordie, insistent uni scientiæ. Non ergo dominus opus reprehendit, sed munus distinxit, sequitur enim, Maria optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea, non tu malam, sed illa meliorem. Hæc Augustinus. Sed apertius etiam Gregorius sese huius sententiæ grauissimum auctorem exhibuit, cuius uerba ea sunt in moralium vi. libro, per Mariam, inquit, quæ uerba resedens audiebat, cōtemplatiua uita exprimit. Per Martham exterioribus absequiis occupatam actiua uita significatur, sed Marthæ cura non reprehenditur. Mariæ uero laudat, quia magna sunt actiua uita merita, sed cōtemplatiua potiora. Vtraq; igitur uita, non modo doctissimorum hominum, sed Christi dei iudicio probanda est, & homine christiano digna. Contemplatio tamen lō

Aug. de ver.
dñi.

geanteponitur actioni. Neque uero solum probanda ea uita est, quæ in rebus agendis uersatur, sed ad hominum naturalem societatem tuendam necessaria. & hic fortasse commodissimus, & germanus est intellectus uerborum Christi dicentis, porro unum est necessarium. Nam cum duas inter se uiuendi rationes compararet, unum, i. earum alteram uitam, quæ rei gerendæ accommodatur, necessarium esse dicit ad uitam degendam. Nam si ut Maria, item Martha rerum ad conuiuium necessariarum omissa cura, nihil aliud, quàm audiendo Christo, eiusque doctrinæ uacasset, quis famulis, & ancillis non suppetentibus cibos coxisset? quis mensam instruxisset? quis cætera ad cænam necessaria parasset? Christoque & apostolis recumbentibus ministrasset? Vt hæc igitur munia, quibus nobis tota rerum agendarum ratio significatur, necessaria sunt ad priuatos, & paucorum usum, sic ad mortaliū cœtus, hoc est ciuitates conseruandum, plurimos esse necesse est, qui Reip. præsent Reges, Consules, Prætores, Senatores, Ediles, & cæteros pro cuiusque reip. forma magistratus: ad de bellorum, si extiterint, imperatores, legatos, tribunos militum, cœturiōes, & reliquos præfectos, sed quanquàm hæc uita honesta est, & maxime necessaria, illa tamen quam elegerat Maria, dum uacaret contemplationi perfectior est, & præstantior. Nam & artium ac disciplinarum, non ut quæque

maxime necessaria est ad uitam degendam, sic habetur præstantior, isto enim modo pistorum, coquorum, textorum, sutorumque artes primum si bi locum iure necessitatis uendicarent, sed contra se se res habet, & quanto minus doctrina quæque necessitatibus, aut commodis humanis seruit, tanto cæteris, doctissimorum hominum iudicio præstat. Prima enim philosophia, quæ eadem theologia nuncupatur, idcirco habetur omnium scientiarum nobilissima, quoniam non in rebus necessariis, aut utilibus humano generi uersat, sed maius quiddam & sublimius spectat: in cognitione ueritatis, & contemplatione diuinarum rerum occupata, qua propter philosophus hanc esse nobilissimam scientiarum præfatus, omnes igitur inquit sunt hæc magis necessaria, præstabiliore uero nulla. Cum ergo neutra uiuendi ratio sit per leges christianas interdicta, utriusque præcepta, & a christo in euangelio, & ab apostolis tradita sunt in epistolis, partim necessaria, eademque sufficientia ad recte, & ex christiana religione uiuendum, hæc autem sunt decalogi præcepta, ad quæ naturæ leges omnes referuntur, & quibus uita ciuilis contenta est, partim commodissima ad uitam alteram perfectiorem degendam, ad quam Christus, & apostoli non uerbis solum, sed multo etiam magis opere, ac exemplo nos ad hortabantur, eius generis ea sunt, quæ tu Leopolde paulo ante ex

I. Metaphi

euangelio, & Pauli epistolis obiiiciebas, de contumeliarum, & rapinarum tolerantia, & item de uniuersa substantia distrabenda, & pauperibus largienda, de celibatu, de uirginitate, quam praeceptorum uim, & discrimen, ne sine auctore locuti esse uideamur, Christus ipse nobis, ut est in euangelio, apertissime declarauit. Qui cum in monte sedens his potissimum, & talibus monitis discipulos ad se, dumque, quatenus licet, imitanda, adhortatus esset, ut se doceret, non leges dare, quibus praetermissis, recte uiuere non liceat, sed uiam monstrare ad eam, de qua diximus, uitam perfectissimam, illud adiunxit, estote ergo perfecti, sicut & pater uuester celestis perfectus est, idemque rogatus a quodam, quid boni faciens, uitam aeternam consequeret, respondit, si uis ad uitam ingredi, serua mandata, rursus de praecipis inquirenti, & nunquid noui decalogo adderet, addubitanti illis conumeratis, non homicidium facies, non adulteraberis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, Honora patrem & matrem, praecipuum charitatis adiecit, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum, quod cuncta decalogi praecipia complectitur, & in quo omnia (ut Paulus ait) instaurantur. Cum haec ergo necessaria, & in eis satis uirium esse, ad aeternam uitam obtinendam docuisset: si uis autem inquit perfectus esse, uade, & uende omnia quae habes, & da pauperibus, & sequere me. Potuit ne Christus necessaria praecipia

praecipia, quae in decalogo continentur, apertius distinguere ab aliis, quae quia non habent uim legis obligantis, sed exhortationis ad meliorem, perfectioremque uitam, idcirco consilia magis, quam praecipia uulgo solent a theologis nuncupari, late patentem praecipii notionem ad legis dumtaxat intellectum angustius docendi causa reuocantibus. itaque male merentem male accipere iustitiae est, in iuriam non repugnater ferre perfectionis. Nam percussus dextra maxilla idcirco iubetur a Christo, sinistram praebere teste Augustino, ut dum uicem non reddit malo perfectus sit, quoniam reddere uicem: iustum est inquit, sed non plenum. Si uero dissimulet ab iniuria, plena iusticia est, & abundans. Ut igitur in pauca conferamus: quae paulo latius, quo minus in re dubitationis relinqueretur explicuimus, uides ut bellum non modo non sit contra legem diuinam, cum a fonte iustitiae, ut saepe accidit: exoritur, sed auctore deo suscipiatur. quod enim duce fit, ac magistra natura, id auctore deo fieri: satis: ut arbitror, est declaratum. deus enim, ut prima causa est uniuersae naturae, sic ordinem uiuendi a natura praescriptum semper, in primisque teneri, & obseruari uult, tantum abest, ut quicquid statuatur naturae legibus aduersum, Nul- lum est autem decretum nec iustius, nec quod natura magis uelit esse ratum, quam ut primum se se, ac sua quisque, deinde socios, sociorumque libertate

Aug. ver. &
no. test. q. 69

1. ad Tim. 5. & commoda tueatur. Nā qui suorum, ut paulus ait, curam non habet, fidem negauit & est infideli deterior, ad quod præstandum & improborum iniurias ppulsandas, quæ bella suscipiuntur, hæc magistra natura, deoq; duce suscepta esse nō putare, uide ne hominis esse uideatur, abiecto, maximeq; demisso animo, & prorsus in uirerū cognoscenda caligantis. Nam culpae bella propterea q; quidam in eis immatura morte delentur, dum pacem quarunt, qui certe aliquando erant moriturī, timidorum est, inquit Augustinus, non religiosorum, nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus animus, feritas rebellandi libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt inquit, quæ in bellis iure culpantur. Ad quæ iure punienda aduersus uolentias resistentium siue deo siue aliis quo legitimo imperio iubente gerenda ipsa bella plerumq; a bonis suscipiuntur, unde gregori⁹ in epistola ad milites neapolitanos, summa inquit militiæ laus inter alia bona merita hæc est, obedientiā reip. utilitatibus exhibere, quid quid sibi utiliter imperatum fuerit obtemperare. Ergo qua ratione Abrahamo, qui legibus naturæ uiuebat, & iudæis accepta lege fas iustumq; fuit beligerare, eadem christianis bellum gerere fas est. Noli (ait idem augustinus) existimare, neminem deo placere posse, qui in armis bellicis ministrat, in his erat sanctus dauid, cui dominus tam ma-

Contra Ma/
nich.

Ad Bonif.

gnum perhibuit testimonium, in his etiam plurimi illius temporis iusti, in his erat sanctus ille centurio, qui domino dixit non sum dign⁹, ut intres sub tectum meū. pacem inquit habere uoluntatis ē, bellū autem esse debet necessitatis, ut liberet deus a necessitate, & conseruet in pace. subesse igitur debet iusta causa, quod ita demū fiet, si bello nihil aliud quæsitum fuerit, q̃ pax, maxima ciuitatum, ac societatis humanæ cōseruatricis, & in qua tuenda uita ciuili, tota prope modum est occupata, nimirum in Rep. recte, ac sapienter instituta.

¶ Quod uero in castigatione petri iniuriā a christo armis ppulsare conātis argumentū ēē putas, nō licere christianis aduersus impiorū uolentia armis se defendere, & uim ui repellere, uideris mihi illum euangelii locum, aut oblitus esse, aut non perlegisse, Castigato enim petro, castigandi causa subiungitur, an putas inquit, quia nō possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusq; duodecim legiones angelorum? quomodo ergo implebuntur scripture, quia sic oportet fieri? Itaq; non legem in eo sanxit, omni naturæ repugnantem, ne liceat improborum iniuriā ui, si aliter non dat propulsare, sed imprudentiā eius castigat, qui christum putaret, inuitum ad necem thahi, a qua esset humana ope, qui angelis imperare poterat, eripiendus & non potius

Matth. 26.

In epist. ad
marcellinū.

Luce. 3.

sponte sua, ut prædictum erat prophetarum uaticiniis ex decreto trinitatis, si. n. christiana disciplina, ut ait Augustinus, omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus diceretur, ut abiicerent arma, secus militiae omnino subtraherent, nunc autem dictum est eis a Baptista Ioanne, neminem conquassaueritis, nemini calumniam feceritis, sufficiat uobis stipendium uelstrum. Nam quod bellum tibi contra naturam legem uideri dicebas, propterea quod nullae bestiae, cum sui generis animantibus bellum gerere uideatur, primum erras in eo, si putas, nullum esse ius naturae, quod non sit idem hominibus cum ceteris animantibus commune. Quanquam enim ius naturale id esse, quod natura docuit animalia cuncta, iure consultus definierit, est tamen ius alterum, quod quia rationis hominum generi, seu speciem maius appellari, peculiariter tributa uis, & iudicium affectatur, idcirco ius naturae, humanae scilicet, & idem ius gentium, de quo paulo ante differebamus nuncupatur. Deinde animalia cetera non partim a bellis auersa uideri debent, si raro quae sunt in eodem genere, aut nunquam pugnant inter se. Habent enim pleraque omnia suos hostes, sed in specie diuersa. Non gerunt bellum tigres cum tigribus, at gerunt canes cum lupis, his pecori iniuriam & necem hostiliter molientibus, illis innata quadam amicitia, & quasi iustitia depellunt. Quid

uacca? quid equa? & mule? quid sues? ut ceteras taceam id genus animantes, nonne luporum ipsae, aliorumque maleficorum animalium cateruas adesse sentientes, se se duce natura, in orbem uelut infestam aciem instructes colligunt, & paratae ad pugnam in excubiis nonnunquam pernoctant? & irruentibus hostibus ualidissime repugnant, se suosque fetus, cornibus, dentibus, calcibus, prout quaque armata est a natura, quoad uires suppetunt, commisso certamine defendunt. Itaque non solum ratio, ac prudentium hominum consensus, mosque coetaneus hominum memoriae, bello iniurias a se, & iis qui suae cuiusque curae, fideique commissi sunt, propulsare iustum natura esse docet, sed etiam uis innata, quae ceteras animantes ad se suaque tuendum, ac defendendum impellit. ut non incommode homines iniustos caedibus & rapinis statum reip. perturbantes, pacem bonorum sollicitantes, tamquam lupos esse dicas, & malefica animalia, ciuitates & populos, quasi pecus & armata, reges & principes, uelut pastores, praesidia militum, ceu canes pecuarios. Quam similitudinem praescis etiam poetis, & philosophis placuisse in primis animaduerti. Homerus enim, qui solet pater omnium doctrinarum appellari non aliter fere principes uocat, quam pastores populorum & in ueteribus sacrarum litterarum monumētis Esaías, Hieremias, ceterique uates, ad eas res si

guificandas, uix aliis nominibus utuntur sed qđ profana, aut prisca testimonia commemorat: cū euangelicam doctrinam, & christum ipsum auctorem habeamus: qui se bonum pastorem, homines, pro quibus animam posuit, oues & gregē, fraudulentos porro & nocentes, lupos rapaces passim appellat in euangelio. ut igitur pastoris est officium, gregem prudēter pascere, & cum res poscit, lupis, ceterisq; feris insidiantibus, aut offendentibus pecori, se se atq; canes opponere, sic principis partes sunt, non solum ciuitatis ocio consuiere, & populos suos in officio sine aliorum iniuriā æquabili iure continere, sed etiam improborum hominum iniuriis, quæ sæpe existunt, ui & armis, si aliter non datur resistere, siue priuatim inter ciues legibus neglectis, siue publice ab externis hostibus inferantur. Nam qui hostibus ingruentibus per ignauiam cedit, nec strenue manu coacta cunctis opibus atq; uiribus, uel cum uitæ suæ discrimine repugnat, nec res iniuste ablatas repetit, pœnasq; sumit de fontibus legitimas, hæc enim fere sunt iustissimæ causæ belli gerēdi, is non principis officio fungit, sed populos suæ fidei commissos sceleratissime prodēs, simillim⁹ est mercenario, quem christ⁹ maxime damnat in euangelio. Nam mercenarius inquit, qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, uidet lupū ueniētem, & dimittit oues, & fugit, & lupo rapit

ac dispergit oues, ego, inquit sum pastor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis. Episcopus ergo, qđ Christum optimum: & summū pastorem, ac eius apostolos, hæc in parte poscente officio uoluerit, ut uelle debet, imitari, quoniam eius præfectura, & quasi regnum spiritale est, cōtra improborum peccata: & hæreticorum impietates se se primum: deinde suos quasi legatos, & centuriones telis apostolicis armabit, Innocentiā modestiā, temperantiā, sanctitatem, ut exemplo, itē egregia quadam doctrina, ut oīe possit crimina castigare, & praua dogmata redarguere. Arma enim nostræ idest apostolicæ militiæ non carnalia sunt inquit paulus, sed potētia deo ad destructionem munitionum consilia destruētes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiā dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, quæ arma si a pertinacibus negligentur, coercebit eos etiam uinculis, desperata porro sanitate, ultima præsidia petet a legibus ecclesiasticis, & ciuilibus, quibus iustissime hæreticorum pertinacia uindictæ, quorum scelus tanto est reip. perniciosius, & acrius uindiciandū, qđ prædōum, & grassatorum, quanto pietas & religio externis bonis antefert, Princeps autem, quem maxime uellem, nō minus uirtutibus, qđ honoribus & dignitate ceteros excels

Addit. I.

2. Ad cor. x.

lere; primum dabit operam, ut ciues æquabili iure contineat, & secundum religionem, ciuilesq; leges, deinde turbulentos, & flagitiosos meritis pœnis prosequetur, ne status reip. detrimentū patiat. Hunc enim quasi scopon, spectat doctrina ciuiliſ, ut ciuitas salua sit, ac dignitate & commodis augeatur. Deinde si qua uis ab hostibus in suam ciuitatem parabitur, aut inferetur, hanc ut sine armis depellat, omni ratione conabitur, sed si hostes nec honesti respectus retardauerit, nec iustæ dehortationes ac denuntiationis, quæ fecialiſ romanorum iure continebatur ab iniuria deterrebantur, auctore deo duceq; natura, coacta fortium uirorum manu, sumptusq; armis ab iniustorum hominum immanitate & maleficio libertatem asseret, cōmodisq; suis et suæ ciuitatis, ac sociorū prospiciet (utiliter, n. uincitur is, teste Augustino, cui licentia iniquitatis eripitur) nec res ablatas armis repetere, aut fontes punire, turpe aut religioni habendū ēē putabit, nō deniq; pigebit eū, abrahamum uirum iustum, & amicum dei nuncupatum æmulari, qui legem naturæ secutus, multis sæculis ante scriptas leges hebræorū, bellum aduersus quattuor reges exultantes uictoria suscepit: & præda onustos fudit ad damascum, & spoliauit, a quo bello redeunti benedixit melchisedech⁹ sacerdos dei altissimi, eundemq; deo benedictum appellauit, quippe cum munere fun-

ctus

ctus esset, quod deo sciebat esse pergratum. Qui, ergo bella cupit a mentibus hominum aboleri, rem cupit optimam, & omnium maxime humano generi salutarem, sed tunc iubeat bonos, iustosq; uiros, arma in alios usus uitæ humanæ necessarios conflare, cum iniustitiam & scelus penitus a facinorosorum animis extirpauerit. Nisi, n. lupos sustuleris & malefica animalia, nunq; pastor persuadebis, ne utatur præsidio canū. Hoc enim esse principis officium, & ciuiliſ uitæ rationi conuenire, christi euangelica uerba declarant apertissime. qui licet ipse perfectiorē, spiritalemq; uitam delegisset, & propterea rogatus, an rex esset, suum regnum non esse huius mundi respondisset, illud tñ adiecit, si ex hoc mūdo esset regnū meum, ministri mei utiq; decertarent. Nisi forte tam stupidi, & in rerum intelligentia tam plūbei sum⁹, ut putem⁹ a christo damnata fuisse regna & principatus ciuiles, ab hominib⁹ duce natura, uel a deo potius constitutos. Non est enim potestas, ut testificatur Paulus, nisi a deo, & quæ sunt, a deo ordinatæ sunt, at Christ⁹ deo, quæ dei, Cæsari hoc ē regib⁹ & pncipib⁹, q̄ Cæsaris sunt, reddi iussit, nec iussit tantum, sed et tributū, statere dato, pro se soluit, atq; Petro. quamuis ipse liber esset, ac immunis. Ne si tribuere postulat recusasset, cæteris exemplo noceret. qui factum Christi, quem fas est, quoad licet imitari,

F

In ep. ad Mar
ceum.

Gen. 14.

Ioan. 18.

Ad Ro. 13.

Marci. 17.

Matth. 12.

secuti nihilo fortasse magis sibi, q̃ ei pendendum esse tributum stulte existimassent. Cur porro principibus tributa penduntur? Num ut mare prædonibus infestantibus, aut dum hostes agros rapinis, & maleficio deuastât, ipsi desides in umbra fruâtur uoluptatibus, & ocia pacis pereunte rep. supini & ignaui specie religionis prætexta cōsectent? Iudebat igit̃ paulus cū principē negaret sine cā portare gladiū, hoc est armatorū habere p̃sidia, quem tū dei ministrum appellat, & uindictam iræ ad malorum conatus non magis, opior, intra, q̃ extra ciuitatem reprimendos. Nam idcirco, ait tributa præstatis, ministri .n. dei sunt, in hoc ipsum seruientes, quibus cum nos parere, ipsorumq; dicto, tum ad Romanos tum etiam ad titum scribēs audientes esse præceperit, putabimus ne, qui nos ad omne officium principib⁹ præstandum adhortatur, hunc operam militare, sæpe necessariam, & pro libertate patriæ, pro libens & uxoribus, pro aris demum & focis suscipiendam exclusisse? aut aliter sensisse? q̃ petrum Apostolorum principem, qui nos subditos esse iubet omni creaturæ propter deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanq̃ ab eo missis, ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorū quod hec sit uoluntas dei.

¶ Nec .n. bellum iustum esse putatur, quod non sit principum aut magistratuum auctoritate su-

A.J.Ro. 13.

Ad Tit. 3.

1. Pet. 2.

sceptum, nec si quod fuerit causis neq; necessariis, neq; honestissimis, quales supra memoraui⁹ quasitum. Itaq; non hinc magno crimine bellum geri puto ab iis, qui contra christianos operā suā militarem locant principibus externis, cum quibus nullam habent societatem, eoq; magis, si de causæ ipsorum honestate, quod plerumq; accidit ambigatur. tales .n. tantum abest, ut bellum gerant pacem spectantes, qui animus, adesse debet iuste bellantibus, ut hanc exosi cupiant et gentiū dissensiones & turbas, quod est omnino contra uirtutē, et religionem, bello autem legitime suscepto ad gloriā fortitudinis aliquid, ad iustitiā teste Augustino, nihil interest, aperte pugnetur, an ex insidiis, ut .n. ait poeta, dolus, an uirtus, quis in hoste requirat? quando id non modo ab optimis etiā uiris omni memoria factitatum esse constat, cum approbatione gētiū, sed in sacrarum litterarum monumentis legimus, fuisse a deo imperatum Iosue bellum gerenti cum ciuitate hai, ut insidias tenderet oppidanis. Itaq; licet hostes fallere, insidiari, stratagematis circūuenire, loquor enim de his artificiis, quæ more hominum, ac iu regentium permittuntur, non de perfidia, & dolo malo. Nam fides data, etiam hostibus est seruanda, & pactis ac pollicitis standum. Neq; uero solum cum externis, legitimisq; hostibus iusta bella gerere conceditur christianis, sed etiam cū sce-

Aug. in Io.
Iue. q. 10.

lere improborum hominum tyrannidem affectatium, aut aliud reip. magnum malum uel perniciosam molientium, bella ciuilia existunt, optimi & religiosi ciuis est, sumptis armis, si aliter non dat, impiis sceleratorum ciuium conatibus obistere. Inertis, n. atq; adeo uix hominis esset domestico malo reip. laboranti, non cunctis opibus subuenire, sed cæteris de statu rerum dimicantibus sociordem esse & ocio languere, cinyco uetulo concedentē, ut plusq; ipse pudoris habere uideatur. Nam cum philippus macedonum rex corinthū hostili manu appropinquare nūciatus esset, & corinthii omnes pro periculi magnitudine commoti, alii arma pararent, alii collabentes muros reficerent, aut lapides reficientibus ministrarent, alii aliis rebus parandis incumberent ad propugnandum necessariis, diogenes traditur, cum illi ope ra nullus uteretur, dolium quod inhabitabat, cepisse in cranio urbis eiusdem nobili loco diligenter sursum deorsumq; uolutare, interrogatus porro, quæ causa esset illius inusitati laboris, respondisse, ne cæteris operantibus ipse solus ocio torpere uideretur. Neq; uero solum diogenis hoc ridicule factum nos potest officii seuerioris haud medioriter admonere, sed summi etiam uiri & grauissimi stoici porcii catonis, qui uirtutem magistræ natura studiose percoluit consilium, quo est usus in bellis ciuilibus pompeianis, quid talibus reip.

temporibus bonum ciuem facere oporteat declarauit, qui cum a principibus factionum multis in rebus causa reip. dissentiret, & neutrius mentem plane probaret, bello tamen exorto non sibi quiescedum existimauit, sed eas partes fouendū, quæ plus iustitiæ atq; honestatis habere uidebantur, bruto etiam dehortante, ad quem extat prudentissimum de hac re Catonis responsum Summum brute nefas ciuilia bella fatemur, Sed quofata uocant, uirtus secuta sequetur, & cætera, q̄ carmine uobis noto persecutus est lucan⁹, Nec mirum est Catonē integris uiribus arma pro rep. contra impiorum conatus sumpsisse, cum sellius ætate decrepita, cui alterum crus fuerat in macedonia mutilatum, deferri se iusserit in castra pompeiana, cui cæteris ridentibus poppeius assurrexisse, occurrissecq; traditur, magnū testimonium & utilissimum exemplum ratus, si uiri ætate atq; uiribus exhaustis secum pro libertate publica comune periculum subire cernerentur. Qua de re solonem atheniensium legis latorem cauisse, refert Aristoteles, ut qui exorta seditione populari, & scissa in duas partes ciuitate, neutri se adiunxisset, hic bonis omnibus publicis, mitteretur etiam in exilium, cuius legis hæc causam reddebat fauorinus philosophus, ut bonorum uirorum semper ad pacem spectantium auctoritas, quæ initio non suffecisset ad nascentem

tem seditionem coercendam, ualeret sedatis animis ad dirimendam. cum in consiliis capiendis multo magis credatur sociis de re communi consulentibus, quā alienis, quorum fides plerumque oratione suspecta est. sed huiusmodi leges & præcepta in eas potissimum ciuitates conueniunt, quæ suis legibus uiuunt, & populari aut optimo consilio gubernantur. In regia uero reipublica optimus & prudentissimus quisque principis auctoritatem semper sequetur contra seditiosos populos, ac ciues potentiores & turbulentos. Reges enim ac principes si boni sunt, summam pietate coli debent, quasi præexcellentes a deo commissi, ut petrus ait, ad uindictam malorum, laudem uero bonorum, sin mali, omni patientia tolerari, nisi forte ipsorum peruersitas, & prauitas tanta sit, ut in apertam, ac indubitatam regni, aut religionis perniciem & euerfionem spectet. tunc enim publica salus, & uerus dei cultus unius hominis furori, ac impietati, præferri debet, potiorque & sanctior haberi, obedire enim oportet (ut petrus aiebat) deo magis, quā hominibus: cætera uero principum, ac regum peccata patienter ferenda sunt, & ad dei iudicium reicienda, cui placet interdum populos ob ipsorum crimina iniquitate principum affligi. nulla est enim potestas nisi a deo, ut paulus testatur, qui nos principibus obedire iubet, petro apo-

1. Pet. 2.

Actu Ap. 5.

Ad Ro. 13.
Ad Tit. 3.

stolo discolis etiam dominis parere præcipiente hoc est difficilibus & iniquis: cuius rei clarissimum habemus exemplum dauidis, qui cum esset rex hebræorum diuina auctoritate designatus, tamē saulem genti eidem præter legem diuinam, quæ iam erat iure regni priuatus imperitatem, sibique infensum semper est regia ueneratione persecutus, tantum abest ut ui, aut dolo tentauerit ipsum de regno deicere, & potuit paruo negotio eundem cum speluncam, in qua ipse latebat, successisset, solum, & securum adortus obtruncare.

1. Pet. 2.

1. Reg. 4.

¶ Nū tibi uideo Leopoldi difficultates, quibus impediēbaris, commodè satis esse demolitus: an adhuc heres in salebra, & superest etiam num, quod tibi uelis expediri: longioremque orationem desideras: ad quorundam bellorum honestatem asserendam: Leop. Ego uero democrates profiteor, me oratione tua non mediocriter fuisse delectatum, habet enim tanquā neruos, nec sine lepore adhibet quasi tormenta quædam ad extorquendam ueritatem. Itaque tibi prorsus assentior, iuste suscipi nonnulla bella, eademque a legibus euangelicis non abhorrire: nisi siquid contra uidetur Alfonso. Alfon. Mihi uero nunquā fuit dubitabile: quin multa bella iustissime: & christianæ religioni conuenienter gererentur: non solum ad repellendas iniurias, aut res ablatas repetendas sumens

dasq; de fontibus pœnas sed ad subiugandos
 impios, qui pacem nostram sollicitant, & christia
 nœ religionis hostes, qui piis excidium, aut serui
 tutem moliuntur debellandos, qualia multa ges
 sisse memorantur optimi, & in primis religiosi
 principes, Constantinus, & Theodosius Roma
 norum Imperatores, & cum alii multi reges his
 panie, tum in primis Fernâdus, & Alonsus, quo
 rum alter bonus, alter sanctus ex argumento fus
 erunt cognominati, ac ut cæteros principes ui
 ros omittam, Rodericus cidus, cuius nescio gla
 bellica, an sanctimonia magis sit nostrarum hi
 storiarum monumentis nobilitata. quibus tradi
 tum est, his cum impiis saracenis depugnantibus
 multa etiam edita fuisse miracula, piam honesta
 tem talium bellorum significantia. sed tu mihi
 democrates, quæ nunq; dubitaueram magnis
 rationibus confirmasti, ut Leopoldo bellum om
 ne studiose, ut uideri poterat, christianis iterdicē
 ti, aut in hoc certe nimis scrupulose differenti sa
 tisfaceres, quod scire cupiebam de rebus priua
 tim interuenientibus, quæ militarem uiuendi ra
 tionem, a christiana disciplina uidentur exclu
 dere, nihil hætenus cum iam deambulando defessi,
 explicasti Demo. Questio hæc Alfonso, quæ de
 cōsensu militiæ cū christiana religiōe tuo rogat u
 differendā suscepimus, tam multiplex est, & uas
 ria, ut nec paucis uerbis possit, nec uno colloquio
 definiri

definire. Hodie igitur de bello, quæ pars primū
 erat expedienda, disputauimus, cras hic,
 aut in hortis pōtificiis cætera, si uide
 bitur, & ocium erit persequemur.

LIBER SECUNDVS.

Ostera igitur die, q̃ illa fuerāt dispu
 tata, mane cum pontifex maximus,
 ut sæpe solebat, in eos hortos, quib⁹
 est nomen ab ameno conspectu se
 cessisset, primus omnium democrates uenit, ut
 quemadmodum pridie conuenerat, sermonem
 repeteret, cum pontifice de rebus bellicis institut⁹
 tum, nec multo post Leopoldus adest, Alonsus
 enim postremus omnium aduenit, simul ut
 ualeitudine non dum confirmata, uitaret matuti
 nam uaticani aeris intemperiem, simul ut co
 mitatum augeret Maii oratoris Cæsarei, quo in
 terueniēte democratis cum pontifice colloquium
 est solutum. Cum igitur illi a turba recessissent,
 seq; amice de more consalutassent, breui primū
 de rebus nouis sermone collato, iam enim rumor
 increbescibat, pontificem, ac Cæsarem, colloquē
 di grā Bononiam iterum conuenturos, missa in
 quit Alonsus ista faciamus, redeamusq; ad he
 sternam disputatiōem sedentes tamen: si uidetur:
 in his quæ opportune adsunt subsecilijs, sic enim

sermo facilius explicabitur & audietur commo-
dius, a me præsertim, cui non dum satis in pri-
stinam ualitudinem restituto obfuit nimia he-
sterni colloquii deambulatio. tuq; democrates, q
heri Leopoldum pernicioso errore liberaſti, ne
graueris hodie tua sapientia, scrupulū mihi, quo
subinde iam pridem sollicitor eximere. Demo.
ſedeam? alfonſe, qm̄ sic tibi commodum est, &
omnino ad colloquēdum magis, ut ais opportu-
num. sed quo tandem scrupulo te dicis sollicita-
ri? Alſon, uirtus, & gloria militaris sæpe in rebus
extra bellum publica auctoritate susceptum inci-
dentibus, non posse mihi uident̄ angustias chri-
ſtianarum legum contineri. Demo. Quæ te ma-
lum ratio, aut quis potius error detruſit in tam
uanam perſuaſionem? Alſon. Lex chriſtiana iu-
bet, iniurias patientiſſime ferre, & humanam glo-
riam pro nihilo ducere, militaris animus tūc ma-
xime probari uidetur, cum ne minimæ quidem
contumeliæ patiens, inimicorum iniurias conſtā-
tiſſime perſequitur, ac mortem ignominia præfe-
rens, nullum recusat periculum, ne quam gloria,
laudis ue iacturam patiat̄. Hæc mihi non uidē-
tur inter ſe ſe coherere, nec mihi ſolū, ſed pluriſq;
etiā aliis, ut uideo, hoc eſt enim, niſi fallor, ca-
put illius querelæ militaris, de qua heſterno ſer-
mone meministi, qua ſollicitudine ſi meum ani-
mum explicueris, magnas tibi, immortalesq; hæ-

bebo gratias, credo item & Leopoldo rem fore
pergratam qui mihi heri uidebatur his quoq; re-
bus nō nihil commoueri. Leop. Mihi uero gra-
tius nihil poſſet contingere. Demo. Dabo equiſ-
dem operam, ut uobis morem geram. Sed atq;
ad argumenta per uos allata reſpōdeo, ut uia &
ratione philoſophemur, neceſſariū eſſe puto, ali-
qua de uirtutibus eis diſſerere, quibus potiſſimū
miles prudentium iudicio commendatur, ut his,
contrariisq; uiciis perſpectis, quod ſit officium
boni militis, qd ab eo diſcrepet itelligat̄. Laus, n.
uirtutis eſt, & quo efficitur res quæq; bona, id uir-
tus a philoſophis nuncupatur, n̄ hominibus qui
dem ſuo nomine, in cæteris rebus per ſimilitudi-
nem, ac tranſlationem. Nam bonus magnes di-
citur & bonus equus, cum hic bene currit, ille fer-
rum bene allicit, & hæc uirtutes ipſorum appellan-
tur. bene nāq; ſua uirtute, ut tradidit Ariſtoteles,
res quæq; perſicitur. Cum igitur bonum guber-
natorē dicamus, ſiquis bene & ex arte dirigat na-
uigium, bonum patrem familias, qui recte curā
gerit rei familiaris, & cæteros eodem modo, quā
demum uirtutem ab eo poſtulabimus, qui ſe ue-
lit, & eſſe, & bonum militem appellari? Alſon. Ho-
mines prudentiſſimi, q rei militaris præcepta li-
terarum monumētis tradidere, multa præcipiūt
obſeruari in milite deligendo. Qua enim regione
ortus quiſq; ſit, intereſſe putant, temperatas cæ-

Ariſt. 1. eth.

1. Eth.

taris omnibus anteferentes, quales esse aiūt, quæ quarto, & quinto climate continētur. Nam quæ ad septentrionem propius accedunt, in his robustiores quidem animos, & magis intrepidos, sed tardiora ingenia prouenire, ad meridiem contra intelligentia præstantes homines, sed infirmiores animis ad subeunda pericula generari, ad medium autem homines nasci, utraq; re quantum satis est ualentes, qui nec in consiliis capiendis intelligentia: nec in subeundis periculis animo deficiant, quorum alter sine altero plane infirmus est ad bella gerenda. Præterea in corporis habitudine magna esse momenta conscribunt. Nam statura proceritatem: latitudinem pectoris, membrorum agilitatem plurimum spei dare, roboris & uirtutis confirmant. Demo. Ista Alfonse signa sunt hominis bellicis muneribus accomodati, & quidem nec uana, nec contemnenda. Nam quæ ciuitates rerum potitæ sunt, has fere uti cælo temperato nemo ignorat, ut Athenas, ac Lacedæmonem in græcia, & in Italia Romam, quæ omnium maxime longe lateq; terrarum imperium tenuit. Item quorum uirorum bellica uirtus maxime nobilitata est, horum pleriq; & procero corpore, & lato pectore fuisse traduntur, ut Homero auctore, cum alii procures in bello troiano, tum maxime Acneas & Hector ex troianis, ex græcis telamonius Ajax, & Achilles, quales Ex Roma

norum principibus Iulius Cæsar, & Traian⁹ Latinis historiis fuisse memorantur. Alfon. His ego addam non uetera, nec aliena, sed meæ memoriæ meaq; gentis exempla clarissimorum uirorum, qui bellis italicis claruere. Tales enim fuere Gonsalus magnus, Iacobus mendoza, Ioannes urbinas, ac ut cæteros taceam, Iacobus garcias cognomento paredes, cui si corporis & animi robori, par ingenium, & mentis ualetudo contigisset, nemo sub Gonsalo magno meruit stipendiū, quanq; ex eo militia multi præstantissimi uiri uelut ex equo Troiano prodierunt, qui iustius hominum consensu tali imperatori successisset, nunc autem, ut audio, pene miles sequitur Carolū Cæsarem, ab ipso in militiam ex Hispania reuocatus, nec senex desinit magna documenta uigentis adhuc uirtutis, cum admiratione omnium exhibere. Demo. Oportune tu quidem, & merito tales tantosq; & duces, & milites in exemplum attulisti, poteras & summos uiros ex italicis, gentib; aliis commemorare, quorum bellica uirtus his quoq; & bellis, & temporibus enituit. Sed quanq; tales regiones, & uiri aptiores esse putentur, ad bella gerenda, tamē extra illam etiam, de qua loquimur, quaq; maxime probatur locorum temperaturā, populos esse certū est, fortes simul, & in obeūdis administrandisq; bellicis munerib; prudentes, Carthaginēses, n, tertio climate continentur,

astures & cantabri sexto, constat tamen, m'n⁹ ne gocii fuisse Romanis in cætero orbe subiugando, q̃ in his populis pacandis, quippe a quibus multa maximaq; damna retulerunt, iniquis sub inde fœderibus adaçti, sæpe de summa rerū periclitantes, & a germanis uidem⁹, bella magno nō solum animo, sed etiam consilio geri. Nec secus de singulis hominibus censeo brevis staturæ, multos & esse & fuisse præstanti animi magnitudine, qualis rydeus heroicis temporibus fuit, carmine quoq; homerico celebratus. Et quoniam tibi exempla nostræ memoriæ placēt, Bartolomæus Albianus, Petrus Pacius, Vgo Mécada, & ne singulos memorem, Fernandus Aualus, Marchio Piscarius, in quo duce præstanti magnam nuper iacturam fecit exercitus Cæsarianus, Non enim tauri robur, aut elephantis ad obeunda facinora desideratur, sed uirtute animi res præclaræ geruntur, adsint modo uires ingenuæ, quib⁹ brevis staturæ homines pleriq; non destituuntur. Loquor autem de militaribus munerib⁹, quæ manu & armis obeuntur, non de officio imperatoris, quod nullas interdum uires corporis requirere, ne longius abieris, testis est hac ætate locupletissimus Antonius Leiuæ, quo duce tenui, ac nulla potius ualitudine iclytas uictorias in cisalpina gallia propter aī ei⁹, & cōsiliū magnitudinē, hispanorū parua man⁹ de multo maiorib⁹ copiis reportauit,

¶ Cæterum aliud est de in dolo, & bellacis uiri signis, quæ a regione, & corporis habitudine sumuntur, aliud de uirtute discernere, qua censet bonus miles, quæ cum habitus quidam animi sit, nō in spe quadam posita est, sed ex multis studiosis actionibus ingenerat. Hæc ego quam demum esse putares interrogabam, tu de indicis militaris animi respondisti. Alphon. De uirtute nemo dubitat. Nam quem fortem, & magnanimum putat, hunc bonum militem & dicere omnes, & sentire solent. Demo. fortitudo igitur, & magnitudo animi est, qua bonus miles efficit. Alphon. Haud dubie. Demo. Qui negat ergo, bonum militem posse christianorum legibus satisfacere, is fortitudinem, & magnitudinem animi a christiana religione dicit abhorre. Alphon. Mihi quidem ita uidetur, sed mallet, te ista cum leopoldo disputare ne ipse uel inepte respondendo retardem orationem tuā, uel bona causa uidear ob inscitiam cecidisse. Age igitur leopolde, iam tu pro utroq; responde. non ne tibi sic uidetur? Leopoldus. Qui potest non uideri? cum priore dato, posterius sit necesse confiteri. Demo. O miseram igitur conditionem christianorum, si quatenus religioni seruiunt, nullum est eis cum uirtutibus commercium. Leop. Cōmercium est uel maximū cum iustitia, prudentia, liberalitate, continentia, & cæteris omnibus uirtutibus, quæ homines inter ipsos bene-

Ethi. 4.

Ethi. 6.

uolentia quadam, & humanitate conciliant, fortitudinem uero: & magnitudinem animi, ut tumidiores scilicet, & intractabiliores uirtutes refugiunt. Demo. Qualia officia ducantur a fortitudine, & magnanimitate postea, si uidebitur, differemus, nunc autem positum sit, nec enim arbitror insiciaberis, has & esse, & in moralium uirtutum numero a philosophis reponi, praesertim, ab Aristotele, quia animi magnitudinem ceteris omnibus anteponit. Leop. Quid tum postea? hoc enim nemo est, qui insicias eat. Demo. Philosophorum consensus est, & idem christianorum, sic omnes uirtutes esse inter se connexas, & consociatas, ut una sublata, omnes tolli sit necesse, quam ueterum philosophorum sententiam Hieronymus in primis, & Augustinus principes theologorum confirmarunt, quorum alterius ea uerba sunt in Esaiæ expositione: omnes inquit uirtutes sibi cohaerent, ut qui iuna caret, omnibus careat, alter in libro de Trinitate sic scriptum reliquit, uirtutes autem, quae sunt in animo humano, quamuis alio, & alio modo singulae intelligantur, nullo tamen modo separantur adinuicem. Qua ratione igitur christianis nec fortibus esse licet, nec magno animo, eadem ceteras uirtutes negatas eis esse, oportet confiteri. Leop. Scimus democrates, ab eruditis sic solere de connexione uirtutum pronunciari, nec tamen ea uox, quam uim habeat ignoramus, Nemo enim hoc sentit

sentit, non posse esse quemque liberalem, ut non sit idem fortitudine praeditus. Cum passim uidere liceat quosdam multis benigne factis, uirtute, quae liberalitas dicitur, esse consecutos, quibus tamen citra ipsorum ullam culpam nunquam usu uenit, ut pericula subirent, quibus adeundis fortitudo in generatur. Quae ratio eadem est in ceteris uirtutibus. Non enim uel natura, uel nostra uoluntate solum uirtutes morum contingunt, sed assuetudine quadam officiorum ingignuntur. Ceterum quoniam qui rite, & ex praeceptis philosophiae ipsarum aliquam colit, hoc est propter honestatem, & ut rationi pareat recte precipienti, huic persuasum, & insitum sit necesse est, nullo loco sibi ab officio esse discedendum, idcirco quas re non dum nactus est, sed electione tantum, ac uoluntate praecipit, eas nihilo secius habere dicitur, participatione uidelicet, ut Hieronymus ait, non proprietate, si quis enim non sic animatus est, ut quocumque natura, rectaque ratio uirtutum optima magistra duxerit, eo sit haud inuito secuturus, hic adumbratam quandam uirtutis imaginem ostentare potest, ueram & expressam effigiem habere omnino nullam potest. Non enim honestatem is sequitur, & rationis praecepta, in cuius animo haec non idem ponderis habent, & ubique paria momenta. Ad hunc igitur modum philosophis placet indiscretas esse uirtutes, & quoniam sunt in rebus

H

Ethi. 6.

agendis ratæ quædam sententiæ (græci axioma-
ta dicunt) omnibus uirtutibus communes, quæ
ad fungendam unam uirtutem cognitæ, ad cæte-
ras accomodantur eodem modo, continenturq;
prudētia, sine qua nulla morum uirtus consistit,
& quæ una si adsit, omnes simul adesse aristote-
les est auctor, At unam uirtutem non quidē om-
nibus suis numeris absolutam, sed tñ iam adultā
per se posse consistere, cæteris adhuc in illis qua
si seminibus residentibus negare, nec rationi con-
gruit, & usui manifestarum rerum aduersat. Nō
igitur christianus, si fortis, & magni animi officia
negligit, ut præceptis seruiat religionis, protinus
aliarū uirtutū inops, & expers uideti debet.

¶ Demo. Recte tu quidem leopolde philosopho-
rum sententiam de connexionē uirtutum expli-
casti, sed uide ne forte eisdem etiam nunc angusti-
is urgeamur. Cur enim christianus cæteras uirtu-
tes colit? non ne propter honestatem ipsarum,
ac ut imperio rectæ rationis obtemperet? Leop.
Non ob id tātum, sed multo etiam magis, ut dei
longe grauioribus præceptis obsequatur. Cūcta
enim christianorum officia in deum debent qua-
si in summum bonum, atq; ultimum finem con-
tendere. Demo. An id propriū esse putas chris-
tianæ doctrinæ, ut uirtutes referat ad ultimum
finem? quis hoc non facit philosophorum? quis
bus summa dissensio est de finibus bonorum &

malorum, de his enim qui dissentiunt, eos in tota
philosophia dissentire, idcirco necesse est, quoniā
cuncta præcepta, omniaq; officia debent extre-
mum finem, quasi scopum intueri. Contra uero
quibus de summo bono conuenit, horum disci-
plina parum potest in tradendis officiis, hoc est
morum præceptis discrepare. Quo fit, ut chri-
stianorum præcepta, quæ mores attingunt, aut
nihil, aut minimum dissent a dogmatis peripate-
ticorum, quemadmodū heri disserebamus. Nam
idem propemodum ē utrisq; summum bonum,
eadem proposita felicitas, ut enim peripatetici,
sic & christiani felicitatem sibi in summæ uirtu-
tis usu erga rem perfectissimam statuunt.
summam autem uirtutem, & rem perfectissimā
intellectum, & deum, ut necesse est, interpretatur,
ut in contemplatione dei felicitatem esse po-
sitam, dogma sit utrisq; commune, nisi q; peripa-
tetici naturam ducem, eiusdemq; tenuē, ac sub-
obscurum lumen sequentes, & confusam quan-
dam, ac sub obscuram hui⁹ rei cognitionē nacti
ut solent inuisibilia dei a creatura mundi per ea,
quæ facta sunt intellecta conspici, satis ha-
bebant, seq; felices fore arbitrabantur, si modo
deum sibi, uel in enigmate, & quasi speculo uide-
re, ac contemplari cōtigisset, Christiani autē be-
neficio religionis, ac summa præsentis dei in
humana forma benignitate, & oraculis edocti,

Ad Ro. 1.

1. Cor. 15.

Matth. 5.

1. ad Cor. 13.

clarissimoq; lumine collustrati: quoniam in longe maiorem: clarioremq; notitiam rerum diuinarum prouecti sunt: in uitæ mortalis peregrinatione felicitatem nullā agnoscunt: exclamāte Paulo: si in hac uita tantum in Christo sperātes sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus, sed eos tantum felices, ac uere beatos & credunt, & uocant, qui coram præsente deum intuentur in patria, sic enim ipsi beatorum uitam alteram, appellāt, & ipsum uident sicuti est. Quāq; enim felicitatem illam, quam iustis, & sapientibus hominibus philosophi tribuunt, non aspernuntur, & beatos appellent, quicūq; uirtutum aliarum, muneribus funguntur, eos tamen non re felices putant, sed spe futuræ beatitudinis. Beati mūdo corde: dixit christus, sed quomodo beati? quoniam inquit ipsi deum uidebunt, & beati pacifici, quoniam filii dei uocabuntur. Vides q̄ ualde peripateticorum ratio cum christianorum doctrina in moribus dirigendis conueniat? Vtriusq; deum cōtemplari summum bonum esse placet, utriq; uirtutis uia ad felicitatem gradiunt. Quibus illud itidem est commune, ut non solum uirtutes, sed omnia facta & cogitata, res deniq; omnes, quæ in actionem humanam cadunt, ad extremum finem referri dicant oportere. Nam ut clamat paulus. Siue manducatis, siue bibitis, uel aliud quid facitis omnia in gloria dei facite, sic Aristoteles.

1. & 2. Eth.

Eth. 1.

Omnia inquit sunt propter felicitatem appetenda, quod cum ita sit, aliqua nimirum esse debet prerogatiua uirtutū, præter ultimi finis respectū: aliqd̄ insigne, quo præstent, & a cæteris humanis actionibus discernantur: de quo nisi conuenerit inter nos, de militaribus uirtutibus, & ipsarū cum aliis cōueniētia, uel dissensiōe disputātes, in incerto necesse est uagetur oratio nra, nec de his licebit nobis, quidq; certi definire. Leop. Consilium laudo, & hoc in primis statuendū censeo. Dem. Responde igitur ad interrogata, sublato finis ultimi respectu, qui cōmunis est, ut docuimus, cunctis actiōibus humanis, quid tandē est præcipuū in uirtutibus: quo a cæteris rebus discernantur. An quia (quæadmodum idem Aristoteles testat) ēt si nihil esset præterea, quo uirtutes referretur, ipse tñ per se, propter suāq; honestatē essent ex petēda? Leop. Sic uidetur. Dem. Ratio igitur interna colēdi expetēdiq; uirtutes posita est in ipsarū honestate, qua sublata, perit uirtutis & nomen, & natura. Leop. Meo quidē iudicio. Dem. Qui honestatē ergo cōtēnit in una neglecto rectæ rōnis imperio, a quo uiro studioso nunq; ē discedendū, is eandē in cæteris uirtutib; nōneuidebit eodē mō aspnatur? Leop. uidebit oīno. Dem. At christianus, si te audiet, in fortitudine, ac aī magnitudie honestatē spnet, p te igit eadē rōne aspnabit in oibus, ita fraudat una, cūctis uirtutib; spoliabit

si, n. cui insitū est, honestatē ubiq; sequi, & īperio parere rectæ rōnis, is oēs uirtutes habere putat, q honestatē uno in loco, ac ppterea ubiq; negligit, & rectæ rationis imperium, in hoc quis tandem locus potest uirtuti cuiuspiam esse relictus? Nisi forte tā cæci sum⁹, & pertinaces, ut nō simus recūsaturi, quo minus cum fortitudine magnitudinem quoq; animi, quæ summa maximaq; officia in omni uirtute persequitur, longe a uirtutū choro submoueam⁹, reclamātibus non modo philosophis, sed theologis etiam religiosissimis, quorum nemo est hactenus repertus: qui has uel esse uirtutes inficiatetur, uel a christianorū consortio submoueret, scilicet quia nemo ignorat, complures hoc nomine in sacris litteris cōmendari. scribo, inquit Ioannes, uobis adolescentes, quoniam fortes estis, & Paulus per fidem ait, fortes facti sunt in bello, & ne singulos persequare, de Stephano legimus in actis Apostolorum, quod plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia, & signa magna in populo, Leop. Non ego democrates fortitudinem, ac magnanimitatem uirtutes esse nego, neq; quod eas dixerim, a christianis institutis abhorrere, uelim sic mea uerba interpreteris, quasi nullam nobis societatem cum illis uirtutibus relinquam, non istuc ualet oratio mea, sed ut intelligat alia ratione fortes, & magnānimos a christianis, alia cæteris gentibus, ac philosophis,

1. Io. 2.,
ad Heb. xi.
Cap. 6.

& probari, & definiri, lustorum inquit Gregori⁹ 6. Mora. fortitudo est, carnem uincere, propriis uoluptatibus contraire, delectationem uitæ præsens extinguere, philosophi uirtutem hāc in bellicis maxime periculis, cerni atq; uersari docent, nec secus de magnitudine animi, quæ appetitum honoris & gloriæ moderatur, uidetur mihi dissentire. philosophi enim de honore, & gloria differunt, quæ ab hominibus contingit, christianis gloriari non licet, nisi in cruce domini nostri iesu christi. Nam qui gloriatur idem Paulus ait, in domino gloriatur, a quo gloria & honor, & pax omni operanti bonum circa dilectum personarum.

Ad Ca. 6.
1. ad Cor. 1.
ad Ro. 2.

¶ Non igitur probo istam rationem disputadi, ut cum agitur de legibus ac institutis christianis, & questio est sacrarum litterarum testimoniis diiudicanda, tu locum urgeas decretis, & placitis philosophorum, Aristotelis passim, tanq; pauli nomen inculcando, Cui philosopho tantum tribus in omni sermone, ut dicta eius non hominis cuiusdam decreta esse, sed dei alicuius oracula, cui refragari nefas sit, statuere uidearis, & quod maxime indignū ē homine christiano: præcepta: quoq; religiōis nostræ conaris ad Aristotelis normam dirigere, Cuius tamen doctrinam constat, cum plerisq; articulorum: quibus quasi fundamētis nostrā fides: religiōq; nitit pugnare. Hoc est illud, quod multi iam ferre non possunt in aq̃ui

nate Thomæ, uiro alioquin egregiæ doctrinæ &
 sanctitatis, qui christianum ubiq; nititur Aristote-
 lem efficere, christianas leges peripateticorū dog-
 matis confirmans, præter morem, & sententiam
 ueterum theologorum, ex quibus Hieronymus
 clamāti cuidā, ignoras, hanc philosophorum esse
 sententiam: respondit: sed non apostolorū. Neq;
 enim inquit mihi curæ est: quid Aristoteles: sed
 quid paulus doceat, & alio in loco pulchre phi-
 losophos, a quibuscūq; Patriarchas hereticorum
 appellatos asseuerat, qui ecclesiæ puritatem per-
 uersa doctrina maculauerint, sed quid ego Hie-
 ronymi sententiam: dictaq; memoro: cum pau-
 lus ipse nos hortetur: moneatq;: ne temere phi-
 losophorum placitis assentiāmus: uidete: inq;
 ne quis uos decipiat per philosophiā, & inanem
 fallaciā: & Esaiās clamat: perdā sapiētiā sapiētū,
 & prudentiā prudentiū reprobabo. Vnde idem
 Paulus sapientia: inquit: huius mūdi: stultitia est
 apud deum: quo est haud dubie de philosophis
 dictum: qui dicentes se esse sapientes: stulti fa-
 cti sunt.

ad thesiphontē
 ep. 10.

ad Colo. 2.

Esa. 29.

1. ad Cor. 3.

Ro. 1.

¶ Demo. Inuitus facio: ut a quæstiōe inītiō no-
 bis proposita digrediar: sed quoniam tu me qua-
 si de uia ad impedita diuerticula detrudis: quæ
 nisi expediātur: difficillima sit futura rō de uir-
 tutibus disputandī: reiecta per te philosophorū
 auctoritate: quid hac in parte uerissimū esse pu-

tem

tem: iam paucis explicabo. Pronunciata illa leo-
 polde, quæ articulos fidei propterea nuncupa-
 mus quod his uelut artubus fidei catholicæ mē-
 bra distincta, in corpus unum constringatur, nō
 mō sensum nrū excedūt, sed captū etiam, & in-
 telligentiam humanæ mentis. Quo factum est,
 ut neq; indagari potuerint cuiuspiā hominis in-
 genio, nec humano intellectu inuestigari, ad sum-
 mam nulla ratione alia, in aliquā mortaliū noti-
 tiam, q̄ diuinis oraculis peruenire. Quamobrem
 qui quorundam articulorum ut altissimam, sic
 mortalibus inaccessam, & soli deo exploratam
 ueritatem, uolunt ratione naturali metiri, ac ipso-
 rum mylteria, ad dogmata philosophorum reuo-
 care, horum stula sapientia est, & prudentia non
 probanda, hanc philosophiam Hieronymus cō-
 temnit, hanc damnat ubiq; Paulus, hanc uocat
 huius mundi sapientiam stultam uidelicet, & ue-
 ritatis inanem. In his enim rebus, quæ rationem
 naturalem excedunt, non est libere cæca mentis
 agitatione uagandum, sed intellectum oportet
 in captiuitatem redigere in obsequiū chrīti, eius
 doctrinæ, & sacrarum litterarum testimoniis quē-
 admodū cæteris in rebus fidem adhibētes, sic in
 his etiā incūctanter, ad quas intenta acies ingenii
 nostri caligat, quæq; normam excludunt huma-
 narum doctrinarum. Cum uero de moribus agi-
 tur, deq; uirtutibus, & contrariis rebus disseritur,

2. ad Cor. x.

I

In libro de re
ligione

de ciuit. dei.
lib. 2. c. ix.

prima est scripturæ sacrae, proxima tamen philosophorum auctoritas, non quidem omnium, sed maxime probatorum, quales Platonici sunt, & peripatetici, qui summum bonū uirtutis actione metiuntur. Licet Augustinus Platonem ceteris omnibus anteponat, quia non solum recte sentit de bonorum & malorum finibus, sed etiā mūdo tribuit initium, a quo asserit ipsum Aristoteles, & humanos animos ab interitu, & mortalitate fortiter & perspicue uendicat, in quo ille alter balbutire nutasseque uidetur, modo huc, modo illic inclinans, pro ut ratiōibus a sensu ductis impellebatur, sed quanquā Platonem idem Augustinus uerissime tradat proxime omnium philosophorum ad christianos accedere propter aliqua, quæ non tam ratione naturali inuestigasse, quā in ægyptiaca peregrinatione, ex sacris hebræorum libris sumpsisse creditur, tamen posteriores tū philosophi, tum theologi, ut supra testatus sum, non dubitauere principatum Aristoteli in omni philosophia dare, siue quaratur de natura earum rerū, quarum cognitio parari potest ratione naturali, siue de moribus, & recte uiuendi præceptis differatur, cū propter diuinum eius ingenium, & incredibilem doctrinā mirabili solertia ab eo multis libris explicatam, tum uel maxime quoniam socrates & Plato, qui poterant in contentionem uenire, nihil tam certū esse rari, quod non posset

in diuersum paribus pene rationum momentis inclinari, omnia prope modum in medio reliquere, in utranque partem disputantes, Aristoteles autem ut arbiter honorarius a natura datus, tam scienter diremit priorum philosophorum controversias, tamque prudenter statuit de uerum rerum naturalium, & bene ac beate uiuendi ratione, ut eius dicta, non placita philosophi, sed naturæ leges, atque decreta rectæ rationis esse, doctorum fere consensu uideantur.

¶ Neque enim alios uideo, pace tua leopoldi dixerim, nimis ut ipsi garrunt, auctoritati philosophi huius obmurmurare, nisi eos, quibus ille Paulo notior est, quā Empedocles, aut Anaxagoras, quos olim fuisse nobiles philosophos audierunt. Quales sunt hoc tempore impietatis lutheranæ magistri, qui omnis philosophiæ, ac theologiæ reconditoris expertes, inani quadam garrulitate, quam solam græcarum latinarumque litterarum studio sunt consecuti, intumescens de maximis uiris, quos uix de facie, ut dicitur, nouerunt: stulte: & arrogantissime iudicant, Aristotelem ut profanum & ab omni parte religionis auersum reiectes: & cum alios scholasticos theologos damnantes, ut ualde peripateticos, tum in primis Thomam aquinatem: cui me iudice, si rerum diuinarum: & humanarum scientiæ par facultas orationis contigisset: ad ea disponenda, & illustranda:

ad magnū ora
torē vrbis Ro
mæ.

quæ summo ingenio & incredibili doctrina fue
rat consecutus: erat fortasse aliquis ex ueteribus
theologis: qui cum ipso conferri posset: quem au
tem anteferremus eidem: haberemus certe nemi
nem. Quoniam igitur isti nugari paulo ornatius
didicerat: idcirco his neglectis, ueteribus illis Hie
ronymo & Augustino: aut ex græcis origeni uel
clementi se similes esse: ac si placet deo: pares etiā
uideri uolunt, quos non modo eloquentia: & altis
sima cognitione præfuisse constat sacrarum lit
terarum: sed etiā in studio philosophiæ multū
ætatis consumpsisse. Quis enim, qui modo præ
stans illud Augustini opus legerit de ciuitate dei,
potest ipsum Platonis fuisse studiosissimū igno
rare? Nam Hieronymum: quem tu mihi paulo ā
te obiciebas: cum aliis philosophis græce & lati
ne multam operam impēdisse: tum in primis Ari
stotelis, & eius græce enarratori Alexandro, nō so
lum Ruffinus Aquilegiensis testat, sed ipse quoq;
de se non uno loco proferitur, nec illud tacet, se
Aristotelicos Alexandri commentarios e græco
in latinum uertisse, nisi uertere dicit frequēter lecti
tare. Quid ut ad græcos transeamus Aristidē?
quid iustinum? christianos philosophos comme
morem? quos ille Adriano principi apologeticū
pro christianis librum misit, sententiis philoso
phorum constatum, hic Antonino pio doctissimum
cōtra gentes uolumen ex media philosophia de

promptum. Nam clementem presbyteri in ec
clesiæ Alexandrinæ omnium, ut Hieronymus tes
tatur, eruditissimū in multis uariisq; libris con
scripsisse certum est, altissima doctrina refertos,
quam hauserat magna ex parte ex fontibus phi
losophorum. Quem amulatus origenes eius au
ditor, decem strommatum scripsit libros, omne
religionis nostræ doctrinam dogmatis philoso
phorum confirmans. Non igitur recentiorum
theologorum, quos scholasticos appellant, inuen
tum est, decretis uti philosophorum, idem uetes
res summa auctoritate & grauitate uiri faciū
runt, non modo ad christianorū mores instituen
dos in quo uel plurimum ualet, quid naturæ a
ptū sit: quid diuersum dignoscere, sed et dum ali
qua tractarent, quæ p̄tinerēt ad fundamēta chri
stianæ fidei, & possent ex parte ingeniis hominū,
& natura duce iuestigari, ut de natura dei, de uir
tute eius, & simplicitate, de infinita tum potesta
te, tum etiā scientia, de rerum omnium super
narum & infernarum procuracione atq; iusti
tia, & siquid aliud de deo per ea, quæ facta sunt
conspicit humanus intellectus, cui sic indaganti
sempiterna quoq; dei uirtus, & diuinitas, ut pau
lus testatur, innotescit. Sed quoniam infinito res
rum diuinarum splendore perstringit, caligatq;
acies humanæ mentis, non secus ac uespertilio
num oculi, ut ait Aristoteles, ad lumē solis, idcir

Ad Ro. 1.

Metaphy. 2.

co hac in parte ponderis haud multū habet au-
 ctoritas philosophorum. Nec admodum ea utē-
 dum est christianis, præterq̃ in eos, qui sibi fami-
 liarium & probatorum hominum testimoniis
 adducendi sunt, ut ex quibusdam uel demonstra-
 tis, uel persuasis rebus, cæteris, quarum est fides
 difficilior assentiri paulatim assuescant. Cum au-
 tem de moribus agitur, quos ita demum optime
 institui, ac honestissime putamus, si ad naturæ re-
 gulam adformentur, tunc prudentium, & doctis-
 simorum uirorum, quos philosophos appellam⁹
 auctoritas, non modo aspernanda nō est, sed plu-
 rimum debet habere ponderis, ad controuersias,
 quæ incidunt de uirtutibus, & uiciis diiudican-
 das. Philosophi enim inunus id maxime propriū
 est, quid adsciscat natura, quid uicissim aspernet,
 commodè ac scienter explicare. In quo præstan-
 do quoniam doctorum hominum consensu pri-
 mæ, ut uideo, Aristoteli suo iure referuntur, cum
 huius notmen usurpo, non id debes leopolde uel
 suspectum habere, uel inuidiosum, sed putare po-
 tius, tunc me quasi naturæ legem, cuius ille opti-
 mus fuit interpres allegare.

¶ Leopold. Scite tu quidem, & percommode rem
 inter christianos, & philosophos composuisse in
 uniuersum uideri poteras, cæterum sermones de
 toto genere habitos ueros non putat idem tuus
 Aristoteles, nisi congruant in partibus, & singulis

In lib. de mor/
 tu animalium

rebus accomodentur. Redeamus igitur, unde di-
 gressi sumus, & iam doce, si potes de fortitudine,
 cuius pars a quibusdam magnanimitas esse dici-
 tur, christianos ipsam suo quodam modo defi-
 nientes, a philosophis non dissentire. Demo. Ter-
 giuerfari istud quidem est, non causam ratione des-
 fendere. Cæterum res est in expedito. Non enim
 quærim⁹ de fortitudinis, ac magnanimitatis de-
 finitione, quam qui aliam afferunt, hos aliā quoq̃
 rem sentire necesse est, cum rei unius una dumta-
 xat sit definitio. Sed de habitu animi, qui timor-
 res & audacias in periculis præsertim capitalib⁹
 ratione moderatur, qui cum sit perspicue uirtus,
 ut indicat uirtutis definitio, si a christianis insti-
 tutis abhorere statuatur, quæ ratio hanc excludit
 a christianorum consuetudine, eadem siquid su-
 periore disputatione confectum est, cæteras om-
 nes uirtutes submouebit, eodemq̃ modo de ma-
 gnitudine animi iudico, quæ temperat magnorū
 honorum appetentias. Erras igitur, & quidem to-
 to, ut dicitur cælo. leopolde, si putas, christianam
 philosophiam has uirtutes repudiare, uel in ipsa
 rum definitionibus a peripateticis dissidere chris-
 tianos, qui in sanctis martyribus præter uirtutes
 theologicas dictas, nil æque uel admirantur: uel
 laudant: ac fortitudinem: & ingens inuictissimorū
 animorum robur: qui ne a fidei ueritate: &
 pio religionis cultu discederēt: cruciat⁹ ac mor-

Eth. 2.

tem subire nec metuerunt: nec recusarunt, unde martyres cum ab aliis: tum in primis a sanctissimis: doctissimisq; uiris: in aximo: & Cipriano milites fortissimi nuncupantur. Nam quod Gregorius ait: fortitudinem esse carnem uincere: ac propriis uoluptatibus obsistere: & extinguere huius uitæ delectationem: abusus in eo est fortitudinis uocabulo. Animi enim constantiam: quæ lastissime patet: serpitq; ad omne genus officii: alieno nomine fortitudinē appellauit. propterea qd̄ ex omnibus uirtutibus firmitas animi in hac potissimum elucescat. Quod mihi uidet̄ Gregorius, ne nouum inuentum esse putes: ut pleraq; alia in quaestione morum: a Cicerone inuatuus. Cuius ea uerba sunt in primo de officiis uolumine. Ommino fortis animus: & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum despicientia ponitur, cum persuasum sit: nihil homini: nisi quod honestū decorumq; sit: aut optare: aut expetere oportere: nulli neq; homini: neq; perturbationi: neq; fortunæ succumbere. Quā deinde partem ita persequitur Cicerō: ut eum dicas: non de una quadam parte: sed de toto genere uirtutis differere.

¶ Nam quod pertinet ad gloriam humanam: de cuius despicientia christiani multa præcipiunt: si rem aliud: & diligentius inspicias: eadem profecto reperiās: aut quam minimum discrepantia præcepta

præcepta philosophorum, cum de magnitudine animi differunt, quæ appetitū gloriæ, ac honoris moderatur. Nefas enim puto, eo nomine christianorū disciplinam infamare, ut quicq; in moribus natura honestum, iustumq; uiderit aliorum hominum solertia, quod ipsi non perspiciant, aut perspectum per stultitiam, aut superstitionem repellant. Maneat igitur, constitutumq; sit, theologis etiam consentientibus, christianos in tractandis morum uirtutibus, & uitiis, quæ ratione naturali diiudicantur, a peripateticis non dissidere, crimen utrisq; existimantibus in uita, ab statu naturæ rectaq; ratione discedere. Leopol, Sit ita sane, & iam ad reliqua pergamus, Alphon, audite uero Democrates, & Leopold, ego si me hodierna disputatione uestra delectatum esse negem, sane mentiar, nam de natura uirtutum, deq; ipsarum & confociatione & distinctione, tum de summo bono, ac philosophorum auctoritate, & Aristotelis præstantia, deq; peripatericorum cum Christianis in morum uirtutumq; doctrina conuenientia, multa scite, ut mihi uidetur, & copiose sunt a uobis disputata. Sed quod mihi a uobis expectari maxime cupiebam, id hæcenus pene intactum reliquistis, quomodo inuicta uis animi, quoscunq; nomine uirtutis licet eam appellare, quæ in milite probatur, cum iniurias constantissime persequitur, aut gloriam bellicam audacissime cō-

sectatur, a christiana religione non dissentiat, hac enim uirtute per religionem christianam repudiata, efficitur plane, ut bonus miles esse nemo possit, & idem bonus christianus, quod erat caput institutæ disputationis, & proinde uobis tam longe producto sermone non negligendum. Dem. Quasi uero quæ hæcenus dicta sunt, ad hanc rem non maxime pertineant, cum declaratum sit, multisque rationibus effectum, nullam esse omnino uirtutem, quam religio christiana non amplectatur. Sic igitur existimare debes Alphonse, nihil neque in re militari, neque in aliqua uitæ parte, a christiana doctrina repudiari, quod uirtutis nomine censeatur, nihil quod non sit etiam philosophorum, non modo religiosorum iudicio uiciosum.

¶ Alphon. iniuriam igitur persequi, & hostes potius uacillanter ulcisci, auidiusque gloriam appetere uiciosum putas? Dem. ego uero certum habeo, sic enim iudicant uiri sapientes. Alphon. at non uiri fortes, quorum famæ & gloriæ prima est, & maxima cura. Quis enim mediocris miles iniuria paulo grauiore laceratus, non uitam putat sibi esse peracerbam, quamdiu non datur inimicum poenis meritis ulcisci? Itaque multos uideas, desperata uindictæ tutioris occasione, uel iræ ac moræ impatientes ad certamen singulare suumquemque in inimicum prouocare, ut eo uel sublato, uel impulso ad deditiorem gloriæ debeat ignominiam, aut

si fortuna tulerit, fortiter occumbendo doceant, sese turpitudini ac dedecori longe mortem anteferre. Nec alios uideas ore pleniori a plerisque omnibus laudari, quam qui inimicorum superbam petulantiam ad hunc modum represserunt, quod utique non fieret, si iniurias aut inimicos ulcisci haberet uiciosum. Dem. Si sic statuis alphonse, nunquam hominum uiciis approbationes, & plausus imperitæ multitudinis, sed uirtutibus semper excitari, legem inducis, in uitam mortalium omni peste, mihi crede perniciosiorem. Quod enim uenenum uel ad ueritatis splendorem obfuscandum, uel ad deturpandam morum honestatem tetrius excogitari possit, quam si fuerit hominibus persuasum, ut spreto iudicio sapientium prauas stultorum opinioniones, & uulgi errores consecretur. Alphon. Non ego uel opificum sententiæ, uel agricolarum iudicio standum esse dico, cum de uirtute militari disputatur, sed de fortitudine & magnitudine animi fortes uiros, & magnanimos optime iudicare certum habeo. Demo. Recte tu quidem existimas, modo uirtutes has, a prudentia ne disiugas, quæ omnium uirtutum est quasi magistra. Sed tu quos tandem fortes uiros, & magnanimos appellas? Alphon. haud equidem eos, qui a tatè in ocio, & umbra transegerunt, quæ tubam nunquam, nisi in ludorum spectaculis audierunt. Demo. Philosophos mihi uideris a fortium uirorum consortio seiuungere.

Alfon. Non eos tantum, sed omnes etiam alios philosophorum similes, quibus nunquam, aut uix accidit hostem uidere, aut in castris pernoctare. Non enim sine causa dictum Annibalis celebratur, qui ut est apud M. Tullium, cum phormionem philosophum aliquot horas ephesi de imperatoris officio, deque omni re militari ambitiose cum ceterorum admiratione differente audisset, quaresitumque fuisset ab eo, quid nam ipse de illo philosopho iudicaret, respondisse fertur, multos se deliros senes saepe uidisse, sed quod magis, quam phormio deliraret, uidisse neminem. Non tulit uidelicet Annibal arrogatiam uetuli philosophi, qui cum castra ipse nunquam uidisset, tanto imperatori sustineret, de re militari praecepta dare. Dem. Te igitur auctore milites duntaxat fortes, & magnanimos uiros appellabimus, & eos putabimus optime omnium de his uirtutibus iudicare. Alfon. Mihi quidem sic prorsus uidetur. Dem. Qui uero rebus urbanis obeundis robustum animum praestiterint, & tum publicas, tum etiam priuatas importunorum ciuium iniurias constanter repulerint, & Reip. praesidentes impotentium audaciam nullo timore retardati cohibuerint, ne hos quidem per te nobis licebit fortes uiros appellare. Alfonso. Ego uero tales, tantosque uiros fortes & magnanimos esse dico, & in numerum militum reponendos. Neque enim abhorret a militia, turbulentorum

ciuium conatibus etiam sine armis obsistere, & nocentium crimina meritis legitimisque poenis uedicare. Dem. Quid philosophos? siqui uirtutes has non solum scholis, & meditatione, sed rebus publicis administrandis, & bellicis muneribus obeundis coluere, qualis fuisse memoratur apud Athenienses socrates in primis, a quo uelut fonte doctrina morum emanauit, & Timotheus socratis discipulus. Ex Romanis publicus Africanus, Lucius Lucullus, & qui libros etiam de philosophia scripserunt Varro, Cicero, Brutus, & plerique alii, hos inquam metuemus propterea quod fuerint philosophi, fortibus uiris aggregare: aut in causa fortitudinis, tanquam ineptos iudices reiciemus. iudicioque stabimus turbae militaris, quae magna ex parte robustis quidem, & ad pugnandum manu accommodatis, temerariis tamen & habetibus hominibus consistit. An hoc ponderis & auctoritatis plus habere debet talium philosophorum sententia, quod ad rerum usum, obseruandi diligentiam, ingenii perspicacitatem, & doctrinae cognitionem adhibuerunt: ut robustus agricola melius & fodiet, & arabit, quam uir consularis, aut senatorius delicatus, prudentius tamen de agricultura & singulis eius partibus edisserent, certioraque praecepta dabunt Marcus Cato, Plinius secundus, uel Columella, & his aetate superior Theophrastus, qui hanc philosophiae partem coluere,

& elegantissimis libris sunt complexi, quæ quicquid rusticus arator, cuius pedes & manus colendo terram diuturnis laboribus obcalluerint.

¶ Vt enim ceteræ disciplinæ prudentium & ingeniosorum hominum diligenti uariarum rerum obseruatione factæ sunt, non aliter debes hominibus existimare morum philosophiam contigisse. Ars enim benedicendi, quæ facultas oratoria nominatur, ex multorum orationibus collecta est, qui natura fuerunt eloquentes, nemo enim tanta ingenii felicitate donatus est a natura, ut cum multa recte diceret, non interdum in aliquod orationis uicium laberetur, sed multorum præstantibus ingeniiis collatis, quæ magna ex parte natura ducuntur ad potiora facile fuit prudentibus hominibus uirtutes sermonis, atque uicia diiudicare. nec secus tum de uirtutum aliarum, tum de fortitudinis & magnitudinis animi præceptis accidisse putare conuenit. Non enim quidquid unus, aut alter uir fortis, & magnanimus factitauerit, id pro lege & quasi regulâ habendum est, ut recte de his uirtutibus statueretur, nam uiciis nemo sine nascitur, ut inquit poeta, cæterum ex multorum talium uirorum factis & consiliis eadem ratione facta est disciplina, qua de fortis & magni animi uirtutibus, & contrariis rebus optime iudicetur, quâ

quia philosophi partim etiam obseruatione, & usu rerum, ut socrates, & cæteri, qui bellicis quoque muneribus functi sunt, partim ratione, prudentiaque pepererunt & retinent, efficitur ut philosophorum prudentia, non uulgi militaris temeritate harum uirtutum causa sit diiudicanda. Nam quæ ais phormionem ab annibale contumeliose fuisse dimissum, quod de remilitari, quam nunquam ipse expertus erat, coram se magno imperatore arroganter disputasset, poteram dictum Annibalis, & iure fortasse, nec sine bonis auctoribus reuocare, ut inhumanum & plane barbarum, sed faciamus eum iuste senis dånasse leuitatem, num eadem causa fuerit eius, qui artem quam ipse nunquam sis expertus, uelit summum artificem edocere, quod fieri nisi stultissime non potest, & eorum, qui de uirtutibus iudicant, quarum scientiam profitentur, ab iis acceptam, qui eam, & usu rerum, & summis ingeniiis pepererunt, & a quibus ipsi non abhorrent. Nam qui mortem perhorrescit, & res externas longe uirtute inferiores, pluris facit, quam pro ipsarum dignitate is non re tantum sed etiam nomine philosophi indignus est, in quarum rerum despicientia fortitudo & magnitudo animi nitescit. Alf. Quid igitur causæ philosophi afferunt, cur iniurias persequi, & gloriam expetere uiciosum putent, quando aperte nobis non licet ab ipsorum

tribunali prouocare: quod mihi non magis ratio-
nibus, quā auctoritate tua persuasisti, cum te & stre-
nuū militem, & uirū eruditissimū tā magnifice ui-
deā de philosophis sentire. Dem. Quia aliud esse
causā putas, nisi quod id longe abhorret ab ea,
quā toties nominam? magnitudine animi? Alf.
Quid ais democrites? non ne hoc inauditum
est, & præter omnium hominum sententiā? Dem.
imperitorum fortasse, & quirerum ueritatē uul-
gi erroribus metiuntur. Nam qui sapientiū phi-
losophorum præcepta didicerit, & magnanimo-
rum uirorum facta, & instituta meminerit, is mul-
to secus existimabit. Ne temere igitur, aut arro-
ganter causam sine auctoribus & testibus agere
uideamur, operæ pretium fuerit, si tibi uideat, quod
maximi uiri de fortitudine, ac magnitudine ani-
mi præceperint, paucis uerbis explicare. Alfon.
Mihi uero commodissimum uidetur.

¶ De. Ut summā igitur rei paulo altius repetam,
fortitudinem Alfonse & magnitudinem animi
multi non duas uirtutes esse putauerunt, sed unā
dumtaxat duobus nominibus appellatam, quæ
latissime pateat, pertineatque non solum ad malo-
rum perpeffionem, & ad mortis propter honesta-
tem oppetendæ contemptum, sed ad omnium re-
rum externarum despicientiam, quorum senten-
tia neque improbanda est, nec si rationis summā
spectes, multum distet a peripatericis, nos ta-

men

men sequemur Aristotelem, qui fortitudinem a
magnanimitate distinguens, utriusque præcepta
dat separatim, ac prudentissime, ut cætera, dilige-
terque persequitur, hoc igitur auctore fortitudinem in-
telligimus uirtutem, audacias & timores in ades-
undis sustinendisque honestatis gratia mortis peri-
culis ratione moderatam licet enim timor, & au-
dacia latissime pateant, cuncta enim mala metu-
untur, ut paupertas, infamia, morbus, non tamen
in harum rerum timoribus temperandis fortitu-
do cernitur, nam quædam mala timere non mo-
do non turpe, sed honestum etiam habetur. Infa-
miam namque metuere, probitatis est & uerecundiæ,
non timere uicissim impudetiæ, alia uero, ut pau-
pertas & morbus, timeri quidem non debent nisi
hil enim metuere oportet, quod non sit a culpa no-
stra profectum, qui tamen harum rerum timore
non frangitur, hunc liberalem, & tolerantem aut
talem quædam non sine laude nuncupamus, for-
tem certe nec dicere solemus, nec sentire, præterque
per translationem, & tolerantiæ similitudinem, for-
tis enim tolerantissimus est malorum, quæ crimi-
ne uacant, quorum quia mors est terribilissima, ef-
ficatur, ut qui in mortis honestæ piculis infractū,
interritumque animum præbet, hic solus nomine
suo uir fortis consuetudine consensuque prudenti-
um hominum appelletur, est autem mors hone-
sta, quæ propter honestatem & iustitiam oppe-

L

titur, ut bellis iustæ, de causa susceptis, ubi uiribus est locus, licetque fortiter, & uiriliter agere. quā enim in morbo, aut naufragio, uel ruentibus fulminibus uir fortis non succumbit timori, nā paulo uehementius non commoueri maius est humana firmitate, in huius tamen generis mortibus, talibusque periculis fortitudinis splendor parum elucescit. Ac fortitudinem quidem talē quādam uirtutem intelligimus, qua cognita haud sane fuerit difficile, de contrariis uiciis constitueret, quæ duplici genere excessus, & defectus, ut pleraque omnia, continentur. excedendo porro duobus omnino modis peccatur, aut enim confidendo quis in adeundis periculis exuperat, audaxque uocatur, aut sustinendis nihil timet, ne ea quidem, quæ uires humanas excedunt, ut terræ motus & maris tempestates, & fulmina, quod uicium neque apud græcos, neque apud latinos nomen inueit, credo quia raro cadit in homines paulo modo humaniores, sed quia parum abesse uidentur a dementia, id circo in quem cadit, hunc modo de mentem, interdum appellare solemus stupidum.

At qui infirmo animo est ad pericula subeunda, timidus is, atque ignauus appellatur, siue plus metuat, seu minus confidat, quod oportet, sic enim dupliciter hoc quoque in extremo delinquitur. In quibus omnibus discernendis, una est certissima regula a sapientibus credita, & a uobis tenenda, di-

ligenterque adhibenda, ut qui in iis quæ supra diximus, mortis periculum sustinet, atque audet, aut uicissim metuit quæ, & gratia cuius oportet, & quemadmodum oportet, & quo tempore, quarum rerum iudicium est a prudentia petendum, hunc fortiter facere dicamus, cui autem horum quidque abest, eum in alterutro uicio esse putemus. Hæc est enim natura uirtutis, ut nisi teneat omnes suas partes, statim sit honestatis nomen amissura. sed ratio finis plurimum habet, & uirium, & auctoritatis in rebus agendis, ut efficiens causa in operibus naturæ, cum utrumque sit suo modo principium, quod principium ueteri græcorum prouerbio, dimidium totius esse dicitur, finis autem cuiusque uirtutis proxim⁹, est ipse us honestas,

¶ Sublato igitur honestatis respectu, tota corruit substantia fortitudinis, licet interdum species quædam commentitia relinquatur, quod quinque modis accidere notauit aristoteles, quidam enim facta uiro- rum fortium imitantes, honores dumtaxat, & gloriam sequuntur, aut increpationes fugiunt, & ignominiam, quæ ciuilis fortitudo nuncupatur, quæque idcirco proxime ad ueram fortitudinem accedere dicitur, quoniam qui gloriam sequitur, & honorem, quod est

L ii

Eth. 1. & Dionysius, de diuina nominibus, cap. 4

præmium uirtutis maxime proprium, is uirtutē ipsam & honestatē secut⁹ esse uideri potest. His quoq; annumerantur, qui necessitate aut timore præsentis poenæ a magistratibus propositæ, bellorum pericula subeunt, hoc tamen prioribus deteriores, q̃ non pudore continentur in officio, sed metu, quo solent etiam mancipia contineri. Alii propter rei militaris scientiam, & armorū peritiā cum non sint, fortes interdum esse uidentur, quoniam specie uana periculorum, quæ plerunq; tyronibus in bello metum ob imperitiā inquantunt, ipsi minime deterrentur, uel quia uanitatem dignoscunt, cæteros fallentem, uel quoniam armorum usu tutius hostem offendere, se sequi tutari ualentes, quasi armati cum inermibus, uel athletæ exercitati cum infirmis, aut rudioribus pugnaturi sibi esse uidentur, quæ fortitudo militaris idcirco uocatur, quoniam mercenarii milites hac potissimum ualent, qui cognito certo periculo primi sæpe fugam capeffunt, ciuilibus copiis mortē turpi fugæ præferentibus. Ad hæc ira concitati multi pericula subeunt interriti, quos idcirco fortes interdum appellamus, quoniam & ipsis fortibus ira res uidelicet impetuosissima uires, ut ait Homerus, subministrat, quo fit, ut in concionibus militaribus, quibus acie instructa imperatores ad pugnam milites adhortari solēt, illud uel in primis usurpetur, siquid contumeliose factum

etum commemorari ualeat, quo militum animi possint ad indignationem concitari, interest tamē quod fortes honestatem sequuntur, ira spiritus suggerente, isti studio uindictæ agitante dolore præcipientes in pericula feruntur more ferarū, quæ nisi irrentur, etiā in siluis fugiunt poti⁹ hominem, q̃ inuadant, sed accepto uulnere in percussores irruunt nullo periculo, aut timore retardatæ. Sed ne eorum quidem uera fortitudo putari debet, qui quod sæpe multosq; uicerint, eā spe confirmati, res formidabiles confidenter aggrediuntur fortes enim honestatis, quam sæpe dico, causa res periculosas suscipiunt, isti ob alias causas, dum se superiores esse confidunt, quod iis fere solet usu uenire, qui sæpe hostes non tam sua uirtute superauerint, q̃ illorum ignauia, qui ex multis uictoriis, quæ admodum ebrii ex multo uino magnos spiritus & fiduciā sumunt. Nam hoste mutato, si fortuna reflare cœperit, perspecto periculo ubi timor fiduciæ successerit, non persistant, a quibus non multum abhorrent, qui propter periculorum ignorationem facta fortium uirorum aliquatenus imitantur, hoc tamen deteriores, qd' illi res periculosas, sed quasi explorata uictoria prudentes aggrediuntur, quod habet aliquid dignitatis, hi uero dum putant, nihil in re subesse periculi, quod procul abest ab omni laude. Unde factum est, ut quidam utile fore existimarent, militi

tibus de quorum uirtute dubitaretur, aut occul-
tare picula, aut uerbis, quoad fieri posset, extenu-
are quorum error perniciosus primum aperta ra-
tione conuincitur, quoniam ad prouisa pericula
complures se cogitatione, meditationeq; muni-
unt, qui repentinis deterrentur, in quibus insi-
ta uirtus & inueteratus habitus plurimum eluce-
scit, deinde magnis exemplis, & summorum im-
peratorum auctoritate refellitur, ac in primis Lu-
lii Cæsaris, quem solitum esse constat, timentib⁹
suis periculi magnitudinem, ac hostium nume-
rum exaggerare, ut in iubæ aduentus terribili ex-
pectatione conuocatis ad concionem militibus,
scitote inquit paucis his diebus regem affuturū,
cum decem legionibus, equitum triginta, leuis ar-
maturæ centum millibus, elephantisq; ccc,

¶ Alphon, o factu igitur difficile democrates, ui-
rum fortem inuenire, si in tot hominum generi-
bus, nihil solidæ uirtutis habetur, sed inanis dum
taxat species fortitudinis uicio cuidam obtenta,
nec tamen dubito, quin ista uerissime tradant. nō
solum ob tanti philosophi auctoritatem, sed ga-
te differente, multa mihi exempla in mentem ue-
nerunt hominum mihi notissimorum, quæ cum
ista doctrina ualde mihi congruere uidentur. Sed
non oportet quenquam nominatim in inuidiam
uocare. Reliqua igitur oratione tua non medio

criter sum delectatus, sed illud mihi fuit submole-
stum, q̃ nostri ordinis, hoc est militarem fortitudi-
nem ad inanem quandam uirtutis speciem retu-
listi, oblitus fortasse, te militem esse, dum partes
agis philosophorum. Ego enim sic statuo, aut
nullum omnino iure posse uirum fortim appel-
lari, aut hunc esse de militum ordine petendum,
Nam si ut ceteræ uirtutes, quod heri cum Leo-
poldo differebas, sic fortitudo nō inest a natura
sed consuetudine periculorum ingenerat⁹, quis
pluribus quotidie, aut maioribus periculis exer-
cetur, q̃ miles? quis æstum, frigus, famem, sitim
uigiliasq; tolerando, pares tum corpori, tum etiā
animo ad laboriosa discrimina subeunda callos
obduxit? Dem, Nemo certe, neq; unq; ego com-
mittam, ut more quorundam iudicum, stulte am-
bitiosorum iniuste faciam in meos, ne iniuste fe-
cisse uidear, ueram igitur fortitudinem in multis
militibus & fuisse, & esse dico, nec aliter unq; exi-
stimaui, sed neq; in milites tantum fortitudinem
cadere, ut quidam ipsorum leuissime iactant, &
complures eorum uideri magis, q̃ esse tales cer-
tum habeo. Nec uero mirari debes, quod nec fa-
cile, nec ualde multis uera fortitudo contingat,
nam uirt⁹ omnis in re difficili uersatur, & cum ad
uicium innumeris uiciis aberret⁹, una dumtaxat
uia est, quæ ducit ad uirtutem, & ea quidem,
ut Hesiodus ait, longa, & ardua, asperisque

a. magn. mo/
ra.

difficultatibus impedita. Sed ratione fortitudinis explicata, parumper, si uidetur, de magnitudine animi differamus, ut his uirtutibus cognitis, quas optimo militi tribuimus, propositæ quæstioni finem aliquando faciamus.

¶ Intelligendum est igitur, ut pecuniis collocandis duplex uirtus accommodatur, liberalitas, qua paruorum, ac mediocriū sumptuū, magnificentia, qua magnorū moderamētū, & quasi mēsurā continetur, sic honorum appetentias duabus uirtutibus temperari, quarum, quæ in paruīs honorib⁹, aut mediocribus cernitur, uocabulo quidem, ut multi affectus aī uacat, sed interdum nomen ab extremis mutuatur, quorum alterum ambitio dicitur, cum parui honores plusq̃ communiter solent, expetuntur, quod est magnæ leuitatis, & qui hoc malo laborat ambitiosus, alterū nec græce, nec latine nomē inuenit, sed qui hoc uicio deficit, ἀφιλοπρεπής dicitur a græcis, quasi negligens in honore, nam hoc quoq̃ uiciosum est, ut sit necesse, medium ipsorum a uirtute quadam possideri, qua qui præditus est, tunc ambitiosi uocabulum sumit, cum alterius extremi comparatione laudatur, tūc in honore negligētis .i. τὸν ἀφιλοπρεπὲς cū i ambitiosi inuidiam commēdatur, extremis de medio innominato, quasi de regione nondū occupata decernentib⁹, q̃ uero uirt⁹ magnorū honorū

norum cupiditates moderatur magnitudo animi & magnanimitas appellatur, magnanimus enim intelligitur, qui ut est sic magnis, atq̃ adeo maximis rebus sibi dignus esse uidetur, quo fit, ut magnitudine quidem extremus sit magnanimus, ratione uero medius, non enim plus, nec rursus minus appetit, q̃ pro ipsius dignitate, quæ cum maxima sit, rebus maximis est muneranda, quo in genere in primis est honor, quem bonorū externorum maximum esse, declarat religioforū, ac prudentium hominum uetustissima consuetudo, deum immortalem honorandi, & hac potissimum ratione colendi, atq̃ honore præclara facinora munerādi, summis uiris id præmium oīum maxime cupientibus, hinc enim statuarum usus emanauit, quas primi mortalium atheniēses harmodio & aristogitoni tyrannicidis publice posuisse credunt. hinc coronarū multa gēna ciuicæ, murales, uallares, & obsidionales nuncupatæ, quibus Romani donabantur, si quis ciuem seruasset, murum primus, aut uallum conscendisset, obsidionemue a suis depulisset, hinc deniq̃ triūphus natus est, qui Romanis eisdem immortalitatis instar erat, ne carthaginensium, tuorumq̃ hispanorum alfonse morem uetustissimum referam, quorum illi, ut testatur Aristoteles, tot annulorum ornatum cuiq̃ permittebant, quot expeditionibus miles interfuisset, hispani uero tot obeliscos circa

Poli. 7.

M

sepulturā crigere, quot quisq; hostes in bello sustu-
lisset, cum igitur honor in rebus externis haud du-
bie principatum teneat, efficitur, ut magnanim⁹
honore & quidē magno sit dign⁹, & eo sese di-
gnū exultimet, utq; in hoc sibi sumendo maxime
cernatur.

¶ Quā i re dupliciter, ut fere affolet peccat qdā
em, cū honoribus digni sint, ipsi tñ sibi tales esse
non uidentur, & oblatos non admittūt, tanq; sua
dignitate superiores, pusillamini nuncupati, quod
nomen licet pateat latius, ad omnesq; ptineat, q
se minoris faciāt, q; sint, siue parua mereant, siue
magna, iis tamē proprie tribuitur, qui magnam
suā dignitatē non agnoscūt, quo uicio spes ifrin-
git res pclaras efficiendi, & industria languescit.
Alii sunt in cōtrario uicio, seq; magnis honorib⁹
cū sint idigni, dignos tñ arbitrāt, q; grāe qdē xau
vor, latie uero, nisi fallor arrogātes, & iidē supbi nū-
cupāt, nō multū a stolidis abhorrétes. Nā igno-
ratiōe sui res magnas aggrediūt irrita opa, & in-
terdū, laudē petūt uñ ferūt et uituperiū, optiē nā
q; picipit, ut qui ad rē gerendā accedit, caueat, ne
id mō cōsideret, q; sit illa res honesta, sed etiā ut
habeat efficiēdi facultatē, itaq; arrogātes uestitū
quoq; nultū, gestū, ceterūq; corporis ornatū stu-
diosē q̄runt, atq; cōponūt, & quiddā iest opis pas-
sim ostētantes, de se quoq; multa iactāt importu-
ne, dū temere honorem hoc magis fugientem in-

sequūt, qbus uiciis, seu uerius errores dicēdi sunt,
nec, n. his homines mali esse, sed aberrare potius
exultimātur, inter se cōparatis, pusillanimitas ma-
gis uituperatur. Nā primum repellit, & tollit ea
bona, in quibus magna sunt illutū rerum gerē-
darum adiumenta, deinde pigros homines cun-
ctantioresq; reddit ad praeclara facinora, uiciū uñ
in primis dānatum a paulo, ab hoc, n. nos in Co 2. Cor. 6.
ritiis dehorcatur, cū ait adiuuātes exhortamur,
ne in uacuū gratiā dei recipiatis, una igitur, & per
breuis cautio tradita est, qua cōmode utrūq; uici-
um euitabim⁹, si in eo gne, neq; temere de pcras-
bimus propter ignauia, nec rursus nimis cōfide-
mus propter cupiditatē. Est igit magnanim⁹, ut
dixim⁹, q magnis reb⁹ & dignus est, & se ipse di-
gnat. Nā q; parua meret, & paruis sese dignū cē-
set, nō caret is quidē uirtute, sed quasi modestiae
noie laudabit, nō magnauimitatis, q; sine magni-
tudine nō cōsistit, ut pulchritudo corporis nulla
est sine pceritate, quanq; interdū in breui statura
corporis habitudo mēbris ueluti ad mensurā cō-
gruētibus cōmēdet, quo fit, ut sine cumulata oīs
gnis uirtute magnanim⁹ eē nō possit. Nā cū ho-
nor pmiū sit uirtutis maxime ppriū, & quo qsq;
melior ē, hoc maiores honores mereat, satis intel-
ligit, q; maximis honorib⁹ ē dign⁹, eū oportere in
omni genere uirtutis excellere, ut merito quidam
a uiris prudentibus rideantur, qui cum absint

ab omni uirtute, & sint monstra prauitatis, tamē ob generis nobilitatem, & opes, quibus ad magnas tenuiorum iniurias abutuntur, se in magnanimis uiris, & honore dignissimis haberi uolunt, quod eis accidit, dum timores imbecilliorum, & leuissimorum assentationes, sic interpretatur, ut eas putent, ad suam laudem, & suorum meritorū testimoniū pertinere. qui tunc se etiam atq; etiā errare cum suo magno malo cognoscunt, cū eos cogit grauis aliquis casus, de se uera iudicia hominum experiri. honor enim uirtutibus emerendus est, non ui, aut timoribus extorquendus.

¶ Itaq; non facile uirum inuenias, qui iure magnanimus appelletur. Alphon. mihi uero factu difficillimum uidetur, considerāti sic te de magnitudine animi differere, quasi nominis huius intellectu non una quædam: sed prorsus omnes uirtutes contineantur, quemadmodum de iustitia uideo, a nonnullis disputari, eius uocabulo uirtutes omnes complectentibus. Dem. Non est ita alphonse, nec animi magnitudo eodem atq; iustitia modo in cæteris uirtutibus spectatur. Nam cum sit duplex iustitia, altera quæ proprie intelligitur, quæq; constans & perpetua uoluntas ius suum cuiq; tribuens definitur, altera, quæ legitima dicitur, patetq; latissime, in hac omnem uirtutem idcirco intelligimus, quoniam sic iustum uocamus eum, qui nihil agit contra legum præscripta, qui

bus legibus omnium uirtutum præcepta continentur, & contraria uicia uindcantur, ut si quis signa deferat in acie, quod timidi est, aut sepoluat adulterio, furtoque, constringat, quod est contra temperantiā & liberalitatem. Itaq; quocunq; officio fungaris, finibus id iustitiæ continetur, ut legitima iustitia, hoc esse re intelligatur, quod uirtus in uniuersum, licet sit ratione diuersa, nimirum quatenus iustitia ad alterum refertur, bonumq; publicum spectat, cum uirtus simpliciter talis habitus intelligatur. Magnanimitatis longe alia ratio est, quanq; enim hæc chorus uirtutum omnium stipata eē debet, non tamen uirtus oīs potest ut iustitia, sic magnanimitas appellari. Cæterum illud est præclarum huius uirtutis, admirandumq; munus, quod cæteras omnes reddit multo augustiores, cum maxima quæq; & ardua officia in omni genere persequatur, exempli causa, fortitudinis eē fortiter facere, magnanimitatis uero, id ipsum excellenter præstare, quale factum accepimus horatii coclitis romani, qui cæteris etiam fortibus uiris cedentibus, in ponte sublicio hostium aciem unus tam diu sustinuit, donec a tergo pons interrumperetur, quo facto se armatus in Tyberim deiecit, ad suosq; tranauit. Ad hunc itaq; modū magnanimus, in uirtute quaq; magna semper spectat, quæ ratio ipsum a cæteris uirtutibus secerat, species enim uirtutum, uiciorumq; uicissim si

nibus potissimum suis discernuntur. Sed quanquā animi magnitudo in honoribus, ut diximus, & rebus contrariis uersetur, non magnanimitas tantum honores et magnos, sibi a probis uiris delatos non magni facit, sed ipsis moderate delectatur, intelligit enim maiora etiam præmia suis uirtutibus deberi, cum uirtus cumulata nullis honoribus possit pro dignitate munerari, sed boni consulit, quoniam maiora præstari nequeunt, eos enim honores, qui a uulgo ob res paruas tribuuntur, ut se indignos penitus contemnit, nec popularibus finistris rumoribus, uel repulsis commouetur uirtutis & meritorum suorum conscientia aduersus leuitatem & iniustitiam hominum confirmatur itaque porcium catonem repulsis, tanquam honoribus gaudere solitum plinius secundus est auctor. cum igitur præter uirtutem nihil magni pendat efficitur, ut neque pericula fugiat propter timorem, nec iniuriam in alterum inferre inducat animum. Qui enim parua ducit, quæ cæteri demirantur, & in maximis rebus habent, cuius demum rei gratia hinc turpiter facere conueniet: licet autem in honoribus potissimum magnitudo animi cernatur, persequitur tamen omnes partes utriusque fortunæ. ita quidquid in diuitias, aut potestates prospere aut secus acciderit, feret moderate, nec gestiet in his secundo fortunæ flatu, nec frangetur aduerso, cum in honore, quod multo maius bonum est, cō-

stante se atque superiorem exhibeat, diuitiæ namque, & potestates ob honorem expetuntur, quo fit ut magnanimi contemptores esse uideantur, cum neque opes, nec imperia, nec magistratus, ac ne ipsum quidem honorem magnificent. uidetur tamen fortunæ fauore ipsa quoque magnanimitas augescere, pauperes enim, ac ignobiles a plerisque contemuntur, & his malis oppressa uirtus manca interdum est ad officia fungenda, itaque nonnunquam uel frustra nititur instrumentis destituta, uel ne conatur quidem, ne cum auctoritas absit opera ne quodque suscipiatur. plurima enim sunt, ut inquit poeta, quæ non audent homines pertusa dicere lena, contra uero nobiles, & qui cum imperio sunt, ac opulenti honore digni existimantur ob excellentiam, quidquid enim bono aliquo præstat, honoratius habetur. Itaque talibus etiam bonis magnanimitas inualescit. Nam licet uiris dumtaxat probis honor iure debeatur, idem tamen externis bonis a quibusdam exhibetur, ut dubium non sit, quin uirtus his cumulata tanto magis honore digna censeatur. At sine uirtute nulla neque nobilitas, nec opulentia magnitudinem animi præstabit, nec rebus magnis dignum quenguam efficiet, talis enim fructus maxime proprius est uirtutis exactæ. Quominus ferenda est quorundam importuna superbia, qui rebus dumtaxat externis intumescentes, sibi magnopere placent, & præ se ceteros

etiam uirtute superiores spernendos putant, contemptu solum magnanimos imitantes, quippe suis bonis dignitas cuique metienda est, non alienis, scitum est, n. illud poetæ, Nam gen⁹ & proaucs, & quæ non fecimus ipsi, uix ea nostra uoco. At externa quæ dicuntur bona, cuncta esse aliena, hoc ipsum nomen declarat, & quod eadem fortunæ bona nuncupatur. Magnanimus igitur merito contemnit uirtute inferiores, quoniam suis bonis, hoc est uirtutibus excellit, & recte iudicat, unde fit, ut raro se periculis exponat, præsertim ob leues causas & res exiguas, pericula enim non suscipiuntur nisi ab iis, quibus proposita præmia uidentur esse magna: cum nemo nisi stultus, huiusmo aureo (quod usurpasse tradit Augustus Cæsar) piscetur, præsertim pisces, quos parui facit, magnanimus autem, per pauca sunt, quæ magni perdat, ut merito rideantur a prudentibus leuiculi quidam homines, qui laudem fortis & magni animi stulte in primis aucupantes, occasiones periculorum pro leuissimis etiam causis arripiunt, quos sæpe uideas, aut mortem oppetere cum recte iudicantium uituperatione, aut plagas turpissimas, & damnosissimas accipere pro rebus uel turpibus, uel eiusmodi, ut eas uir magno animo ne disceptatione quidem dignas esse duceret, quod est non solum stulti, sed angusti etiam animi doctum, qui rumores imperitæ multitudinis tanti faciat

faciat, ut eos uel cum discrimine uitæ colligendos esse putet. Nam cum dignitas, magnitudoque rei officium poscit, ut si patriæ laboranti subueniendum sit, aut pro tenuiorum tutela contra impotentium iniurias decertandum, uel pro religione aduersus impios contendendum, nemo nec libentius, nec pari constantia, uel capitis adit pericula, uel iustitiæ ac omnis uirtutis patrocinium exequitur, nemo suæ uitæ minus parcat, Mori, n. huic potius est, quam ut a talibus officiis per focordiam, aut ignauiam discedat. Illud quoque magni animi est, beneficiis alios libenter demereri, se uero eis adstringi, non æquo animo, nec sine pudore ferre. Nam beneficia conferre præstantis est, accipere uicissim inferioris, quam obrem magnanimus, si quando fuerit benignitate prouocatus, gratiam refert maioribus officiis muneribus uel cumulatam, ut hac ratione qui prior tribuerat, liberalitate superetur, quæ res facit, ut quos beneficiis affecerit, hos magis, quam bene de se meritos meminisse uideatur. Nam qui patitur, quatenus patitur, minor est efficiente, magnanimus autem cæteris præstare uult. Itaque sua in alios, quam aliorum in se merita libentius audit, unde mihi consuetudo, quæ apud hispanos plurimum inualuit, nata esse uideri solet, quibus dum principes uiros aliquid de se bene meritos alloquuntur, ipsorumque captant beneuolentiam, illud in promptu est, & quasi legitimum

mum, ut se profiteantur, illis esse obligatos, & ab eisdem maiora etiam sperare. Est itidem magnanimi, aut nullo modo, aut grauate precari quoniam, rogatum uero facile honestis precibus ad quiescere. Ad hæc cum illustribus, & opulētis uiris suam dignitatem retinere uelle, mediocribus commem se, & perhumanum exhibere, & quod uergilius scite, uereque cecinit de populo romano, *Parcere subiectis, & debellare superbos*. hos, n. superare magni negotii ē, & gloriosum, illos insolēter tractare ac inhūane, leuitatis & importunum. Obseruatum quoque est, magnanimum oculi esse sectatorem, nec in negotiis properare, propter quod cum res adhortatur, in qua uersant magna momenta, aut de maximis honoribus agitur, itidem paucis negotiis implicari, & his magnis, & illustribus, & siquid detrimenti in re familiari, aut in paruis rebus aliis acceptum fuerit, uel immineat, nec querulum esse, nec ad deprecandum procliuem, id enim hominis est talibus rebus studētis. Ac ut tenuiora signa, sed quæ ne aristoteles quidem prætermisit, persequamur, res quæ sola pulchritudine commendantur, quæ utiles sibi & fructuosas magis querere, hoc enim hominis est opulētī, ad hæc incessum eius esse tardum, uocem grauem, orationem non concitatam, nec enim properat, cui pauca sunt curæ, nec uehemens est, qui nihil magnum putat, ac perinde nihil magnopere

re demiratur. Illud uero necessarium est adesse magnanimo, ut palam & oderit, & amet, occultare namque timoris est, qui non cadit in magnanimum, ac ut rem longe antiquiorem habeat, quæ opinionem, magno exemplo Quinti fabii maximī, qui non ponebat rumores ante salutem, ut ait ennius. Item ut aperte & loquatur, & agat, quod est confidentiæ, libertatem illi contemptu rerum suggerente. Itaque & liber est, & ueritatis amator, nihil cum ad uulgus utendum esse putat ironia, hoc est suarum uirtutum extenuatione, item ut uiuere nequeat ad alterius uoluntatem, præterque amicorum, illud, n. est seruire. Itaque omnes adulatores seruili animo sunt, & abiecti homines assentatores habentur, ac ne malorum quidem meminisse, magnanimi est, sed coniuere potius in commissis aliorum, & ipsorum obliuisci. Nam cum sua in alios officiose facta memorare alienum est ab hac summa uirtute, tum aliorum in se commissæ exprobrare, multo etiam magis, nihil enim laudabilius, ut cicero testatur, nihil magno & claro uiro dignius placabilitate, atque clementia, in quo genere iulium Cæsarem exceluisse legimus in romanorum monumentis, Ad extremum magnanimo per quod rarus sermo est de hominibus, tum in laudem, tum etiam in uituperium. Nam cum alicui de se laudationes paruī faciat, multo minus ipse sua facta prædicare quoadet, hoc enim leuitatis est, & deforme, nec rur

sus aliorum uituperationibus delectatur, suis, n. magnis uirtutibus princeps esse uult & superior non aliorum infirmitate uel ignauia, prorsus ut ne de inimicis quidem, male loquatur, nisi forte prouocatus, ut referat male merenti cōtumeliā. Atq; hæc quidem præcepta, de fortitudine magnitudinēq; aī a maximis philosophis p̄ferim ab aristotele tradita sunt, sic a uiris prudentibus de utraq; uirtute differit. Aquib⁹ uirtutib⁹ tantū abest, ut religio christiana dissideat, ut his potissimum fundata & latissime propagata mihi fuisse uideatur per sanctissimos heroas, quos quia in testimonium ueræ religionis, mortem forti, magnōq; animo pertulerunt, latini quoq; græco uocabulo martyres solent appellare. Nam quis unq; periculis adeundis, contēnendisq; rebus, quas ceteri demirantur, fortiorem aut maiore animū p̄stitit, q̄ apostoli? q̄ græcorū aut romanorū ob salutē patriæ seu libertatē aut humanā gl̄iam tā itrepide mortē subiuit, q̄ ip̄i, ceteriq; martyres sp̄etis ip̄iorū minis, tyrannorūq; sauitia propter christi religionē? quā nō tā loquendo, q̄ fortiter moriēdo ceteris hominibus pbauerunt.

¶ Leop. De his qdē uirtutib⁹ democrates recte mihi uideris, & ex p̄ceptis philosophiæ, peripateticorūq; decretis disserruisse. Ceterū siqd hnt certi signa ista magnāimitatis, & q̄ supra de notis boni militis referebat alfonſus, uereor ne fortitudo

magnitudoq; aī, & p̄inde ceteræ morū uirtutes, nō in nra uolūtate, & meditatiōe positæ sint, sed a natura petēdæ & exoptādæ. Nā q̄ natura uel contingunt hoibus, uel negantur, ut proceritas corporis, latitudo pectoris, uocis grauitas, tarditas incessus, & his opposita, hæc ego non uideo, quomodo possint, uoluntarios habitus significare, cum opera naturæ auferri meditando semel ædita nō possint, uoluntariis uirtutum ac uiciorū actionibus nostro arbitratu moderemur. De. Næ istud leopoldē non sine magna ratione suspicaris. Nam quæ nobis nec cupientibus adsunt, nec aspernantibus discedunt, hæc non possunt esse certa signa eorum, quæ sunt in cuiusq; uolūtate cum ne effectus quidem naturales semper euadant, sua ue antegressa, uel prætentia signa cōsequatur. sed meminisse debes, id quod te legisse arbitror in theorematibus philosophorum, duplex esse morum uirtutis genus, alterum naturale, rationis alterum. Est autem uirtus naturalis (nam de priore genere iam satis multa disseruimus) innata quædam pronitas absq; ratione ad fortitudinis exempli gratia, munera uel liberalitatis obeunda. Itaq; nobiscum nascitur, & paulatim, nisi contraria consuetudine cohibeatur adoleſcit, ut in pueris licet cōtēplari, hos, n. uideas uariis a natura p̄ditos habitib⁹, aliosq; ad alios uirtutes, aut uicissim ad cōtraria uicia p̄cliuēs, q̄ habet⁹

Erni. 6. & ma
gn. mor. 1.

nec laudandi materiam præbent, nec uitu-
perandi, non magisq; uelocitas, aut bona latera,
uel his oppositæ debilitates. Tales, n. uirtutes
cum intellectu uelut oculo careant, sæpe notan-
tur homines in magna sua, uel et aliorum incom-
moda transuersos agere. similesq; sunt ualidis ca-
corum animalium corporibus, quæ temere con-
citata uehementer impingunt, cæterum si ad na-
turalem accedat cum recta ratione, ea quæ pro-
prie uirtus intelligitur, tunc uero studiosus habi-
tus facile paritur, altius excipitur, pertinacius in-
hærescit, existitq; uirtus perfectissima magnos ui-
ros efficiens, & summa laude dignissimos. Nam
cum uirt⁹ naturalis abest, uel opposito malo est
natura deprauata, quod utinam in paucis eueni-
ret, difficile factu est, ueram uirtutem inge-
nerari, nec ea fere nisi tenuis, & per summam cu-
ram assiduamq; exercitationem contingit, quæ
exercitatio diu per molesta est, repugnante natu-
ra, & si curam remittas uirtus ægre parta, pau-
latim effluit, sensimq; dilabatur, ut recte hominū
naturas agrorum ingenio persimiles esse dicas,
qui agri si feraces sunt, & huberes, coli tñ debent,
& exerceri, & sic fruges large ferent, atq; fructus
commodissimos, aliter, n. fructificare solent inutili-
ter, ac spinas, & herbas quædoq; mortíferas p cre-
are. sin steriles & sabulosi, cura ingenti opus est,
assiduocq; labore, ut aliquid inde proueniat, quod

fatis sit, ad usum aliquem humanæ uitæ necessa-
rium, Tunc igitur optimus, & firmissimus uirtu-
tis habitus generatur, cum ratio & studium cum
natura congruit, & officium ab eo manans, con-
stantius editur & perfectius, non solum ob adiu-
menta naturæ, quæ ad aliquas uirtutes sic natis
hominibus plerumq; suppetūt, sed etiam ppter
maiores uoluptatem, quam suggerit ratiois cū
natura cōsensus, uoluptas, n. ut philosophis pla-
cet, actiōem reddit perfectiorem, itaq; similis est
ratio uirtutis naturalis, si cū uera in eodem gene-
re conferat, atq; solertiæ, nam sic interpretor quā
græci *δυσωτιστα* uocāt cum prudētia collata, Est
enim solertia uis quædam mentis ualens tum ad
indagandum, tum ad agendum ea, quæ ducunt,
ad finem, qualiscunq; is fuerit propositus, qui si
honestus sit, ea uis laudabilis habetur, sin turpis
calliditas & uersutia nuncupatur, Prudentia ue-
ro habitus esse definitur cum ratione uerus eorū,
quæ homini bona sunt efficiens, quia tamen sine
solertia prudentia non consistit, efficitur, ut pru-
dentes tum solertes, alias uersutos seu callidos
appellemus, & contra, Itaq; solers homo & bon⁹
esse potest, & malus, prudens ut quisq; sit, qui
non sit idem uir bonus, non licet, eodemq; modo
uirtute naturali, & bene possumus & male uti,
& reb⁹ cōtrariis accommodare, uera uirtute, ut
quisq; abutatur fieri non potest, quæadmodū au-

Ethi. 10.

Ethi. 6.

LIBER

Arist. magno
rali. 2.

ari. de ani. 1.

Ethi. 10.

Mag. mo. 1.

De ani. 3.

Ethi. 5.

gustinus & aristoteles testantur, quod ipso abusu uirum
amittit nomenque uirtutis. Non est igitur miran-
dum, si philosophi, atque uiri sapientes notas quas-
dam naturae persequantur, quae uirtutes indicent
innatas, tales, nam commodum signis naturalibus in-
dicantur propter magnam: quam corpus habet
cum animo societatem. Nam praeter intellectio-
nem nullam in nobis actionem edere putat aristote-
les, quae non sit corpori cum animo communis.
itaque uirtutes morales, quae proprie dicuntur, quam-
cum affectibus connexae sunt, non hominis par-
ti, sed toti composito tribuendas esse docet, atque
omnes, etiam iustitiam in ea parte animae gene-
rari, & in esse quae rationis est experta apta tamen pa-
rerationi, quod quod sine hac & intellectu, qui pruden-
tia perficitur, nec generari queat, nec suis muneri-
bus generatae fungi. Aliud est, nam studiosum esse,
aliud studiose facere. Nam hoc est fortem esse, tem-
perantemque & iustum, sic appetitum habere do-
mitum, & affectum uirtutis habitu, ut in pericu-
lis obeundis, in capendis uoluptatibus, in comerci-
is & distributionibus paratus sit, uelique parerere-
cta rationi. Nam licet uoluntas proprie cum ra-
tione intelligatur, uelle tamen interdum quocumque
appetitu dicimur peruulgata translatione, ut uelle
carnare, uelle dormire, qua translatione usus mi-
hi esse uidetur Aristoteles cum iustitiae disputa-
tionem exordiens diceret iustitiam esse, quae qui
affectus

SECVNDVS.

53

affectus est, iuste agit, iusta uult, nisi forte uer-
bum retulit ad rationem cunctis uirtutibus mo-
derantem & cuius appetitus: quae uoluntas dici-
tur, congruit cum appetitu sensus in actionibus
cuiusque uirtutis morum, praeter continentiam, quae
uidetur esse in alio genere. Sic igitur affectus appe-
titus rationi obtemperat non grauante, nimirum
haud aliter, quam equus tractabilis effectus, & scienter
assuefactus prudenti aurigae, seu uectori pa-
ret, qui equus etiam in stabulo eadem quasi uir-
tute censetur. Sed ut hic tractari, flectique sine re-
ctoris scientia, & uirtute, quae potior est, non potest,
sic appetitus ratione uacans, quousque magnis uir-
tutibus sit munitus, tamen sine uoluntate, & pru-
dentia principe uirtute, quae pertinet ad partem
rationis, nec fortiter agere, nec temperanter, nec
iuste denique potest, quae ratio eadem est ceterarum
studiosarum actionum. quibus actionibus consistit
actiua uita, haec autem idcirco parti rationis con-
poti prudenti praeditae tribuitur, quoniam res-
cta ratio uelut quidam architectus est in actioni-
bus humanis, & ciuili uitae moderatur, habitus
autem studiosi haud dubie retinentur in ea par-
te animae, quae concitatur affectibus, quorum me-
diocritates uocantur uirtutes hoc est in rationis ex-
te, cui cum corpore plurimum constat esse com-
mercii, quod quod prudentia, ut tradit Aristoteles, cum
uirtute morum copulata sit, & haec uicissim cum

Ethi. 7.

Ethi. 10.

prudencia. Ad naturales igitur uirtutes quātum faciat corporis constitutio, & habitudo, uel ex eo licet intelligere, quod in generatione traduntur, & fiant plerumq; ut in ceteris animantibus, per inde in hominibus hereditariae, quo fit, ut qui bonis cuiusq; ordinis parentibus orti sunt: de iis bonam spem concipiamus, uolente natura filios parentibus similes generari, interdum etiam maioribus, ut de aethiope siciliensi refert Aristoteles, ex cuius adulterio natam filiam colorem matris albæ imitatam esse, sed qui natus est ex ea puer: aethiopis aui colorem retulisse memorat, quæ ratio cum similis sit in naturæ ceteris operib; dubitari non debet, quin ad spem uirtutum naturalium inter sit, non solum qualibus quisq; parentibus sit ortus, sed etiam qualibus maioribus. spe tamen quandoq; fallente, Quāq; n, ut ex hoib; homo, ex beluis belua, sic ex bonis uiris nasci boni uiri censeant, eisdem philosophis auctoribus, sæpe tamen natura hoc, cū uelit, efficere nō pōt, ita fit nonnunq; ut ex præstantibus, & optimis uiris filii degeneres, & mali procreentur. quem admodum contra ex malis, & ignauis pter spem boni strenuiq; nascuntur, ac uirtute præstantes, de quibus scitum est illud satyrici,

Malo pater tibi sit therfites, dummodo tu sis æacidæ similis, uulcaniaq; arma capeffas, quam te therfitæ similem producat achilles.

Neq; uero si naturæ tanta sunt ad uirtutem, quāta diximus adiumenta, protinus uera uirtus cui q; natura uel contingit, uel est funditus negata, adsit modo rationis usus. Nemo, n, aut nascit, aut uolens efficitur tam uiciosus, ut penit lumē rationis: & quod theologi uocant liberum arbitrium amittat, cuius ea uis est, ut cogere possit appetitum q;libet pertinaciter repugantem, & habitum oppositum multis officiis obeundis, ac repetēdis ingenerare, magno illustriū philosophorū exēplo Stilponis megarii, & Socratis atheniēsis, q studio, & honestæ reꝝ exercitatione uiciosam naturam nō solū domuisse, sed magnis etiā uirtutibus affecisse, & tanq; inscuisse memorāt. Cateꝝ nihil tā efficax est, ad uicia naturalia corrigēda, q; bonorū, prudentiūq; parentū cura, tene ros filios sic educandi, ut amare honesta, turpia uicissim odio habere assuecant. Nā cū uirtutes omnes morales, ut supra dixim; in uoluptatib; & doloribus uersentur, magni refert, quibus quisq; rebus oblectetur a puero, aut uicissim doleat, ita q; seruiliter ne pueri, ut fere egenorū, a liberaliter, ut filii locupletum nobiliumq; solent educentur, multum interest ad fortitudinem, ac magnanimitatem, de quibus: ut arbitror, satis iam multa differuimus. Audistis autem non a nobis ex cogitata, aut ingeniosa uanitate ficta, sed quæ summi tum ueteres, tum etiam iuniores & christi

stiani philosophi magno consensu tradidere. quibus uirtutibus cognitis, quoniam his potissimum constat, optimum non modo militē, sed ducem etiam censerī, facilis, ut arbitror, erit propositæ quæstionis definitio, & argumentorum, si quibus occurratur confutatio. sed hanc partem, quoniā dies iā multum processit, in post meridianum, si uobis uidetur differramus. pontifex enim in his hortis meridiabitur, ac nobis licebit sumpto cibo: in hunc ipsum locum, qui cōmodissimus est ad congregiendum conuenire, id cum omnibus placuisset discesserunt.

LIBER TERTIVS.

Nona igitur diei hora omnib⁹, ut placuerat, reuersis, non statim licuit in locum eundem cūuenire, quippe in quo pontifex ualetudinis uel animi causa inābulabat. donec cum Frācisco Quigno uio, & Inacho Mēdoza cardinalibus hispani generis, & illustrium familiarum uiris, qui forte interuenerunt in conclaue prætorii recessit. tunc uero cum in eum locum succedentes consedisent, conuersus ad alfonsum leopoldus, cur inquit alfonse genesiū, si forte in comitatu adest, Qui gnōnii Cardinalis non uocamus? ut iter sit nostræ d.

sputationi, & quid de his rebus sentiat intelligamus? ut. n. nosti, nec abhorret ab his studiis, & solet talia munera libenter obire. Alfon. Ille uero libentissime. qua propter heri cum a uobis discessissem, hominem adiui, nec. n. a me longe in campo martio diuersat⁹, ut ei colloquium hoc: disputationemq; uestram denunciarem, molestiq; tuli, quod ipsum offendi paulo grauius ægrotatē. qui tamē audita ex me propositæ quæstionis sūma, præfatus se uehementer dolere, q; sibi per ualeitudinē huic disputationi adesse non liceret, breui sermone usus est, sed quo facile indicaret, se de mocrati, si adestet, etiam atq; etiam fuisse assensum. Demo. gratum erit, si nostra sententiā hominum doctorum, eorumq; non imprudentium iudicio probabitur. Leop. Redeamus igitur democrates ad sermonem hodie nobis de militaribus uirtutibus institutum, quo recte tu quidem, & copiose uisus es mihi tum de fortitudine: tum de magnitudine animi disseruisse. sed si hæc uirtus, in qua laudanda tam multus fuisti, & merito, me iudice, fuisti, homines facit, sibi magnopere placentes, magnanimum enim magnis sibi rebus dignum uideri confirmasti, & item aliorum hominū contēptores, eadēq; uirtus diuitiis & externis bonis augetur, qui potest hæc cum disciplinā christiana cohærere, humilitatem in primis, & paupertatem commendate? sibi namq; placere,

& alios uicissim despiciere, superbi hominis esse uidetur, & arrogantis, hoc autem uicium idcirco maxime omnium detestatur christiana philosophia, quoniam humilitati contrarium habetur, uirtuti a christo maxime omnium nobis ad imitandum proposita: non solum uerbis: cū ait discite a me, qui mitis sum & humilis corde: sed opere multo etiam magis, nam primum cum deus esset: homo factus est, infirmaq; & cōtemptibilia mundi elegit, deinde cum omni uirtute ceteros omnes homines excelleret, eo tan se demisit, ut pedes etiam suorum discipulorum lauaret, ac ne persequar singula, tota uita christi, in terris p hominē, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit, humilitatem præcipue cōmendans. ut ait Augustinus, qui alio in loco ad capeffendā & obtinendam ueritatem primam uiam humilitatē esse testat, & secūdā: & item tertiam, ut inter partes eloquentiæ de pronuntiatione traditē respōdisse demosthenes. Et paul⁹ Colossensibus scribens, induite inquit uos, sicut electi dei, sancti & dilecti benignitatem & humilitatem, itidem ad ephesios, obsecro uos, ut digne ambuletis uocatione, qua uocāti estis cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicem in charitate, Romanos autem, quos efferrī sciebat, ex imperiū magnitudinem, atq; gloriā regum gestarū, uelut exproban eis hoc, quod ipse

Marth. xi.

1. Cor. 1.

De uera religione
in epist. ad diocor.

Cap. 3.

Cap. 4.

tribus magnis animis, magna cogitare: atq; efferrī uetat. Ne sitis inquit alta sapientes, sed humilibus consentientes. De paupertate uero quid dicam: cum christum conslet, ex paupere uirgine uiro pauperi desponsata natum, damnatis ubiq; diuitiis, pauperem uitam perduxisse, eundemq; apostolos nullos nisi pauperes habuisses ad hæc euāgelium epistolasq; pauli paupertatem in primis commendare, insectari diuitias, tanq; maxima uirtutis & religionis impedimenta: beati pauperes aiebat Christus, quoniam uestrum ē regnū dei, idē facilius est inquit: camelum per foramen acus transire, qm diuitem intrare in regnum dei, & alio loco, Omnis ex uobis, qui non renūciat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus, quam doctrinam christi explicans Paulus in ea, quæ est ad timotheum epistola clamat, habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueū, & desideria multa stulta & nociua, quæ mergunt hominem in interitū, & perditionem. Radix, n. omnium malorum est opum cupiditas. Cum igitur tota pene christiana disciplina (ut testatur etiam augustinus) sit humilitas, & perinde paupertas, haud equidem uideo, quomodo recte possit ei cum ista elatione animi, quæ magnanimitas dicitur, & diuitiis tantopere gaudet conuenire.

Ro. 12.

Luc. 6.

Mar. 10.

Luc. 14.

1. ad tim. 6.

¶ Demo. de diuitiarum leopoldes paupertatisq;
ratione dicemus paulo post, nunc, si uidetur, de
humilitate differamus: cuius me peropportune
admonuisti. Nam de magnitudine animi dispu-
tantes, nullam facere mentionem humilitatis, ui-
ciosum fortasse uideatur, utiq; si res agatur inter
homines christianos, a quibus maxime uir hanc
tutem nominatam, in primisq; celebratam esse,
certum est, uocabulo ueterib⁹ philosophis, tum
græcis, tum etiam latinis propemodum ignoto.
hebræos, n. uideo, neq; uim huius uirtutis, neq;
nomē ignorasse, itaq; cæteri his modo reb⁹ pro-
prie tribuebant humilitatē græce ταπεινωσις καὶ
ταπεινωσις nuncupatam, quæ depressa humi-
parum se se in sublimē tollerent, ut myricas, arbu-
staq; cætera, & pastorum casus humiles solent la-
tini poetæ nuncupare, tum per translatiōem ho-
mines eos uocabāt humiles, qui essent uel animo
uel fortuna deiectioni. quod ad uituperium potius,
& infirmitatem, q̃ ad laudem, & uirtutem refere-
bant. christiani uero diuinis sacrarum scriptura-
rum oraculis edocti, grauissimum peccatorū esse
superbiam, atq; hoc scelere & luciferū cum suis
angelis corruisse, & primum hominem se suāq;
posteritatem corrupisse, nullam æque uirtutem
demirati, ampliusq; sunt, ac eam, quæ maxime
cum hoc crimine pugnaret: & quā in christo: ac
eius apostolis clarissimo lumine fulsisse intellige-
bant

bant, humilitatem idcirco uocatam, quoniam ut
superbi, quidquid in ipsis est facultatis tum uer-
bis & ostentatione, tum etiam opinione exagge-
rantes efferuntur, non homines tantum, sed diui-
nas sæpe leges contemnentes, sic humiles appella-
ti suarum imbecillitatum magis, q̃ uirium me-
mores cohibent animi tumores, deūq; primum
summa pietate colūt, reuerenturq; ut omnis uir-
tutis, & cunctorum bonorum auctorem, deinde
āgelos & ciues cælestis ierosolimæ, tum homines
cæteros, quo se putant uirtute, munereq; dei præ-
stantiores: hoc sibi præferunt maiore interuallo.
humilitas, n. quamuis serpat etiam ad humanā
societatem, primum tamen, ac præcipue uersat^r
in diuino cultu: & ea reuerentia, qua supplices
deum ueneramur, exiguam nostram, & illius
maiestatem agnoscentes, quo factum est, ut mo-
do dicebam ne tam præclara uirtus fuerit a uete-
ribus philosophis celebrata. Præter platonē, cui⁹
ea uerba sunt in opere de legibus. Deum inquit
semper affectatur iudicium uindex eorum, qui
a lege diuina desciscunt: cui iudicio adhærens, q
beatus esse debet eundem sequitur: humilis atq;
modestus, qui uero superbia effertur uel opibus
aut honoribus formaue corporis intumescit iu-
uenili & stulto flagrans animo, quasi nullo pfecto
duceue indigeat, sed ipse potius ualeat aliorum
eē dux et moderator, hic deseritur a deo, relictusq;

Lib. 4.

& alios sui similes nactus, exultat, nec sine uulgi laude conturbat omnia. Atque hæc quidem plato de humilitate & superbia diuinitus: ut plerique memorauit. ceteri autem antiqui philosophi de uirtutibus morum differentes: eas potissimum & perne solas persecuti sunt, quæ communitatem hominum: uitamque civilem attingunt. humilitas, n. pars est, & quidem præcipua religionis, quæ ut a iunioribus theologis definitur: homines facit supplices esse deo: & propter deum ceteris hominibus cōcedentes: hortāte nos Petro apostolo: ac dicente, subiecti estote omni humanæ creaturæ propter deum, quanquam si placeat priscorum theologorum, qui philosophiam in uolucris fabularum tradiderunt, præcepta repetere, ab illis quoque humilitatem uel in primis commendatam esse haud dubie reperiemus. Quid, n. aliud egerunt homerus, & hesiodus, quos ueteres theologos Aristoteles appellat, gygantum cum diis pugnam casumque memorantes, nisi homines admonuerunt, ut deum supplices colerent, cuius potentia hominum uel robustissimorum uires comparata: umbra quædam inanis, gygantum exemplo uideri possunt. aut certe similia quemadmodum testatur Plato, de homine etiam sapientissimo uerba faciens, quæ recordatio propria est humilitatis? Sophocles quoque prudentissimus poeta, Aiace facit per superbiam perire, cum uiribus humanis fretus opem diuinam

cōtempnisset, spreto patris consilio, qui proficiscens ad bellum nihil aliud, quam dei reuerentiam: hoc est humilitatem commendasset. Sed quoniam humilitati in humana etiam communitate suum esse locum paulo ante dicebam, erras leopoldes, si hæc forte putas, ut nomine, re itidem fuisse ab antiquis philosophis ignoratam. Non igitur fuit humilitas ab illis ex moralium uirtutum choro reiecta, sed potius in honoratissimo loco collocata. est, n. (nisi prorsus ego Cecutio) pars eius uirtutis, quam tu uideris ipsi contrariam esse existimare, magnanimitatem dico, tantopere a nobis paulo ante ueterum testimonio laudatam.

¶ Leop. Quid ais democrates? humilitatem putas partem esse magnanimitatis? quid hoc aliud est, quam ignem cum aqua copulare? Nonne magnanimitatis est animum attollere, & quasi inflammare ad res magnas concipiendas? humilitatis contra deiicere? & uelut extinguere ardorem concitatum? Atqui contrarios esse habitus, quorum actus sunt oppositi, ipse tuus Aristoteles est auctor. Dem. speciosum argumentum: sed enerue, nam tu mihi uicissim responde. Animū impellere ad magna pericula subeunda, eundemque a magnis periculis ratione detertere, nonne opera contraria esse, eodem modo confitebimur? Leop. fortasse. Dem. At utrumque opus esse fortitudinis, cōsensus est philosophorum, nimirum, quoniam quæ

Erhi. 5.

inter se se pugnare uidentur in rebus agēdis, hæc in eandem finem relata, societatem quādam habere existimantur. Intelligendum est igitur in rebus difficile, & arduarum cogitatione, ancipitem esse, & quasi lubricum motum animorum, nam quo uoluptas ob rei præstantiam impellit, honestasq; uocat, inde dolor retrahit propter laborem, difficultasq; deterret, in quorum utroq; saepe modus exceditur, diuersaq; ratione peccat. his autem uiciis ut obuietur, non duabus uirtutibus est opus, ut quidam falso putauere, sed una satis est, quæ medium extremorum tenens ratione uelut calcaribus, & freno motus animi a dolore, & uoluptate profectos, quatenus licet, impellendo, uicissimq; reuocando moderetur, ut igitur liberalitas una uirtus motus animi temperat in pecuniis dandis & accipiendis, fortitudo in timore & audacia, sic magnanimitas in magnis honoribus petendis, aut uicissim fugiendis, & quemadmodum liberalitas ut oportet dando, quæ accipiendo fortitudo, audendo, quæ timendo magis cernitur, sic magnanimitas in egregio magnarum rerum conatu, & honorum appetitu, suum & splendorem, & nomen magis ostendit, quæ in talium rerum modesta fuga, quæ cum pars magnanimitatis sit, tamen humilitatis nomine plurimum est a religiosis hominibus celebrata. Nam ut in periculis capitalibus una ratio impellendi, & reuocandi unā efficit uirtutē

sic item in magnis honoribus, quoniā utrobique hoc agitur, ut motus animi rationi pareat, ne ultra quæ decet illecebra rei progrediatur, ne uersus officium deferat difficultate deterritus, quod moderamentum in periculis fortitudo in honoribus magnanimitas, ueteri uocabulo nuncupatur, sed quemadmodum uirum fortem, quatenus pericula ratione uitat, cautum possis appellare, sic magnanimus uocatur humilis quatenus ratione cohibet magnorum honorum appetentias. Non igitur audiendi sunt, qui humilitatem docent ad temperantiam esse referendam, Aristotelis testimo-

Ethic. 4.

monium parū uidelicet apposite doctrinæ suæ prætendentes, propterea quod aristoteles temperantem eum appellet, qui ut est, sic se paruis honoribus dignum esse censet, quos miror non aduersisse temperantiæ nomine non humilitatem illo in loco, sed aliā longe diuersam uirtutem fuisse a philosopho nuncupatam, humilitas, n. non tenui uirtute hominibus suam exiguitatem agnoscen-
tibus tribuitur, sed iis dūtaxat, qui cum sint magna uirtutis dignitate, conuertentes tamen cogitationem ad ea, quibus deficiunt, inferioresque sunt his, cum quibus conferuntur, cohibent animi tumores, & non solum deum, spiritalesque substantias reueretur, sed hominibus et: quacūque ratione præstantioribus concedunt, qualis christus fuit, Virgoque mater, quales itē apostoli, uiri omni genere uirtutis decorati, non igitur

LIBER

hūilitati, sed ei uirtuti nomē tribuit tēperantiā,
quam paulo ante nomine uacare, sed ab extre-
mis modo ambitionis: tum contrarii uicii uoca-
bulum mutuari dixerat, hac, n. censentur, qui ra-
tione temperant, paruorū, & ordini, uirtutiq; suā
conuenientium honorum appetenciam, quo in-
telligitur haud dubie, eadem non suo, sed alieno
nomine tēperantiā p̄ similitudinem, ut pleraq; &
translationem nuncupari, de qua tamen uirtute
idem Aristoteles in libris eudemis de morib⁹ ad
hunc modum edisserit. Tali inquit habitu præ-
ditus uidetur quidem, non tamen est magnani-
mo cōtrarius. neq; n. opponitur ei in hoc, q; sit
uituperandus: cum sese habebat, quem admodū
ratio iubet, & est natura idem, atq; magnanim⁹:
nā uterq; quo dign⁹ est: hoc se se dignat⁹ honore.
& hic fieret dignitate suppetēte magnanim⁹ nā
se pro meritis honore dignaret⁹. Ad hanc tēperā-
tia eodē auctore in eis modo uoluptatib⁹ tēpe-
randis haud dubie uersatur, quæ sensibus, nec his
omnibus, sed tactu & gustatu capiuntur, hono-
ris iocūditate nullo tali corporis sensu fruimur.
Cæteræ nulla uirtus ē, ex iis quidem, quæ tempe-
rant humanos affectus, quin commodē ualeat
per similitudinem, ac translationem temperantiā
nuncupari, quatenus ut temperantiā in corpore
is uoluptatib⁹, sic cæteræ uirtutes in sua quæq;
materia, concitato animo præscribit & modum

Lib. 3.

Ethi. 3.

TERTIVS.

60

imponit, ne ultra: q̄ decet, illecebra uolupta-
tis progrediat. sic fortem, sic etiam liberalem
temperanter agere saepe dicimus, in quo ille
spreta morte, ab audacia, hic pecunias contem-
nens temperat tamen a prodigalitate, ergo cum
latissime peteat uoluptas, pertinet, n. ad omnem
illecebram, qua capitur anim⁹ uel concitatur: &
prudens uoluptatis moderatio cunctis morali-
bus uirtutibus sit cōmunis: nihil mixt⁹ est, si earū
quæq; continentia & temperantia receptissima
translatione interdum nuncupatur, teste, Aristote-
le, qui continentiam testatus, in eodem genere re-
rum uersari, quo temperantiam, tamen intem-
perantes iræ, honoris, & lucri eos appellari tra-
dit, qui sunt harum rerum studiosiores, quas ne-
mo dubitat, uelut materiā esse fortitudinis: ma-
gnitudinis animi ac liberalitatis: contrariorumq;
uiciorum. Qua ratione haud equidem inficior,
humilitatem posse temperantiam appellari, alie-
no tamen uocabulo, proprio, n. & suo magnitu-
do animi nuncupabitur.

Ethi 7.

¶ Non enim si magnanimus: quem: ut dixim⁹,
omni uirtute præditū esse oportet, & dignus est,
& dignum se iuste putat honoribus, qui maximi
conueniunt ordini suo, protinus quoscunq; ho-
nores suo iure postulabit. Achilles enim apud ho-
merū, exceptis Atridis, procerum græcorum si-
ne controuersia erat honoratissimus, sed cum se

uoluit agamemnoni æquare, nec putauit, regi cōcedēdum, Nestoris sapientissimi senis ore taxatus est, & omnium prudentium iudicio superbie crimine damnatus. Romanorum uero. Q. Fabius maximus, Marcus Marcellus, ut ceteros taceam uiros magnanimos, consulares honores, qui maximi erant in sua rep. poterant sibi iure delatos esse putare, eosdem quis tulisset, si quis eorū in sua ciuitate honores regios affectasset? Certe africanus Scipio ad urbem hispaniæ betulam Asdrubale de uicto, cum circūfusa omnis multitudo hispanorum & ante deditorum, & pridie captorum, ac sine pretio dimissorum ingenti consensu regem eum appellasset, silentio per præconem facto, sibi maximum esse nomen imperatoris dixisse traditur, quo se milites sui appellarent, regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile esse, itaq; uir summus per unā magnanimitatis partem honores imperatorios suis uirtutibus conuenientes ad sciuit, per alteram, quæ humilitas uocatur, regios uelut superbos, & inuidiosos repudiauit. Age uero fingamus aliquem choro uirtutum omnium stipatum, eundemq; in rerum fastigio positum, fac esse romanorū principem, multo etiā Traiano meliorem, uniuerso quoq; orbi dominātem, permittemus ne huic: ut arroget sibi diuinos honores? quibus stulti qdam reges, ac imperatores affectatis, magnam ridēdi materiam

materiam prudentibus uiris præbuere. nullus igitur homo tantus est, aut tantopere praestans meritum magnitudine, in quo non sit humilitati locus, dū uel se cū potiorib⁹, uel tenuitate humanam cōparat cū infinitate diuina. Ut magnanimus is esse intelligatur, qui magnis quidem honoribus est dignus, & his sese dignum existimat, non tamen sua dignitate maioribus. hoc est, n. quod Aristoteles ait, magnanimum esse quidem magnitudine extremum, medium tamen tenere, si rationem spectes. quod idem alio in loco apertissime docet magnanimum definiens: qui se honore dignatur, nec minore suis meritis, nec maiore. Itaq; eiusdem uirtutis est, summis uiris, a quibus uirtute, quæ dei munus est (ut omne datum optimum & donum perfectum) non superatur, se parem ducere sua merita deiq; munera existimatione recta metientem, & qua inferior est, posterioribus cōcedere, magno & illustri Aristidis exemplo, qui in bello marathonio: cum inter atheniensium imperatores, quos ea ciuitas more suo complures cum æqua potestate eidem bello præfecerat, excepto Milciade dignitate, gloria, potentia primus haberetur, milciadi tñ, cuius prudentiam in bello gerendo anteponebat suæ concessit, ut solus imperaret. Nam cum inter ipsos duces cōuenisset: ut uicissim per dies singuli, summam rei administrarent: Aristides suæ diei, ius imperandi

Ethi. 4.

Magnorum
moral. 1.

Tac. 1.

transtulit in Milciadē, quam modestiam: animiq; magnitudinem cum nemo collegarum sustinisset non imitari, summa auctoritas imperandi ducum omnium consensu delata est uni Milciadi: atq; id consilium constat: sublati contentionibus gloriosissimam de medis uictoriā atheniensibus peperisse. Poteram hoc in loco illustriā magnanimatorum romanorum referre: sed cōmodius eadem a monumentis sacris mutuabimur: Paulumq; auctorem adhibebimus: uirum diuinum: & re uera magnanimum, qui cū gratiā perpendit: qua fuerat donatus a deo, ceteris apostolis nihilo se inferiorē profitetur: de primis, n. loquebatur: cum diceret, Mihi enim qui uidebantur esse aliquid nihil contulerunt: sed cōtra cum uidissent: quod creditum est mihi euangeliū pręputi, sicut & petro circumcisionis (qui, n. operatus est petro in apostolatū circumcisionis: operatus est mihi inter gentes) & cum cognouissent gratiā: quę data est mihi iacobus: & cephas: & Ioannes: qui uidebantur columnę esse: dextras dederunt mihi: & barnabę societatis, & paulo post petro se antiochię in faciem restitisse profitetur: propterea quo repręhensibilis esset, nec dubitat multis in locis ceteros homines: ut suas uirtutes amulētur adhortari. Volo inquit: ad corinthios scribens: uos omnes esse: sicut me ipsum & alio in loco: imitatores ait estote mei: sicut &

Ad gal. 2.

1. Cor. 7.

1. Cor. 4. & xi.

ego christi, sed & philippenses eisdem propemodum uerbis adhortatur: idem contra cum sua delicta recordatur: humi se deicit, nec Apostolorum ordine dignatur. Ego inquit sum minimus apostolorum, qui non sum dignus uocari apostolus: quia persecutus sum ecclesiam dei, quo in loco ubi se per humilitatem depreffit, protinus per alteram magnanimitatis partē extollit. Nā gratia inquit dei sum: id: quod sum: & gratia ei in me uacua non fuit: sed abundantius illis omnibus laboraui, ut alio in loco non sum liber: non sum apostolus: nonne christum uidi: non ne opus meum uosestis in domino? Vides: ut humilitas non modo a magnanimitate nō diffidet: sed maximam etiam habet cum ipsa societatem: est, n. uirtus eadem: quę motus animi in magnis honoribus moderatur, Nec te moueat: quod christus pręter suam dignitatem pedes lauit apostolorum: neq; enim turpiter aliquid deliquit ignauia uel ignorance suę dignitatis: quod pusilanimis accidet: sed auctore paulo quę stulta sunt mundi elegit, ut confundat sapientes & infirma mundi: ut confundat fortia: & ignobilia mundi & contēptibilia, & ea quę non sunt: ut ea quę sunt destrueret: ut non gloriētur omnis caro in conspectu eius, ceterum qui apostolorum pedes tum lauit: ut exemplo damnaret leuitatem ambitiosorum, ac superbiorū: hic eisdem paulo post dixit. Vos

Phi. 3.

1. Cor. 15.

1. ad Cor. 9.

Io. 13.

1. Cor. 1.

me uocatis magister ac dñe, & benedicitis, sum
etenim. Itaq; id officium optime poterat humili
tate salua prærerire, sed cuiq; licet a suo iure de
cedere, quo si ne alterius iniuria fiat, præsertim
christo, qui sponte sua criminum alienorum pœ
nas dare uoluit innocentissimus suppliciis affect?
Ad phi. 2. & morte cum ignominia, ac ut uerbis utar pau
li, humiliavit semetipsum factus obediens usq;
ad mortem, mortem autem crucis. Itaq; a chri
sto & apostolis perfectissimis hominibus multa
facti sunt, quæ possunt a nobis sine crimine præ
teriri, nam mediocribus hominibus, si morum te
neant & affectum mediocritatem, etiã citra apo
stolicam perfectionem licebit iustitiam, uirtutes
omnes amplectentem colere, in qua q; seruit chri
sto, ut ait Paulus, placet deo & probatus est ho
minibus, hunc igitur recte humilem simul atq;
magnanimum, & dicemus & sentiemus, qui pri
mam supplici pietate deum colet, deinde recto
iudicio sua, cæterorumq; hominum merita, uirtu
te potissimum metitus, aliis se uel postponet, uel
quemadmodum ratio postulabit anteferet. deũ
enim colit, qui uirtutem opus, atq; donum eius
colit, uirtus autem non in aliis modo pro sua ma
gnitudine colenda est, sed ubilibet et in se ipso cui
q; nihilo secius pro merito tum tacita exultima
tione, tum et uerbis, ueneranda, scitum est. n. il
lud Augustini, cum humilitatis causa mentiris,

Ad phi. 2.

Ad Ro. 14.

Aug. de ver.
apostoli.

si non eras peccator anteq; mentireris, mentien
do efficeris quod uitaras, & alio in loco. Non ita
caueatur inquit arrogantia, ut ueritas relinquatur. Aug. super
Ioan.
Quæ omnia huc pertinent, ut de se quisq; et hu
milis non secus, ac res est, uel sentiat uel loquat.
nec, n. alr sentiendum est, alr loquendum. Nam
quomodo inquit, est humilitas, ubi regnat falli
tas? Et profecto dissimulatio, quæ græce dicitur
ironia, uicium est non solum a religiosis uiris, sed
a philosophis et damnatũ. Cauendum est tamẽ,
ne nobis imponat amor studiumq; nosiri, ut sæ
pe accidit in iudicando, q̃q; non ignoro a quib;
dam sanctis eisdemq; perdoctis uiris humilita
te intelligi cum sua quisq; peccata, cum aliorum
uirtutibus conferens, ea ratione se cunctis in fero
rem arbitrat, quo pertinere uidetur illud pauli
præceptum philippenses in hunc modum adhor
tatis, nihil per contentione, aut inanem gloriam,
sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitra
tes, non quæ sua sunt singuli cõsiderantes, sed ea
quæ aliorum. cuius sententiæ atq; præcepti sum
ma est, ut qualẽcunq; uirtutẽ alterius, & recte fa
ctum laudemus & ueneremur, uicium & cupitu
dinem et in nobis aspernemur & cõtemnamus.
quod nihil abhorret a magnitudine animi, quæ
uirtutem ubiq; cunctis rebus antepone.
¶ Leop. de humilitate democrates nulla nobis
erit amplius concertatio, nam tibi equidẽ assen

Phi. 2.

tior ipsam neq; cum militia, neq; cum magnitudine animi pugnare, sed probe potius eisdem conuenire, Cæterum diuitiæ uereor, ut dixi, quibus animi magnitudinem augescere confirmasti, ne uehementer præceptis euangelicis aduersentur. Dem. Magnarum uirtutum, & egregiæ sanctitatis exempla leopoldæ, si uerū quærimus, & libeat temporum memoriam a uetustate repetere, multo frequentiora, & plerumq; maiora in omni ætate a tenui fortuna uiris edita, quàm ab opulētis & locupletibus reperiemur. pauper erat Aristides pauperior Phocio: cuius filia post mortem patris, quod munus Alexandri centum auri talentorum magno animo repudiauerat, nobiles tādū propter egestatem maritis caruere, donec publica pecunia dotata collocarentur, sed ut Atheniensium nemo his pauperior reperiatur, attigit, sic nullus iustitia, frugalitate, magnitudine animi maior fuit, pares uero quàm rarissimi, quorum Aristidem constat non ob aliam causam in exilium scelere inuidorū fuisse missum, nisi quod nimis iustus esse uideretur, ut Damon Periclis præceptor, quod nimis sapere. Romanorum resp. ne singulos referam, tunc beatissima fuit, & omni uirtute præstans, cum cōsules & dictatores, ab aratro accersebantur, tunc corruit in omne flagitium delapsa, cū suas opes & diuitias ferre nō potuit, ergo quæ Fabricii, Reguli Attilii, Cincinati, ac Gna. Scipiōis summorū

uirorum frugali, & modesta paupertate creuerat cū maxīma gloria, eadem Crassi, Pompeii, ac Cæsaris ambitiosis opibus turpiter est labefactata. Leop. quoniam tu democrates profanas resp. omittis, & quod huius loci proprium est ecclesiastica initia, progressum, & hoc uelut senium commemoras: Num tibi par sanctitas & religio sacerdotū esse uidetur, postquam opes ecclesiasticæ tam immodicæ creuerunt, & Episcopatus nō modo romanus, sed plerique etiam alii, uelut regna esse cœperunt, & tūc cum Petrus, cæteri que apostoli stipe religionis forum hominum alebantur: & paulus dum prædicaret euāgelium, nec dies nec noctes operi parcens uictum suis manibus quærebat: aut cū Clemens, Ignatius, Marcellus, Polycarpus, Athanasius, & cæteri sanctissimi pontifices & episcopi paruō contenti sic sacerdotium suscipiebant, ut id non opulentiam, sed omnis uirtutis exercitamentum, & occasionem martyrii esse existimarent. Dem. ista quidem leopoldæ non abhorrent a uero, nec dubium est, quin inter initia nascentis ecclesiæ, & quod diu christianum nomen principibus erat uel inuisum, uel suspectum, cum cæteri christiani sanctius uiuerent, & religiosius, tum in primis sacerdotes, qui cæterorum quasi duces erant in certamine fidei, eorūdemque liberalitate in diē, aut tenui admodum censu uiuebant, quàm post ecclesiæ assertam libertatem, auctoritatemque con-

firmatam, opibusque munitam, sed huius mali culpa, si æqui iudices esse uolumus, in moribus est, non in diuitiis, nec, n. unquam uicio datum est cuiusquam quod diues esset: at multis quod diuitias malis artibus quaererent, uel utcumque partis ad turpes uoluptates: aut iniuriam & superbiam abuterentur. quod pertinet ad morum corruptelam. Leop. quid si morum ista corruptela ex ipsis nascitur diuitiis: uidemus, n. non quidem omnes: sed tamen magna ex parte diuites superbos esse, & iniuriosos in tenuiores: aut turpibus etiam uoluptatibus seruientes: pauperes contra modestos sine alterius iniuria in officio contineri. Dem. At hoc ipsum argumentum est, neutrius causam esse uel diuitias uel paupertatem, quod neque omnes diuites mali sunt, nec omnes pauperes boni. quod tamen oportuit, si aut in diuitiis inesset uicium, aut in paupertate uirtus, nec igitur diuitiarum malum sunt sponte sua, nec paupertas bonum, sed ut uerissime tradidit Paulus, omnia munda mundis sunt, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed coinquinatae sunt eorum & mens, & conscientia. Leop. Cur igitur diuitum: quod egenorum plures proportionem in uicio sunt, & maiore iniquitate? Dem. Nempe quia omnes homines procliues sunt ad malum, & diuites maiorem habent tunc licentiam, tum etiam occasionem peccandi, quorum utrumque pauperibus abest, sed si propterea diuitiarum

Ad titu. 1.

diuitiarum uituperanda sunt, & paupertas laudanda, nimirum eadem ratione perspicacia, & solertia, robur, uenustas dabitur uicio, infcitia, tarditas, infirmitas, foeditas erit in laudibus, ingeniosi enim intelligentes, robusti, ac pulchri plus fallere, atque nocere possunt, quam hebetes imperiti, imbecilli, et deformes. Morum igitur corruptio & prauitas, quibus malis christus & paulus ut mererentur omnem licentiam, peccati quoque occasione subtractam esse uolebant facit, ut diuitiarum plerisque noceant, paupertas prodest, laboribus & rerum inopia uiam, ad uoluptates & maiores iniurias intercludens, quae tamen interdum ad rapinas nonnullos, & fraudes, ac periuria trasucros agit. nec, n. sine causa romanae leges, egenorum testimonia, quod locupletum minus pondus habere sanxerunt. Certe Plato nec opulentiam, nec paupertatem uendicat a magnis incommodis, utriusque transcendens comitem esse studium rerum nouarum praeterea ab illa turpes uoluptates, signiticumque pariter, hanc homines efficere maleficos & auaros, ut mediocritatem quandam uir ille diuinus, quem admodum ceteris in rebus, sic etiam in opibus maxime probare uideatur.

¶ Leop. obsecro te democrates, quoniam opportune Platonem nominasti, citato loco, ex eo libro, ubi sic ille remp. constituit, ut nihil in ea sua quisque habere beat, sed sint omnia omnibus communia, puz

R

Li. 4. de rep.

tabimus ne christo talem reip. rationem placuisset: hoc. n. mihi sæpe uenit in mentem ex ill. mare recolet. & christum maxime homines adhortari solitum, ut sua quisq; bona relinqueret, & hoc initio a plerisq; christianis fuisse factitatum, qui possessionibus distractis pretium apostolis in commune conferebant. Dem. Noli hunc lapidem mouere leopoldo, non sunt omnia ubiq; differenda. Cæterum platonica resp. non solum ab aristoteli summis rationibus confutata est in eis libris, quos de rep. conscripsit, unde sumere poteris quæ ad hunc locum pertinebunt, sed hominū etiā uita, magneq; consensu reiecta, quod est indubitato argumento, christum nullam talem reip. formam uoluisse in hominū uitam iducere. Nefas est. n. existimare christū irritum conatum id agisse, atq; in uniuersum præcepisse, quod nulli ciuitati, nulli populo persuaserit, nec sic paulus, cæteriq; apostoli docebant, sed quemadmodum nuptiis celibatum, sic diuitiis paupertatem præferebant propter uitæ, quam ipsi elegerant perfectionem, non ignari & nuptias, & diuitias esse ad humanā, ciuilemque uitam necessarias. Est igitur magni & religiosi animi diuitias in paupertate contemnere, in secundiore fortuna, eisdem prudenter uti ad beneficentiam & liberalitatem, & in utraq; conditione uirtutem colere & libertatem retinere, cupiditatibus imperantem, his. n. longe turpius. q̃

Poli. 2.

hominibus seruitur, quam quidā, ut Cicero ait, se adipisci posse arbitrat, si opes magnas habeat, alteri si contenti sint, & suo & paruo, quorū ne utrum abhorret ab ea, de qua tam multa diximus animi magnitudine, nec diuitias igitur, ut de gloria diximus, uel optare uel habere turpe ducendum est, nec rursus paupertatem fugere uiciosū. nam qualiacunq; siue bona expetere, quatenus modo bona sunt, siue mala uitare, qua talia sunt nulla lege prohibemur, diuitias autē nemo ignorat, bonis fortunæ annumerari, paupertatem malis, cæterum fortunæ non ea uis est, ut quicq; possit uel bonum secundo flatu, uel malum efficere, si refluat, qua ratione ducti stoici nihil in bonis habebant: aut malis: præter uirtutes & uicia, quibus homines boni & uicissimi mali censent, præposita & reiectanea nuncupantes ea, quæ ab aristotele cæterisq; Platonis alūnis corporis uel externa bona & mala nominantur: bonum esse statuentibus, quidquid adsciscit natura: malum. qd̃ quid uicissim aspernatur. Illud tamē dubium non est: quin uirtus ad officiosa munera fungenda sæpe bonis non solum corporis: quod est animi uel instrumentum, sed externis etiam iuuetur. fieri. n. non potest, inquit aristoteles, aut non facile sit, ut is agat res præclaras, cui desunt facultates. Nam liberalitatem exercere uel eodem tacente constat: sine diuitiis posse neminem, magnificen-

R 2

Ethic. 1.

tiam minus, utraq; n. uirtus in pecuniis recte collocandis maxime cernitur, sed illa in paruis aut mediocribus, hæc in sumptibus magnis intelligitur. Transi ad iustitiam, quæ tanq; lucifer dicitur inter cæteras uirtutes elucere, nonne opes illa quasi neruos desiderat: quibus non suppetenti- bus, ne ocium quidem suppetit ad gerendam re publicam, magistratibus & principibus necessarium, nec uires ad impotetium cupiditates coer- cendas, ipsosq; cum tenuioribus pari iure conti- nēdos. Age uero ciuilem uitam omittamus, quæ haud dubie sine opibus non consistit, ego ne phi- losophantium quidem contemplantiumq; uitæ locum relinquī dico, si rem familiarem omnino subtraxeris. Nā ut intellectu in homine sine uita & sensu, quæ res nobis sunt altera cum stirpibus, alter cum beluis cōmunes, inesse nō pōt, sic ī ma- gna esuritione, & nuditate uel grauiori morbo corporis animus a pulcherrimarum, diuinarum q; rerum contemplatione ad quærēdas res uitæ, ac ualetudini necessarias sollicitè reuocat. Leop- tu igitur eorum consiliū damnas: qui suis fa- cultatibus, si quas habebant, reiectis, uiuunt in ocio aliorum liberalitate, tanq; horum uita uolē- ta, & contemplationi, ac naturæ legib; inimica. I nunc & lutherum lacera maledictis, qui ob hoc ipsum monachorum instituta nō probat, quia uolūt inuitissimo Paulo nō laborantes ex alieno

Ad eph. 4.

manducare. Dem. lutherum leopoldē iube cum sua inficitia, uel nefaria potius impietate ualere, ceteros monachos ex se ipso metientem, ego n. uitam apostolicam omni uiuendi rationi præ- fero, in qua christum ipsum imitantur, qui opere & sanctitatis exemplo iuuantes plurimos, religio- ni uacant, & optimarum rerum, doctrinarumq; contemplationi, neq; n. refert, ad ocium cōtem- plationis ex suo, an ex alieno necessaria ad uitā suggerantur, q; q; non ex alieno, sed ex sibi debi- ta mercede uiuere dicendi sunt, qui eorum carna- libus, ut inquit Paulus, aluntur, quos ipsi spirita- lium suorum participes effecerunt, docendo ad- monendo, deumq; peccatis populi succensentē precibus sacrificiisq; placādo. Non igitur uitu- perandum, sed summa laude horum institutū di- gnum esse dico, illud tamen contendo, ne horum quidem uitam sine opibus constare posse suis, uel alienis, fac. n. esse omnes christianos egenos, quis alimenta esurientibus subministrabit? quis nudos uestiet? agrotātes curabit? q; si egenis chri- stianis licet in ocio litterarum aut contemplatio- nis alienis opibus uiuere, cur non diuibus suis honestis artibus sine alterius iniuria partis? & cū labore, quemadmodum paulus præcipiebat. Nā qui furabatur inquit, iam non furetur, magis aut laboret operādo manibus suis, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatē patiēti.

Ad Ro. 15.

Ad eph. 4.

¶ Leop, Recte democrates mihi quidē uideris,
 & ingeniose diuitiarum causam perorasse, sed
 dicat fortasse quispiam, neq; ad liberalitatē, nec
 ad magnificentiam: ceterasq; uirtutes colendas
 opus esse diuitiis, primum quia natura, cuius le-
 gibus ipse tantopere patrocinaris, paruo & pa-
 rabili contenta est, deinde quia ratio uirtutem ef-
 ficiens non in opere posita est, sed in animo, &
 uoluntate, si quis, n. sic animatus affectusq; sit in-
 summa paupertate, ut si diuitiæ sibi contingant,
 eis sit ad liberalitatem, ac magnificentiam perli-
 benter usus, hunc credo nemo negabit, liberalē
 esse atq; magnificum, eadem ac in criminibus ra-
 tione, quorum aliqua cogitata dūtaxat, ciuilibus
 quoq; legibus capitali supplicio uindicatur. Nā
 q; ait Aristoteles, uirtutes operibus indicari, cum
 uoluntates lateant, & iniusti quandoq; iuste agē-
 di uoluntatem mentiantur, hoc ad uirtutis decla-
 rationem pertinet, hominumq; notitiam, non ad
 rem aut eiusdem rationem, cuius efficiens uolun-
 tas homines fallere potest, deum non potest, cor-
 da humana perscrutantem, & apud quem gloria
 cuiusq; est suæ conscientiae testimonium, homini-
 bus, n. suademus, deo autem manifesti summus,
 ut ait Paulus. Et christus quicumq; mulierem
 uiderit ad concupiscendum, iam machatus inq; est
 eā in corde suo, quod de libidine & adulterio
 dictum ad omnia peccata & contrarias uirtutes

Ethi. 10.

2. ad Cor. 1.

Matth. 5.

consensu doctissimorum, cōmodissime trāffert.
 Nam uiduam pauperulam, quæ misit æra duo
 minuta i gazophylaciū plusq; diuites oēs misit
 se idem christus testatus est, propter maiore uide-
 licet animi eius liberalitatem, si, n. uoluntas prō-
 pta est (ut inquit paulus) secundū id qd̄ habet ac-
 cepta est, non secundū id, quod nō habet. Quid q;
 actiōes externæ per se nec honestæ censeantur esse,
 nec turpes, ut internis accedentes ipsas honestio-
 res reddant, aut turpiores. Nam cum ab inuitis
 eduntur, aut per ignorantiam, breuiter cum uolū-
 tas ab est, nec laudi tribuuntur, nec uituperio, &
 minima sunt insitæ uirtutis: aut uicii documēta.
 Adde q; si quando uidentur obiri uoluntarie, tū-
 tunc necessitate quadā naturali parent imperio
 constantis, ac certæ uoluntatis: ut hac quoq; ra-
 tione nec apud deum, nec apud homines laudē
 & gloriam, aut res contrarias mereantur. Dem.
 Non lego leopolde cum diuitias a ieiuna quorū-
 dam, & si uerum fari licet, ambitiosa seueritate
 assero, Cræsi, aut Midæ thesauros ad uitam dū-
 cendam præsertim priuatam desiderari dico.
 Nam ut cæteris in rebus, sic in diuitiis mod⁹ est
 optimo cuiq; tenendus, tantumq; rei familiaris
 auctore philosopho desiderandum, quantum sa-
 tis sit, ad sumptus & necessarios & liberales, non
 solum nobis pro cuiusq; conditione, sed etiam
 iis: quibus tenemur ex nr̄is facultatibus impar-

Lu. 21.

2. ad cor. 8.

Ethi. 10.

1. Tim. 5.

Ethi. 10.

tiri præsertim domesticis, qui nostræ fidei sunt lege naturæ: atque diuina commissi. Nam qui suorum, & maxime domesticorum (ut Paulus) estatur, curam non habet, is fidem negauit, & est infidelis deterior. Itaque homo civilis (ut docet Aristoteles) & qui se reus agendis tradidit, ut multis aliis rebus, sic opibus indiget ad res gerendas, & quo maiores & clariore, hoc etiam pluribus, honorati, n. nob. lesque ciues pluribus indigent, quam obsecuri, & ignoti. Nam Reges & principes sine magnis opibus infirmi sunt, ab hostibusque despiciuntur, qui uero philosophi se, contemplationique dedit, hi diuitiis parum indigent, quæ ipsis potius impedimento sunt ad contemplationem, paruo igitur contenti esse debent, præsertim suo, studia, n. litterarum otium in primis requirunt, & animi tranquillitatem, quorum utrumque egestas excludit, nisi adsint necessaria ad uictum, reliquumque cultum, si ne quibus negat Aristoteles, naturam sufficere ad contemplandum. Est tamen genus quoddam philosophandi, quod non tam in doctrinis uersatur, & studio litterarum, quam in commentatione mortis, &hibitione humane cupiditatis, superbiæ ac peruiaciæ, hæc, n. nisi cunctis rationibus coercentur, nos ducunt (ut Paulus ait) in interitum & in laqueam diaboli, quibus malis ut occurrant, qui ad hunc modum philosophantur, homines egregia in deum pietate, ac religione per omnem laborem

laborem, curam, sollicitudinem, affligere sibi proposituerunt, & quasi domare corpora sua, & affectus, omnesque carnis, quæ militat aduersus spiritum, prauas appetentias refrenare. qui omnes paupertatem in primis suscipiunt, & profitentur, sed ita ut ipsorum quidam diuitias uniuersi habeant in cõe, unde alantur, singuli nihil omnino suum, alii tam publice, quam priuatim egeni uiuant in diestipe ab hominibus religiosis, ac liberalibus emendicata: utrique sanctitatem egregie, pietatemque colentes, utrique ex parte uitam apostolorum imitantes. Horum igitur instituto paupertas, aut etiam mendicitas uel accersita, conuenit, nuditasque, ac omnis uitæ difficultas, hi sunt in primis de quibus ait christus, beati pauperes, beati qui lugent, beati qui esuriunt, ad talem quandam, aut huic non multum ab similem uitam & christus, & Paulus homines adhortabantur, quos diuitias ut abicerent commonebant, sed quæ hæc perfectissima, proximaque uia est, & quasi compendiaria ad uitam æternam, non tamen sola, nec prorsus necessaria putari debet. Nam in domo dei patris, mansiones multe sunt, ad quas, ut Paulus ait, non omnes una, sed alius alia uia progreditur, diuisiones, n. gratiarum & operationum sunt, idem uero deus, qui operatur omnia in omnibus, sicut, n. in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum cor-

Matth. 5.

Io. 14.

1. Cor. 7.

1. Cor. 12.

Ad Ro. 12.

S

pus sumus in Christo singuli autem alter alteri?
 membra, habentes donationes secundum gratiā,
 quæ data est nobis differentes in quarum dona-
 tionum commemoratiōe nō prater misit Paul?
 liberalitatis opus, quod est fructus diuitiarum,
 cū ait, Qui tribuit in simplicitate, Porro Christ?
 cum apostolos mitteret ad prædicandum euan-
 gelium, apud optimum quēq; urbes ingressos di-
 uersari, eiusq; liberalitate, quæ sine opib? nō præ-
 statur, uti præcipiebat: illud adiiciēs, Qui recipit
 uos, me recipit, & qui me recipit, recipit eum, qui
 me misit, Qui recipit prophetā in nomine pro-
 phetæ, mercedem prophetæ accipiet, qui recipit
 iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.
 Et quicūq; dederit uni ex minimis istis uel calicē
 aquæ frigidæ in nomine discipuli, amen dico uo-
 bis non perdet mercedem suam. Non igitur pau-
 peribus tantum aditus est ad regnum caelorum,
 sed iis etiam nihilominus, qui pauperes & iustos
 suis opibus liberaliter fouent, ut enī illos, sic hos
 fore in die iudicii ad dexteram dei, pollicitus est
 Christ?, & audituros ab ipso summo iudice, Veni-
 te benedicti patris mei, possidete paratum uobis
 regnū a constitutione mundi, esuriui, n. dedistis
 mihi manducare, sitiui & dedistis mihi bibere, nu-
 duseram, cooperuistis me, quiddā, n. fecistis uni
 ex istis fratribus minimis, mihi fecistis. Itaq; Pau-
 lus Timotheum iubet, ut diuitibus huius sæculi

Ro. 12.

Io. 14.

Math. xxv. 1

Ti. 6.

præcipiat, non diuitias abiicere (sciebat enim, ut
 Chrysostom? interpretatur, diuitias nō esse pro-
 hibitas) sed non efferri, non sperare in incerto di-
 uitiarum, bene agere, facile tribuere, & communi-
 care. Neq; n. diuitias expauit Paulus, ut inquit
 Augustin?, sed morbum diuitiarum, hoc est sup-
 biam. Diuitiæ igitur bonis & christianis homini-
 bus tantum abest, ut noceant, ut præbeant etiam
 multas ad uirtutem & religionem colendam &
 exornādā commoditates: sunt, n. quasi caput
 & fons beneficentiæ & liberalitatis, qua paupe-
 res subleuantur, & magistri morum, ac religionis
 sacrorūq; præfecti aluntur, templa surgūt, & ex-
 ornantur, ea magnificentia quædam dotata, ut
 census non modo procurandis faciēdisq; sacris,
 & ipsorum ministris alendis sufficiant, sed etiam
 ad multorum pauperum indigentiam alleuan-
 dam. Qui cēsus si ab episcopis quibusdam, aliis
 ue sacerdotibus male administrantur, qui nō do-
 mini, sed quasi quæstores & dispensatores sunt
 ecclesiasticarum opum, hæc culpa morū (ut ante
 dicebam) est, non diuitiarum. Iusti, n. ac religiosi
 episcopi, & sacerdotes, quo ditiores, hoc sanctio-
 res sunt & reip. magis utiles, plurimis hominib?
 pupillis, & uiduis, egenisq; cæteris ecclesiastica
 bona sedulo pro sibi commisso munere impartiē-
 tes. Et pfecto leopoldo si æqui esse uolumus, nec
 studiose, ut quidam, sacerdotibus obrectare, quā

Aug. in serm.
de ver. euan.

q̄ ipsorum quidam bonis ecclesiasticis abutant̄ illud tamen confiteri necesse est, eorum bonorum maximam partem a sacerdotibus in usus pau- perū distribui. ceteros, n. ciues etiam diuitiis af- fluentes, timide & cum pudore quisq̄ sanguine proximorum rogare sustinet, ut aliquid sibi ino- pia laboranti impartiat̄ de magnis opibus, ad filiam exempli gratia collocandam, aut alias ui- tæ necessitates tolerandas, ne quasi filiis, aut ne- potibus, quorū est ius hæreditariū, iniuriā faciētes repellantur, a sacerdotibus aut̄ nō solum fratres & sorores, sed horum etiam filii, ceteriq̄ consan- guinei tam incunctanter iuuari se petūt, ut non precari, sed optimo suo iure postulare uideantur, itaq̄ uelis nolis, dandum est opportūe, impor- tune flagitantibus, & rationem plerumq̄, si tuā indigentiam excusses, accepti & expensi reposcē- tibus, ita fit ut maxima pars cēsus ad pauperes p̄sertim cōsanguineos perueniat, saluo iure chari- tatis, quæ rationem sequitur necessitudinum na- turalium.

¶ Quod uero aiebas, uirtutem etiam sine opere constare, propterea q̄ uirtutis ratio, quemadmo- dū uiciorum tota in animo, & uoluntate posita sit, tibi uehementer assentior, si hoc dicis, hæten⁹ quodq̄ crimini uerti, aut uirtuti tribui, quatenus est uoluntariū, aliter, n. nullius factum neq̄ ui, neq̄ ignorantia excusaretur, sed uolūtatis est, nō

solum agenda uelle, sed ut fiant, cæteris potētis, imperare, quod plerumq̄ simul fit, atq̄ eodem motu, quem philosophi iuniores, donec animo & uoluntate cōtinetur, actum elicitum appellāt. nam si uoluntatis imperio cæteræ potentiæ pa- reant, & munus exequantur, harum quoq̄ opus ad uoluntatem refertur, quasi ad fontē & aucto- rem, uocaturq̄ actus uoluntatis imperatus, & uterq̄ uno nomine dicitur humanus actus, pro- pterea quod homo, quaten⁹ homo est, particeps q̄ rationis, per liberum arbitrium, quod uolunta- tem consueuim⁹ appellare, utriusq̄ principium existit. Cæterū talis actio non solum habet per se quiddā honestatis uel turpitudinis, sed utraq̄ re uincit etiā electionem. Vt, n. uelle, sic ēt agere hominis esse finis statuit̄. Cum finis cuiusq̄ rei, sit propria ipsius operatio, ut finis equi est curre- re, pecuarii canis, pe- cus a maleficis animalib⁹ cu- stodire, & quot operationes tot fines habeantur, quorum philosopho teste, eo quisq̄ potior ē, quo perfectior, est autem perfectior ex duobus is, qui si contingat, alter non desideretur, imperfectior contra, post quem alterum præterea requirim⁹. Vt si adsit iustitia (utar, n. eiusdē aristotelis exē- plo) alia tamen desideram⁹, si felicitas, hac una contenti sum⁹, quo perspicue intelligit̄ felicitas iusticiæ, cuius nomine uirtutes omnes continen- tur præstare, Cum igit̄ duæ sint propriæ homi-

1. & x. Eth.

ar. 1. magno
rum moralium

nis actiones & fines citra ultimum, bene uelle, & bene agere, & bona uoluntate suppetente, actio quoq; desideret, post bonam actionem, non itē bona uoluntas requiratur, quippe quæ bona actione continetur, ut in felicitate iusticia, dubitari non debet, quin bene agere, q̃ bene uelle perfectior finis, ac proinde præstantior, & honestior habeatur, quæ ratio eadem est in peccatis. Age uero, ut rem accurati⁹ perquiramus, si finis cui⁹ q̃ rei est, quo fertur eadem ac intuet, nōne actio, quo fungi uult quisq; uoluntatis eius proximus erit finis? Nam uerum & falsum, quæ spectat intellectus, ut philosophi docent, in mente sunt, bonum & malum, quæ uoluntas in tuetur in rebus habetur, finem porro in rebus agendis principē esse, nō est philosophi dubitare. Itaq; si uerū quærimus, idcirco uoluntas bona est, & honesta, qm̃ opus ipsum quod molitur, est bonum & honestū. Huc enim ualet, quod tradidit Aristoteles, honestarum rerum cupiditates laudandas esse, turpiū uituperādas, ut dubium nō sit, quin actiones uoluntati præferantur. Nam propter quod unumquodq; tale est, id magis esse tale, rata sententia est philosophorū, Leop. Voluntatem igitur bonam esse dicis, qm̃ opus, quod editur est bonum? Dem, Num miraris, si ut cæterarū regū, sic animi honestatem ex ipsius finemetior auctore philosopho, qui suo rem quanq; sine decer

6. Metaphi.

Ethi. 10.

Post. 1.

3. Ethi.

ni testatur, Leop. Act⁹ externus, si uolūtas absit quæ est appetitus cum ratione, nec honestus h̃ nec turpis. Nā idem Aristoteles negat, ullā esse uel bonam, uel malam actionem sine intelligentia & more, quod pertinet ad electiōem. Itaq; nec turpia uituperāda esse tradit, nec honesta laudanda, nisi fuerint uoluntaria, scilicet quia talia nō minne tenus, non etiam re uel turpia, uel honesta esse intelliguntur. Dem, Ego leopoldo cum hominem appello nō statuam dico marmoream, aut cadauer, sed corpus anima ratiois particeps formatum. sic cum actū externū cū interiore confesso, uolūtarium actum intelligi uolo, nō ui exprefum, aut ignorantia naturaue editum, quo in genere fateor nec turpitudinem inesse, nec honestatem. Nemo, n. nisi uolēs (ut testat philosoph⁹) uel iuste agit uel iniuste, nec est iniuste, timide uel agere, cum uxore aliena cōcubere, aut proiectis armis terga dare, & similia facere, sed sic se habentē facere, hoc est scientem & uolentem, præterq; ex accidenti. Est igitur uoluntas actionis quali forma, & in iudicio morum magis spectat, q̃ op⁹. qualis, n. quisq; moribus est, tales solet facere electiōes, & in actiōes similes uolūtas eius est procliuis, At opera iterdum uenditationes sunt & si cito etiam uultu, non solum uerbis ostentant, Itaq; uoluntas quo largior est, & promptior, eo magis uel sine opere, si facultas abest cum ab hominib⁹

3. de ani.

5. Ethi.

3. Ethi.

Eth. 10.

nibus laudatur, tum deo grata est, & maiore, charitate gratiaque suffunditur, sed par uoluntas cum opere sanctior habetur, & maiore premio nescio an essentiali (ut theologi loquuntur) at certe accidentario remuneratur. Neque uero noua quaestio est, in uirtute utra potior habeatur, electio, qua uoluntas intelligitur, an actio, sed a socraticis usque temporibus inter philosophos agitata, quam sic Aristoteles expediuit, ut perfectiorem in utroque simul constituerit, hoc est in actione uoluntaria, & ab electione profecta. Nam quod ais posita uoluntate certa, & constanti, siue ut nunc loquuntur, efficacis, necessitate naturali, si facultas adsit, actionem existere, leuissimum argumentum est, cum eadem propemodum ratione affirmare liceat, ipsum uelle non liberum esse, sed necessarium. propterea quod posito uoluntatis motu, ipsam uelle necesse est, quidquid, n. est, quando est, necesse est esse, ut docent philosophi, non est igitur ita, sed cum homo uoluntate operatur, tam actio externa uoluntaria est, quam ipsum uelle, uoluntarium, n. atque liberum esse intelligitur, quidquid a principio libere agente, hoc est a uoluntate proficiscitur, quod nihilo minus actioni externae couenit, quam electioni. Neque uero solum tales actiones liberae sunt, & uoluntariae, sed si quis habitus ab ipsis fuerit ingeneratus, actiones etiam ab hoc iam natura prodeuntes pro uoluntariis, & liberis a philosophis habentur

tur

tur propter libertatem uoluntatis, unde quasi a fonte ipsorum initia per habitum & priores actiones ducuntur. Nam quorum principium est in ipso, ut tradit aristoteles, haec & agere, & non agere in eiusdem est potestate. Quamquam igitur uirtutum, uiciorumque ratio in uoluntate, siue electione potissimum intelligatur, perfectio tamen in actione uoluntaria constituit. Nam si ratione, scientiaque gubernator nautis ut explicent uela, dux militibus imperet, ut ineant in hostes pugnam, rudetibus tamen, & armis non suppetentibus, aut re alia impediente neutrius imperio pareatur, constabit, quidem officii ratio ducis, & gubernatoris, qui quod in ipsis erat praestiterunt, sed irritus conatus officium inchoatum faciet, ac imperfectum. sic boni consulendum est, si quis beneficia, quae inopia rei familiaris exclusus, opere conferre nequit, praestare sit animo & uoluntate paratus, huiusmodi tamen officium nemo dicet esse perfectum, nec, n. pauperum indigentia bona cuiusque uoluntate, si res absit, subleuat, qui finis est liberalitatis. Nefas est autem existimare, in christiana rep. cum cetera sint perfectissima, & uberrima, plena gratiae, ac libertatis, locum non relinqui quarundam uirtutum perfectioni. Perfectum igitur officium, & deo maxime gratum, auctore Paulo est, quod a fide profectum per charitatem operatur, quae charitas non modo deum spectat, sed etiam proximum, Eodemque

3. Eth.

ad Gal. 5.

T

Ethi. 3.

modo de criminibus statuendum est, non solum in uoluntate peccatum esse, sed in operibus etiā a uoluntate profectis plerumq; maius, cum præsertim aliqua sint ipso genere mala, ut testat̃ Aristoteles, & quæ nomine ipso turpitudinem præferūt, ut furtum, & adulterium, & in decalogo nō cupiditates tantum, sed praua etiam opera lege diuina prohibeātur. Vides ut diuitiæ pro cuiusq; conditione moderatæ partim necessariae sint ad uitam degendam, & aliquas uirtutes perfecte colendas, tuendamq; societatem hominum, & libertatem, partim utiles ad cultum diuinum: & tē plorum ornamentum, tantum abest, ut a christo uel apostolis dānata fuisse putari debeant, cum diuitum auaritiā: & inexplabilem habendi cupiditatē magna cū seueritate castigarent, & eas docerent minimū apostolicæ uitæ cōuenire.

¶ Alphon. satis iam mihi superq; democrates & leopoldē de magnitudine animi, eiusq; partib⁹, & uiciis contrariis differuisse, & meo quidem iudicio prudentissime uidemini, sed quanq; uestra disputatione sum equidem uehementer delectatus, cupio tamen audire, expectoq; democrates, quid ad ea respōdeas, quibus me tanq; scrupulis quibusdam sollicitari, explicariq; uelle, & initio, & si meministi, iam sæpe sum professus, Demo. scio quos scrupulos dicas, memoriāq; teneo, ego uero de fortitudine & magnanimitate paulo ac-

curatius edisserens nihil aliud egi, q̃ ut altiorib⁹ iactis fundamentis, querelis istis militaribus satisfacerem, ut igitur quæstio commodius explicetur, ne te pigeat obsecro, sæpe ut ais testata breui nunc oratione referre. Alphon. faciam uero per lubēs. Miles mihi nō uidet̃ posse religioni christianæ simul, & officio militari quibusdam in locis satisfacere. Demo. At Ioāni baptistæ uidebatur, qui rogatus a militibus, quid se facere oporteret respondit, neminem concuciatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote uris stipēdiis. Sed quibus tandē in locis id tibi nō posse uidet̃? Alphon. primum ubi certamen est de fama, quia gloriam mundanā appetere criminofum est hominibus christianis, eandem cunctis rationibus quarere, ad laudem militarem pertinere putatur, deinde in causa iniuriarum, quoniam iniurias persequi, & inimicos fortiter ulcisci, quod ab optimo milite expectatur, alienum est legib⁹ christianis. Itaq; iniuria paulo grauiore lacessitū in singulare certamen inimicum prouocare optimi, & generosi militis esse dicunt, christiani & religiosi negant, eo demq; modo prouocatum pugnam non detrectare, quod pertinet ad laudem fortitudinis. De. Recte tu quidem alphonse, paucisq; ueterem querimoniam explicasti, respondebo igitur ordine, si prius tñ explicueris, quid gloriam mundanam appelles. Alphon. haud egdem, eam, qua frui cre-

Luce. 3.

duntur iusti, cum ex hac uita migrauerint, eandem enim iam gloriam, iam beatitudinem, tum uitam aternam a uiris religiosi appellari uideo, sed gloriam in in danam appello, quæ homines uirtute præstantes nobilitat in hoc mundo, & illustri nomine decorat, quæ a nonnullis bona fama, ab aliis honor et appellatur, propterea quod sit pars honoris potissima. Nam cum eius, qui honoratur excellentiæ testimonium honor esse intelligatur, hoc nulla re tam locuples hominibus contingit, quam bonorum consentiente laude, & iudicio de præstante uirtute, hoc est gloria, sic, hæc a philosophis definitur. Dem. Rem dicis pulcherrimam, & quam ego non dubitem, cæteris omnibus externis bonis anteferre, sed tu quamobrem existimas huiusmodi gloriæ appetentiam esse christianis hominibus interdiciam? Alphon. quoniam uideo inanem gloriam magno consensu a nostris philosophis dari, Dem. quasi uero a christianis tantum improbetur inanis gloria, & non ab omni philosophia doctorum omnium, prudentiumque iudicio reiciatur, sed tu quam gloriam appellas inanem? Alphon. quam quidam, ut uideo, uiri doctissimi, qui triplici ratione docent, inanitate gloriæ depræhendi, primum si non re, ac uirtute solida, sed simulatione, & inani ostentatione, acut Cicero ait, ficto non modo sermone, sed et uultu quaesita sit, deinde si a quibus non oportet petatur, postremo si referatur alio, quam in

dei laudem, uel aliorum hominum commoditate. Peti autem affirmant, a quibus non oportet, quæ ab hominibus quaeritur, auctore paulo, qui ait non quærentes ab hominibus gloriam, cum sit humanum iudicium incertum, & fallax. Dem. scio quosdam uiros alioquin eruditissimos sic de gloria differuisse, quibus cætera quidem assentior, sed profecto, qui hominum et optimorum, & prudentium iudicium reicit, eiusque tollit certitudinem, & auctoritatem, is ego non uideo, quem locum prudentiæ, quem humanis uirtutibus relinquat. Nam quem alium prudentem dicere solemus, uel intelligere, nisi eum, qui recte potest de petendis rebus, aut uicissim fugiendis iudicare? ut indicat definitio moralis uirtutis, quæ habitus electiuus esse definitur, positus in mediocritate quo ad nos, quemadmodum prudens definirer, hoc est statueret & iudicaret. Age uero si bonorum hominum, & prudentium incertum est iudicium, cur ab his recte, non a malis, & stultis honesta a turpibus rebus diiudicari, magno consensu philosophi tradiderunt? Non est igitur ita, neque inanis gloriæ satis arguitur eo, quod ab hominibus petatur, modo boni sint, & prudentes, quorum iudicio probari uolumus. Alioquin paulus præfatus, qui iustitiam colit, hunc deo placere, perperam addidisset, & probatum esse hominibus, in quam sententiam illud est dictum

1. thes. 2.

Ro. 14.

est ab eodem, prouidentes bona non tñ coram
 Ad Ro. 12. deo, sed etiam coram hominibus, quibus uerbis
 declaratur, quæ dei iudicio bona, malaq; iudican-
 tur, eadem a bonis & prudentibus hominibus re-
 cle magna ex parte, probari, uicissimq; dānari.
 Gal. 1. quod idem Paulus ait, si adhuc hominibus plas-
 1: Cor. 3. cerem, christi seruus non essem, de malis homini-
 bus intelligendum est, ut cum dicit nonne homi-
 nes estis? non de bonis, quorum est haud dubie
 rectam iudiciū. Gloria igitur ab hominibus nō
 semper adumbrata, & inanis est: sed expressa in-
 terdum ab ipsis & solida maximis & spectatis
 uiris contingit, quæ ab Ambrosio clara cum lau-
 de notitia esse decernitur: sed expressius & ma-
 gnificentius a Cicerone definitur: cōsentiēs laus
 bonorum: incorrupta uox bene iudicantium
 de eccellente uirtute, quid tu leopoldo censes? an
 tibi uidetur talis quoq; gloria inanis esse? Leop.
 Minime uero, sed solida & uera, itaq; hac quoq;
 in parte tibi prorsus assentior, tu tamen uide, ne
 in huius etiam gloriæ: qualiscunq; sit appetitu:
 peccatum inest, Nam idem Cicero: quem de uir-
 tutibus: & officiis optime disputasse constat: ca-
 uendam esse ait uel in primis gloriæ cupiditatē,
 & Augustinus nř, sanius uidere dicite eum, qui a-
 De ciui. dei li.
 5. cap. 13. morem laudis, uicium cērecognoscit. Dem. nihil
 est in rebus humanis leopoldo tam honestum, &
 bonum, cui non plurimum gratiæ uel totum po-

tius, bonitatisq; decedat: si quis decore ipsius ad
 rem turpem abutatur: quid, n. honestius: q̃ pecu-
 nias egentibus liberaliter impartiri? at hoc ipsum
 turpe redditur, & liberalitatis nomen amittit: si
 quis ea uirtutis specie ad tyrannidem spectans:
 patriæ libertati insidietur, aliud uel turpe moliat̃,
 quod si hoc potest in uirtutem cadere: ut crimen
 fiat abutendo: quanto magis in gloriam: quæ bo-
 nis externis annumeratur: cuius appetitum bo-
 num sponte sua: honestumq; esse, uno mihi uersi-
 culo confici posse uidetur: in hunc modum, Cu-
 iusq; rei bonæ: appetitus bon⁹ est: ut testat̃ Ari-
 stoteles, gloria autem est bonum: gloriam igitur
 appetere bonum est. Huiusmodi .n. facultates
 (nam sic a philosophis & corporis & externa
 bona uocantur) propter uirtutem rem opti-
 mam bona nominari non ignoramus, scilicet ut
 in medicamentum: & cibus sani dicuntur: qui pos-
 sunt ad sanitatem efficiendam accommodari.
 Quāq; .n. talibus rebus probi homines bene,
 uiciosi possint male uti: unde facultates: ut dixi:
 nuncupantur, tñ a proborū usu ob uirtutis præ-
 rogatiuam, ut docet Aristoteles, merito bonorū
 uocabulum eadē acceperūt, ut dubitari non de-
 beat: quin a bonis uiris sine ulla crimine possint
 non solum expeti, sed etiam diligenter compara-
 ri: gloriam autem qui negat talibus bonis esse
 annumerandam, quid hic relinquat in bonis ex-

Eth. 10.

1. mag. mo.

Eth. 4. ternis, non intelligo, cum horum maximum esse
 honorem, qui gloriæ comes est atq; cognatus, nō
 Cap. 22. Aristoteles tātum in libris morum, sed Plato ē
 in opere de rep. testis sit locupletissim⁹. Salomō
 Eccle. 7. quoq; in prouerbis melius est inquit, nomen bo
 num, quam diuitiæ multæ. & alio in loco meli⁹
 est nomen bonum, q̄ unguenta preciosa. Non
 igitur appetit⁹ gloriæ a uiris prudentib⁹ atq; re
 Cap. 41. ligiosis damnatur, sapientis, n. præceptum est,
 curam habe de bono nomine & paulus nos in eā
 Ad Ro. 12. dem curam adhortatur, dum ait, providētes bo
 1: Cor. 9. na non solum coram deo, sed etiam coram homi
 nibus, qui & alio in loco mortem sibi potio
 rem esse profitetur, q̄ ut ab aliquo gloria sua euacue
 tur. & ad timotheum scribēs, oportere ait Ep̄m,
 Ad Tim. 3. bonum habere testimonium ab iis, qui foris sunt,
 quod maxime gloriam attingit, sed appetit⁹ glo
 riæ præposterus, aut prauus merito in uitiis, & q̄
 dem maximis habetur, hunc Augustin⁹, hunc Ci
 cero damnat, & libertatem auferre dicit, hūc om
 nes boni & sapientes detestantur. est autem pra
 uus gloriæ appetitus, cum is non ad deum, sum
 mumq; bonum refertur, sed ad explēdas turpes,
 aut leues appetentias, ut ad iniusta imperia, &
 potestates, uel quod est leuiculorum hominum,
 ad inanem iactantiam, aut quæstum, quod hy
 pocritæ faciunt, quos taxat christus in euāgelio
 Math. 6. tuba uocantes ad eleemosynam, & in platearum
 agulis

angulis & synagogis orantes, ut uideantur & lau
 dentur ab hominibus, tales, n. suam, ut christus
 testatur, mercedem tulerunt, utiq; laudem inperi
 tiæ multitudinis, a deo autem, & bonis ac pruden
 tibus uiris neq; præmium, neq; gloriam, sed pœ
 nam poti⁹, & uituperiū, præposterus appetit⁹ est,
 qui uirtuti gloriā, quæ comes illi⁹ eē debet, atepo
 nit. Nam utrunq; uicium cupiditatis obscurat
 splendorem gloriæ, & soliditatem exhaurit, ina
 nemq; reddit. Si de recto igitur gloriæ, honestoq;
 appetitu sollicitus es, primum hic non est magis
 cōtra religionem, q̄ ualetudinis, q̄ scientiæ, q̄ di
 uitiarum moderata cupiditas, deinde gloriam ra
 tione petere, nō est proprium boni, nobilisq; mili
 tis, sed communis ei cum omnibus probis, hos
 nestis, ac liberaliter institutis hominibus, siue q̄s
 in pace rep. administranda iustitiam colat, seu ui
 tam priuatam cum egregia uirtute & bonorum
 approbatione degat. Itaq; Augustinus, cuius tu
 mihi testimonium obijciebas, amorem laudis pec
 catum esse statuentis, idem crudelē eē dicit, siq; re
 cte facti consciētia fretus famam suam cōtēnat,
 i. p. nihilo ducat, quid homines de se uel loquant
 uel sentiāt. ut intelligat ab ip̄o nō oīs laudis ap
 petitus dānari, sed præposterus, uel a ueritate dis
 sentiēs. Quid est, n. gloriā rōne petere, nisi uirtutē
 maxime colere: qd bonis oībus ē ppositū. Nā q
 uult exce llentem suam uirtutem cognitam esse,

Aug. in ser. de
 vita & mori
 bus clericorū

Ethi. li. 1.

& bonorum ac prudentium hominum iudicio
 pbari & ob eā honorati qđ ē recte gloriā appete
 re, nō is uirtutē prapostere colit propter gloriam
 aut honorem ut falso quidam existimant, sed glo
 riam & honorem amat propter uirtutem, quem
 admodū Aristoteles de felicitate differens inter
 pretatur, quod est ad deum appetitum gloriæ re
 ferre, deū, n. colit, qui uirtuti dat operā, Itaq; So
 crates hanc uiam proximam ad gloriā, & qua
 si compendariam dicebat esse, si quis id ageret,
 ut qualis haberi uellet, talis esset, sin alium dicis
 appetitum gloriæ a uia uirtutis abhorrentem,
 facile tibi assentior, eum esse christianis hominib;
 interdīctum, sed qui talem putat generosis,
 bonisq; militibus conuenire, uehementer errat, ni
 mirum siquid nobis superiore disputatione con
 fectum est, ac bonum & generosum militem
 intelligere oportet, fortem & magnanimum.
 Nam qui legitimum etiam honorem, & suis uir
 tutibus debitam gloriā non magni facit, quod
 magnanimi propriū esse docuimus, is quomo
 do potest accersitam, & inanem gloriā ex alio
 rum errore per mendacium aut fictionem, res iti
 dem magnanimitatī inimicas affectare?
 ¶ Nunc uenio ad eam partem querelæ milita
 ris, in qua se plurimum quidam, & nimis ambi
 tiose iactant, inferius esse dictantes generosi mili
 tis dignitate acceptas iniurias grauiore non per

tinacissime persequi, aut ab inimicis pœnas com
 muni bus legibus, & non armis potius exigere,
 præsertim certam ne singulari, & hanc esse maxi
 mam causam, cur non licet bonum militem esse
 & eundem bonum christianum, propter religio
 nis præceptum de iniuriis condonandis. scriptū
 est, n. mihi uindictam & ego retribuam, & christi
 uerba illa sunt ex euangelio, Ego dico uobis dili
 gite inimicos uestros, benefacite iis, qui oderunt
 uos, nec uero solum uerbis hoc præceptum de
 dit christus, sed exemplo etiam confirmauit, pro
 eis a quibus morte tradebatur patrem depreca
 tus. Et paulus benedicite, inqt psequentib; uos,
 benedicite, & nolite maledicere, hoc, n. negant ge
 nerosum militem decere, nonne alfonse hac sum
 ma est alterius partis militaris querelæ? Alfon.
 maxime, Dem, cur autem decere negāt, nobilem
 militem iniurias cōdonare? Alfon, nimirum quo
 niam id militari uirtuti contrarium esse putat,
 & laudi inimicum, nam hoc quoq; ut uideo, ad
 gloriā referri solet. Dem, quid ita? nōne milita
 ris uirt⁹ fortitudinis, & magnanimitatis ratione
 definitur? Alfon, Certe, si recte uos ante, ut mihi
 quidē uidemini, de militis uirtute statuistis. De.
 At magnanimi propriū esse docuimus facile,
 si quid in se cōmissum fuerit remittere, & ex om
 nibus minime malorum meminisse, id igitur præ
 stare, nō est contra militis officium, Alfon. Argu

Deu. 32.

Math. 5.

Ad Ro. 12.

tia sunt iste philosophorum, quæ dissentientibus silentium fortassis imponere ualeant, persuadere, certe nihil possint contra receptam fortium hominum, ac inueteratam opinionem. Dem. An potest imperitorum hominum existimatio, ut nebulam quandam effundere ueritati, sic eius nimis tollere, & splendorem penitus extinguere? Alfon. Non audeo id quidem dicere, sed cum agit de gloria, plurimum ualet hominum opinio. Tolle hominum existimationem, quomodo poterit gloria, de qua quaritur contingere? quæ per te quoque in iudicio, uocibusque hominum posita est. Dem. de stabili & solida gloria disputamus, non de fluxa & inani, illius autem fundamentum res solida est, præstantque uirtus, qua sublata, siquid secus homines existiment, error id appellari debet, non opinio. Tunc igitur gloria recte nuncupabitur, cum expressa excellensque uirtus, iudicio, & uoce bonorum & prudentium uirorum approbabitur. qui de uirtute iudicantes rem ipsam spectant, non quid uani, & imperiti homines loquantur. Et aliqn magna nimi est, rem spectare ac ueritatem colere, conscientia recte facti contentum, rumores populares uos quidem pro nihilo ducere, ueros & laudes non magni facere. Mihi, n. dicebat magnanimus Paulus, pro minimis est, ut a uobis iudicer, aut ab humano die. Cōdonare igitur iniurias, ut est, sic esse magnanimi opus, boni & sapientes existimant. Itaque

1; Cor. 4.

harum cōdonatio nihil obstat, quo minus liceat & bonum militem esse, & religiosum christianum. Alfon. cur igitur obsecro tantopere inualuit ista iter milites opinio, quorum multi & boni uiri & prudentes habent ut timori deest ac ignauia, siquid iniurias a quo animo ferat, impunitasque reliquat? quoniam tam inueneratam, tanquam insitam multibus opinionem penitus uanam esse dicere nihil habet probabilitatis. Dem. magna uero ratione, qui, n. a multis criminibus, & plerumque maximis, quæ sine difficultate perpetrant, nec respectu religionis, nec amore uirtutis cohibent, hic cur officio aut religione credat a periculosis & difficilibus peccatis abstinere? & non timore potius, & ignauia? Iniurias igitur persequi tum religioni christianæ, tum et uirtuti, quæ magnanimitas dicitur contrarium est, sed stulta uulgi militaris opinione factum est, ut id uulgo putetur ad laudem militare pertinere, bonis & prudentibus longe aliter iudicantibus. Sed cum adulterari, hominem innocentem per occasionem occidere, spoliare tenuiores, & cætera id genus flagicia perspicue sint contra uirtutem & religionem, in eaque cerant plerique milites ferri precipites, nullo nec uirtutis freno, nec religionis retardati, cur talium quisque uirtuti ac pietati seruire putet, cum laceffit fert iniurias dissimulat? & non potius ultionis difficultatibus & ignauia deterreri? Fingam, n. animo bonum aliquem perfectumque militem (nam tale inuenire rarissimum est) qui plane fortis sit, & re uera magnanimus nullo se scellere cōtaminatē sed studiose seruientē

uirtuti & religioni, solidāq; gloriā cōsectantem, q̄
 p̄buerit magna & clara ut militaris, sic aliāq; uir-
 tutum documenta, & hunc faciamus iniuriā for-
 te acceptam male de se merito uirtutis, ac pieta-
 tis causā remittere, quis tot, tantarumq; uirtutū
 memor, huius optime, magnoq; animo factum
 in diuersam partem interpretabitur? Alfon. mul-
 ti forasse milites. Dem. credo, quia multi stulti
 sunt, & rectum iudicium prauis & moribus & o-
 pinionibus corrumpere, nemo tamen bonus, nemo
 prudens recte factum nō probabit. q̄q; magna-
 nimus (ut saepe diximus) dum ipse recte faciat,
 quid homines loquantur, parum laborat, stultorū
 iudicium penitus contemnens. Alfon. isto Igitur
 mō qd obstat, quo min⁹ miles aliq; cui⁹ āte acta
 uita latrociniiis, adulteriis, homicidiisq; fuerit fœ-
 data, possit ad breue recepta sanitate, p̄cēnitē-
 tiaq; ductus iniuriā causā pietatis inimico con-
 donare, & sic officio fungi boni militis, & christia-
 ni? Dem. nihil omnino prohibet. Nam & menda-
 cissimum quēq; licet aliquando uerum dicere,
 sed quemadmodum huic uera dicenti ab iis non
 creditur, quibus reliqua ipsius uanitas est nota,
 sic illius animum nemo probat, ne in recte quidē
 factō, qui prauam illius mentem fuerit ceteris
 in rebus expertus.

¶ Si uerum ergo quærimus alfonse, militaris ista
 querela plus habet ambitionis, q̄ grauitatis &

iusticiæ, ut illa altera quorundam huic non pror-
 sus absimilis querimonia plus impietatis, q̄ in-
 telligētiæ, qui religionem christianam in eo iusti-
 nent uanissime damnare, q̄ homines reddat igna-
 uos, & ad imperandum ineptos, & quo planius
 suam ignorantiam cum impietate p̄deāt, haud
 alio nomine religionis iniquitatem accusant, q̄ q̄
 dolis, mendaciis, insidiis, sceleribusq; uasrorum,
 & improborum hominum ad tyrannidem tuen-
 dam non suffragetur, quo quid potest esse di-
 ctu uel indoctius, uel sceleratius? iusti, n. ac legitimi
 imperii diuturnitatis optimus custos est sub-
 ditorum populorum amor, hic autem non dolis
 nec prauis artibus, sed pietate in deum, iustitia,
 humanitate, magnitudine animi, ac ut semel di-
 cam, omnium uirtutum opere multo magis, q̄ ut
 istis placet, opinione, simulatiōeq; alitur. uana si
 quidem existimatio celeriter excidit, ac in diuer-
 sum mutata pro beneuolentia odium affert cer-
 tissimam tyrannorum perniciem, caput igit̄ har-
 rum querimoniarum est ignorantia, huc, n. sum-
 morum philosophorum adhortationes spectāt,
 hoc omnes beneinstitutarum ciuitatum leges pe-
 tunt, ut ex uirtute sine alterius iniuria uiuatur, &
 hæc summa est præceptorum christianæ pieta-
 tis. nec aliter paulus uim illius oraculi interpreta-
 tur, diliges proximum tuum, sicut te ipsum, qd̄
 isti non intelligentes philosophorum leges, ciui-

lesq; probant, religionis sanctitati, quā nihil potest æquius excogitari succensent. Sed redeo ad militarem iactationem, quæ quidem tolerabilior uideatur in iis militibus, si qui excepta causa laudis, & iniuriarum, cæteris in rebus egregie pietas re christianam colunt, ac religiose præceptis eius obtemperant, at eorum uanitatem, & arrogantiam quis ferat? qui cum nullam non partem religionis uiolent, & hac contempta, omnibus se quotidie sceleribus obstringant, sustinent tamen propter id quod rarissime, fortibus quidem uiris accidit, seueritatem religionis in eo accusare, quod sibi peam fortiter agere non liceat, & simul officio boni militis, & christiani satisfacere, cum ab utroq; toto, ut aiunt, cælo cæteris uitæ partibus abhorreant. Itaq; uidere licet, milites quosdam multis alioquin criminibus infames, in ulciscendis iniuriis, aut æmulationis gratia præposteram laudē cum suo magno periculo per summam inconstantiam affectare, inimicos interdum, aut æmulos ad certamen singulare prouocantes, ubi sæpe uolente deo meritis luunt suorum flagitiorum poenas. Alphon. At, n. scimus uiros multos illustres, & probos (ut probos solemus appellare, qui minimis uiciis implicantur, hæc, n. non sunt ad uitium refecanda, nam uiciis sine nemo nascitur, ut ait Horatius) aliquos igitur tales iam accepimus, & uidimus, non dico iniuriæ obliterandæ gratia, sed
solo

solo laudis amore præter istam philosophorum normā maxima pericula, & quæ poterāt ab ipsis sine crimine, aut nota præteriri suscepisse. Vt, n. taceam Atheniensium, Lacedæmoniorum, Romanorūq; uetera exempla, quæ sunt scriptis disertorum hominum græce & latine celebrata, memorare possem hispanorum complures huius rei locupletissimos testes memoriæ recentioris, in primisq; illustriū familiariū uiros Emanuelem, Leonum, & Suerū, Quignonium, quorum Emanuel patrum, uel nostra potius memoria in Africā traiecit ad quærendas laudis occasiones, ac de more idicō bello p uniuersā mausritanā fortissimū quenq; ad singulare certamen prouocauit, quæ fama & æmulatio cum ex tota pene Africa multos fortissimos uiros in locum pugnæ destinatū euocasset, septem deuictis & obruncatis (cæteros, n. periculi mortisq; certitudo a pugna deteruit) in hispaniā cum summa laude occisos: capita, quæ nos pueri spectauim⁹ hispani in triumphum ducens reueauit. Suerus autem quignonius eadem cupiditate igens & animi & corporis robur ostēdendi, auiorum memoria ineunte anno, quo erat compostellæ iubile⁹ de more celebrāndus, qua uia compostellam est peregrinis exterarum nationum, quos religio solet frequentes excire, pontem Urbici anis ad asturiam custodire statuit, hac lege uiatoribus proposita, ut quis

uellet transire pontem, uel se quasi uictum & uirtute inferiorem dato munusculo profiteretur, puta culcari, seu chirotheca, uel si hoc alienū duceret sua gloria & dignitate, non aliter, quā uicto custode transiturus, singulari se pedestri, seu mallet equestri certamini compararet, ad quod ille arma generis omnis & equos utriusque paratos habebat. quo bello publice per nobilissimas galliæ, Germaniæ, Britaniæque ciuitates indicto, multi fortissimi uiri confluxere, quorum nemo potest transire tentauit, quem non Suerus aut deuicerit, quibusdam etiam in teremptis, aut deditiōem facere ex legis prescripto coegerit. Demo. Tales quosdam ex illustribus uiris extitisse, qui ad egregias corporis, animique uires ostentandas, affectata populari laude, quasi tempestatem, in tranquillō, sic pericula in pace quærerent, nemo dubitat, quod scio multis præterea hispanis ex mihi notis accidisse ueluti Io. urbinæ, Didaco garfiæ, ducibus spectatæ uirtutis & magni nominis, qui non semel, sed sæpius causis non tam necessariis, quā ambitiosis inimicos, aut æmulos ad certamen linguare prouocarunt, & uicisse gloriosum putauerunt. Sed ut ipse dicebas, nemo uiuit sine crimine, neque tam constans est in uirtute, ut non interdum ab ipsa dilabatur, & ut alii sunt ad alia, sic fateor magnos animos, cum a recta uia discesserint, in hæc duo uicia procliuius esse, ut laudem affectet

immoderate, a fortitudine in audaciam dilapsi sintque iniuriarum plusque oportet impatiētes, quæ uicia quæque minus uituperantur, quæ ea quibus ignaui solent implicari, uicia tamen sunt. nec animi magnitudini conuenientia, ut bonum uinum acescit potius, quā uapescat, utrouis tamen uicio gratia & bonitatem amittit, & bonus ensis impactus comminuit magis, quā hebetet, utrunque tamen est detrimētum. ¶ Quod uero pertinet ad singulare certamen, quoniam in frequenti corona, & quasi theatro decernere pulcherrimum hoc tempore plerisque, & magnorum uirorum opus esse uidetur, nollem quæque ignorare, hanc consuetudinem commilitonum inter se pugna singulari decernendi plurimum abesse a ueteri tum grecorum, tum romanorum militari disciplina, apud quos qui in tale certamen descendissent, infamia notabantur, id, n. munus seruorum erat, & uilissimorum hominum, qui sanguinem uenalem habebant, gladiatores nuncupati. nam horum paria in theatris spectandi gratia, & iustis exequiarum magnorum uirorum edebantur, quæ uis hæc ipsa spectacula, optimi ac prouidentissimi principis Constantini lege, ut crudelia, & inhumana, sublata sunt. Itaque hispanos tuos, miror gentem non modo bellacem, sed etiam humanam, & grauē, hūc apud eos morem inueterasse, longe uidelicet ex ueteri memoria repetitum, ut non solum ingenui homines, sed clari etiam &

illustres sæpe æmulationes, & cōtrouersias, quas disceptādo uel finire nō potuissent, uel noluisent, armis & singulari certamine decernerēt. quā opē rā gratuitā Africā Scipiōi patris, patruiq; mortis causa multi ad nouam carthaginem præstitisse memorant, quidam a regulis missi ad specimē insitæ genti uirtutis ostendendum, alii æmulatione ducti, Corbis autem & Orsua Patruelles fratres, uiri illustres de principatu ibi ciuitatis ambigētes. Nam cum uerbis disceptare Scipio uellet, ac sedare iras, negauerunt ambo, alium se deorum hominumue, q̃ martem iudicem habituros. Itaq; ab hispanis ad italos & græcos hæc pugna di consuetudo uideri poterat post labefactatum imperium reip. romanæ permanasse, nisi Carolus Pipini filius Frācorū rex, & idē romāorū ip̃erator, lege Longobarda nuncupata, & item Otho imperator, ac rex Italiæ tam longo post Scipiōem tempore sanxissent, ut quædam causæ hoc genere pugnae testibus non suppetentib; diiudicarentur, quibus tñ legibus antiquatis iure pontificio tanq; imanibus & iuri diuino contrariis, cōsuetudo omni philosophia & recta rōne dānata præseuerat inter milites præsertim italos, hispanos, & græcos, æmulationis uel iniuriarum causa decernēdi, quæ rationis & humanitatis minimum, ambiciose feritatis plurimū habet. Inter gallos enim Pannonios, Britanos, Germanos, cæterasq;

septentrioni adiacentes nationes rarissimum est talia certamina spectare, q̃q; sint alioquin gētes ferocissimæ, & facile mortem contemnentes, scilicet quoniam his natura inimicitiarum irarumq; modum imponit, nos qui cæteris mortalibus humaniores esse gloriamur, easdem sæpe prauis opinionibus alimus, a leuitate, si uerum quarim, ambitioeq; p̃fectis. Sæpe namq; sumus ad nostras contumelias ingenui, quam peruersitatem damnans Gonsalus ille magnus, quem ego parē sumis cuiusq; memoriæ uiris semper exultauī, dicere solebat, statem honoris generoso militi crassius esse nendū, docens uel paulo duriuscula translatione, siquid in nos dictum fuerit, aut factum paulo liberius uel contumeliosius, id esse non amare querimonia ingeniosa, sed crassa, ut dī Minerua, humane, & quantū res patit, dissimulanter interpretandum, ne leuib; ex causis temere ad capitalia dissidia, & talia certamina progrediamur, quæ facile, nec sine principū magna culpa his temporibus in italia præsertim p̃mittuntur, præter ueterem, ut dixi, græcorum & romanorum disciplinam militarem, per quam olim prouocare licebat ex hostibus aliquē ad singularem pugnam, & utroq; exercitu spectāte superare, pulcherrimum gloriosumq; habebat, sic in bello troiano Paris pugnauit cum Menelao, Hector cum Aiace, in thebano Eteocles cum

Polynice, sic ex romanis, ne singulos referam, Manilius cum gallo, a quo deuicto propter torquem eidem detractum torquati cognomen tulit, & ante hunc eodem fere modo tres Horatii cum tribus Curatiis de summa reipublica auctoritate dimicarunt, quos imitati nostra memoria undecim hispani permittente Gonsalo magno cum totidem gallis de gloria dumtaxat, exercitibus spectantibus, equestri pugna decertarunt, dubiaque uictoria interuentu noctis, cum maiore tamen gallorum detrimento discessere, eodemque genere pugnae paulo post tredecim Itali ex eodem exercitu parem quoque gallorum numerum deuicere. Nec uero solum militibus tunc illud fuit concessum, sed in eunte bello dux ipse Gonsalus, dum se Barileta cum hispanorum parua manu contineret, gallorum ducem foederis percussi uiolatorem dirimendarum controversiarum gratia ad singulare certamen prouocauit. Nec mirum est, gallum pugnam detrectasse, qui datas acceptasque in regni neapolitani diuisione leges, fretus suorum multitudinem contemperat. Cõstat igitur tales cum hostibus pugnas, ut his temporibus, sic olim inter claros etiam uiros non modo per leges concessas fuisse, sed etiam usitatas, commilitones autem inter se, ut nunc fit, gladiatorum more dimicasse, nullos antiquitus uideo neque consuetudine, illarum, quas dixi gentium, neque legibus fuisse permisos. Alfon.

alia est gladiatorum abiectissimorum hominum causa, qui uel empti pretio, uel mercede conducti in ludis theatralibus dimicabant, alia honestorum, & fortium uirorum, qui laudis studio, aut dirimendae controuersiae causa inspectante exercitu, aut in corona militari depugnant. Dem, longe quidem alia, sed utraque in milite non modo contra religionem christianam, sed etiam praeter ueterem militarem disciplinam.

¶ Alfon. Nunquam ne igitur licebit christiano militi singulari pugna decernere? De, licebit quoties multis fuerit simul pugnare permissum? Quibus enim turmatim, legionatimue dimicare per christianas leges permittitur, hos quid prohibet pro eadem causa, & cum eodem hoste configere singulariter? An minus licuisse arbitremur, Dauidi Philistaeum Goliathum pugna singulari prostrare, quam si hoc idem conferto multorum praelio peregisset? Nam cum hoste legitimo, utcumque in bello depugnare, non est tentare deum, quod lege diuina uetamur, sed officio fingi boni militis, nec hostem tollere, est homicidium patrare, naturae quoque lege prohibitum, quod fit, cum innocens homo, & indemnatus iniussu principis, aut magistratus occiditur, sed uictoriam quærere hostium numero diminuto, commilitonum inter se, aut ciuium dissidentium longe alia ratio est. Turpissimum est, n. belli socios, quos oportet ope mutua

causam cōmunem defendere, stulta, ut sæpe fit, ac pernicioſa ambitioe interſe pugnare, aut uel le ſuas priuatas controuerſias ferro potius dirimi uelut ſortibus impiis, q̃ cōmunibus legibus diiudicari. Alſon, Quid ſi nō deſ alia facultas di iudicandi, ut poſſet uſu uenire? Dem, quo tandē id pacto? Alſon, faciam⁹ aliquem audacia furētem hominem, falſo detuliſſe ad imperatorem, me cogitatis inſidiis læſiſſe maiēſtatē, ſe uno fruſtra magnis pollicitationib⁹ in ſcleris ſocietate ad ſcito, qui me facinus inſcientem, armis ſe, cū aliter non detur, profiteatur adaſturum, imperatore credulo inſtitutum eius pertinaciter approbante, ut mihi armis crimen intentum repellere ſit neceſſe, uel certamine detrectato, cauſa cadere cum certo periculo non ſolum inſarriā, ſed necis etiā, aut exiliū, adde etiam bonorum publicatio- nē, hoc igitur ſi mihi forte accidat, quod omen auertat deus immortalis, ne tunc quidem mihi liceat per chriſtianæ religionis ſeueritate pro meis fortūis, pro mea fama, pro mea ſalute depugnare? Demo, Tot rebus congruentibus alſonſe, ſiquis miles certamen recuſaret, hunc ego nō fortiter prudēter ue agere, nec religioſe crederem, ſed ignaue & ſtulte ſe, ſuaq; prodere iudicarem, nec n. tale certa mē ſuſcipere eſſet, turpiter agere quēadmodum quidam exiſtimāt, ut honeſtum aliquid contingat, quod facere paulo auctore uetamur, ſed

arctiſſimis anguſtiis ſine ſua culpa intercluſam magnam & intolerabilem iniuriam inferenti, ea ratione, qua ſola datur obſiſtere, quod ē honeſiſſimum iure naturæ, magno tñ ſcelere prouocantiſ, & ſingulari principis iniuſtitia. Sed quid attinet huc aſſerre, quæ cogitatione finguntur, nec multis ſæculis uſu ueniunt, ubi quærit de iis, quæ quotidie patrantur, & legibus tum pontificiis, tñ etiam diuinis prohibentur? Hoc igitur dico, non licere chriſtiano cuiq; pugna ſingulari, niſi cum hoſte legitimo decernere, ſi aliter detur, pacem ſine maximis incommodis, ac impendente graui iniuria retinere, uel ſe legib⁹ tueri, ſuamq; dignitatem, nunq̃ tñ, ut euentu pugnae anceps controuerſia uelut marte iudice dirimatur. Non eſt, n. committendum, ut tentare deum, ei⁹q; iuſtitia experiri uelle uideamur. At ſi grauiffima iniuria, intolerabiliaq; damna impendeāt, cæteris nobis legum, principisq; ſubſidiis ademptis, qualem cauſam fingere me paulo ante iubebas, haud eodem uerear, deum nobis iratum fore, ſi ultima præſidia petemus a lege naturæ, quæ nulli unq̃ interdixit, uim ui repellere, aut iniurias q̃ honeſtiſſime poſſet, uel neceſſaria ratioe propulſare. ¶ Al. AEgriſſima uero ſententia, & cui nemo non uideatur etiam atq; etiam aſſenſurus, Sed obſecro te democrates, quando nos huc ſermo deduxit, ne graueris illam huic finitimam quaſtionem

nobis expedire, de qua nuper me audiēte magna fuit inter egregios milites altercatio, ppter recentem memoriam pertinacissimi certaminis duorum robustissimorum meae gentis militum Spinosa, & Gusmani, quibusdam in coelum efferentibus laude, alii contra uituperantibus Gusmani consiliū, qui prostratus, ac omni spe uictoriae deiectus, perire maluit, qm̄ facienda deditioe se uictum confiteri, cui simile quiddam contigerat Sancticrucio, qui Ferrariā in nobili ac frequenti corona uictus est ab Azeuedo. Quid igitur ipse statuas scire uelim, si commisso certamine, talibus ex causis suscepto, generosus miles amisso telo, uel quacunque ratione, tam miserabiliter laboret, ut nulla supersit amplius spes neque uictoriae omnino, neque uitae, nisi cedat, utrum huic honestius putes, mortem oppetere inuicto animo, an facere deditioem, si qua ex parte, si qua ueritate, sibi ualeat in extremis malis consulere. Nam si mori honestius est, ac fortius, ut fert multorum militum opinio, hic erit alius locus, in quo ratio militaris uideri possit cum disciplina christiana dissentire. Illud quoque a te perlibenter discerem, facta deditioe ab eo, qui turpe causam fouebat, quicquid letaliter confossus paulo post efflauit animam, quale dei iudicium fore de hoc licebit sperare, si rite confessus fuerit peccata sua, uel si hoc non detur, saltem poenitenti animo dei misericordiam implorauit,

De torne. ca
put. I.

cum illud constet, sic peremptis hominibus ecclesiasticam sepulturam iure pontificio negari. De. Dicam equidem quod sentio, nec me rigida quorundam a bitiosaque oratio (neque enim quid sibi uelit ignoramus) obstabit, quo minus explicem libere, quantum a prudentissimis, eis deque fortissimis uiris didici, tum certa ratione sum edocui. Sic igitur censeo, quod attinet ad priorem quaestionem, fortem militem, si quando acciderit, ut in tale certamen descendat, hoc animo accedere oportere, nihil ut minus cogitet, quam de facienda deditioe, sed sibi statuatur, uel uincendum esse, uel moriendum. Sic, non fiet, ut periculi mortisque securus strenue acriterque urgeat inimicum, ne quidquam reliqui faciat ad egregiam uirtutem. Ergo commisso certamine, qui hostem uiriliter obtruncat, uel cogit ad deditioem, hunc esse suo iure in strenuis, & spectatis militibus habendum dico, ac uicissim in timidis, & ignauis, qui non tam uirtute hostis, quam sua ignauia uincitur, facit uel deditioem, antequam spes uictoriae, & quoquomodo repugnandi facultas fuerit omnino sublata. Qui uero praesenti animo cuncta praestiterit, quae a forti milite desiderantur, maiorem tamen hostis aut robore, aut armorum peritia, aut fortuna denique succubuerit, ne hunc quidem sua quadam laude fraudandum puto, qui quod in ipso erat praestiterit inuicto animo, quae una & magna ratio est uirtutis colendae, quod si uictus utcumque superetur, etc.

fugere non potest quandam in uulgo infamiam, tñ certum habeo maioris animi esse, non solum prudentiæ, in tantis rebus angustiis deditioem facere, q̄ mortem iam uoluntariam nihil proficiens tem oppetere. Cuius rei dubitatio non solum indigna est homine christiano, sed abhorreret etiā ab humanitate, & ipsa, de qua quæritur fortitudine. Quid ē, n. talibus in certaminibus deditioem facere, nisi uictū se ab hoste confiteri? loquor enim de his pugnis ambiciosiis, quæ iniuriarum causa, uel hac prætexta, de gloria & æmulationis gratia, ut nunc fere assolet suscipiunt. Quod igitur non in tenebris aut solitudine, sed in media luce, & populo uel exercitu tanq̄ in theatro spectante gestum est, id ne coram ipsis testibus fatearis, mortem præoptare, nonne furoris est, & extreme dementiæ? Alfon. At, n. mors est ignominia præferenda. Dem. Nō eo inficias, si inest in ignominia, facti uel animi turpitudine. Mors, n. potius oppetenda est uiro forti, q̄ turpiter aut ignaue faciendum, hic aut nulla est alia ignominia post certamen institutum, nisi fuisse uictum, quod nec uitari iam potest, nec iure uituperari, cum uacet culpa, q̄ potissima ratio ē ueræ ignominia. Alf. Quid si uictus honestam causam tuebatur, & crimen falso sibi obiectum repellebat? etiam ne huic consilium dabimus, ut faciat tali tempore deditioem, & crimen intentum fateatur? Dem. Mo-

riendum potius est, q̄ falsum crimen cōfiteandū. Nam cum mentiri ipsum per se turpe est, tum cū sua uel alterius infamia turpissimum. Sed uictor more huius temporis cum abolita lege Lōgobar da de gloria fere, ut dixi, uel iniuriarum causa decertatur, non postulat a uicto, ut in se quidq̄ fateatur, tantum petit, ut se dedat. Hoc autem nō est cōfiteri crimen, sed se uictum esse fateri, tunc esset, si semper, & indubitato peior causa uinceretur, quod nūc abest. Ut declarant cum alia quotidiana exemplum nobile illud Spoletanorum fratrum, de quibus extat Innocētiū tertii Pon. max. rescriptū, q̄ fratres cū furtū sibi obiectū certando expellerent, quod est postea apud alium repertum, uicti tñ sunt, deo propter alia ipsorum peccata pmitte-
tente. Ergo uictor imperitaq̄ multitudo, ut cūq̄ uelit interpretetur, deditioem tamen nō est alia uis, q̄ quod se uictus uictori tradit, nec aliud in his malis dedecus est, q̄ succubuisse, quod ipsum totum est opinabile, qui uere recteq̄ iudicant, ubi non est culpa, nullam ignominiam agnoscētib⁹. Nā uictum necessitati cedentem se uictori dedere, hoc est in ipsius se potestatem permittere, in qua iā est, nihil addit noui dedecoris, qd sit tāta iactura redimendū. Nisi forte putamus, qui iam superatus est, hunc moriendo posse, quo minus fuerit uictus recusare. Sed faciamus ignominiam iam acceptam, cum uitari nullo mō possit, posse

Cap. significat
tibus de pur
gatione vulg.

tamen moriendo non nihil subleuari, quæ demencia est? quis furor per deum immortalē, ut leui⁹ reddat tolerabile incommodum opinabilis duntaxat infamiae, utpote sine culpa cōtractæ, extremum malum sponte subire præter omnem rationem? Alphon, Hæc democrates, ut uideo, nō ratione gubernantur, sed opinione geruntur, atq; more militari. Dem, Quousq; tandem non pudebit nos, uulgarem & inanem persuasionē solidæ uirtutis præferre? aut quid leuitate hac potest magis contrarium excogitari magnanimitatis? quæ cum ceteras res humanas paruas putet, tum pro nihilo ducit rumores populares. Age uero, qui tam excors est, ut multorum errorem asserat certæ rationi præferendum, hic quē tandem locum relinquit inquirendæ ueritatis, aut de quibusuis rebus disputandi? Quid, n. ratione fiat, quæri solet a sanæ mentis hominibus, non quid stulte uel furiose, nisi forte ut hoc uitetur cognitum, illud sine cunctatione petatur. q̄q; id perspicuum est, qui ut seruiat multorū errori, se rationem sequi negat, hunc aperte profiteri, se neq; fortem esse, nec magnanimum, nulla deniq; uirtute præditum, nec uirtutis aliud, q̄ umbram fortassis quandam consecrari. Nam quod ais, morem quoq; militarē suffragari huic errori, negligenter mihi uideris, quid maxima ex parte fiat a fortib⁹ etiā militibus obseruasse, Alphon, Nonne pleriq; omnes

milites sic loquuntur, moriendū esse potius, q̄ faciendam, etiam tali tempore deditionem? De. Nonne pleriq; omnes milites se dedunt potius tali tempore, q̄ oppetant mortem uoluntariam? Neq; n. tam interest, quid homines loquantur, q̄ quid faciāt. Veritas, n. in rebus agēdis, ut philosophorum sapientissimi testantur, non ex uerbis, sed ex factis, uitæq; hominum iudicatur. Nam ut quidam encomium, ut dicitur, leuissime canunt ante uictoriam, sic multi multa iactant ambitiose præter animi sententiam, temereq; magna, ut sibi uidentur, loquuntur, & de se tacite pollicentur, ad rumores populares colligendos. qui in tales angustias detrusi bonitate naturæ rationem præferunt pristinæ suæ, & reliquorum stultæ iactationi. Nunq̄ igitur ego comittam, ut huic militi, qui cum fortiter, ac strenue depugasset, iniquitate tñ fortunæ, quæ in præliis maxime dominatur, non sua ignauia uictus est, & extrema necessitate compellus deditionem fecit, quenquā eorum anteforam, qui cum nullū ipsi præbuerint, egregiæ uirtutis documentum, sustinent tñ stulte magnifices uerbis illius prudenter ac fortiter factum uituperare. Huius, n. uirtus & animus iam re mihi notus est, & certam spem dedit, si æquiore fortuna fuerit usus, egregiam se laudē per occasionem meriturū, illorum audio quidem magna uerba, certum indicium fortitudinis nullū fortasse uidi

nec habeo quod exploratum, quo possim, quod ipsi tali tempore praestituri sint, tam certa coniectura polliceri. Ut igitur nihil mouearis religionis respectu, quod ipsum est summum malum, & extrema infamia in homine christiano, tamen si putas non iam repugnando, amissa uelut facultate, sed praebendo iugulum nihil proficietem, non tibi, non patriae, non reipublicae, consulentem, mortem oppetere, quam potes solo uerbo, sine culpa uel nouo dedecore uitae, pulcrum esse, & fortitudinis opus, uehementer erras. Illud, nam, iam non est, ut quidam iactant, fortiter facere, sed stultissime pati. Huc itaque ualet tritum illud inter milites uerbum, uincendum esse aut moriendum uiro forti, ut nec mortis timor, nec periculum obsit, quo minus fortiter ac intrepide inimicum oppugnemus, non ut uiribus exhaustis, ac utcumque repugnandi facultate sublata, ultro mortem accersamus, quod est hominis plane stupidi, uel perfracto animo. Quamto illud sanioris mentis est, & integrioris animi in extremis malis bene sperare, & qui fataliter est uulneratus desperata corporis, animae salutem consulere, cui uero spes aliqua uitae superest, reseruare se meliori fortunae. Multi, nam, quorum exemplorum plena uita est, cum infeliciter aliquando pugnant, non solum maiore uirtutis laude ignominiam deleuerunt, sed etiam optime de patria, uel reipublica, merendo summam gloriam sunt consecuti. Quod si quis mortem

mortem praeciprat, ne uiuus infamia: & infelicis casus recordatione conficiatur, similiter omnino facit, ut qui mortem sibi consciscit, quo effugiat calamitates, quod timidi esse & prostrati animi, testis est non modo Augustinus, sed Plato etiam, & Aristoteles. Nec tamen fuisse miror, quod Gufmani imprudenter, ne dicam stulte, & impie factum laudibus efferrent, & fortassis ore pleno laudarent, non solum quoniam a solertibus hominibus saepe infamia inter infanientes non inutiliter simulatur, ne quos animi forsitan robore, intelligentiaque excellunt, ab iis magnitudine uerborum, cum aliqua popularis existimationis iactura superari uideantur, sed etiam quia multi milites tanta cupiditate laudis indomiti: ac ferri animi flagrant, ut beluis in manibus, quam prudentibus, & praestantibus hominibus similes & esse, & haberi malint, urfi uel leonis feritatem uirtutibus humanis praefrentes. Quae perniciofa peruersaque ambitio quantum absit ab ea, quam saepe dico, magnitudine animi, satis est, ut arbitror, a nobis supra declaratum. Alia est, nam, sancti crucis causa, qui licet succiso femore in genu concidisset, non tamen nec gladium amiserat, nec spe posse se inimicum male accipere, si ille ut relato pede largius manante sanguine ad uictotiam utebatur, sic cominus pugnare perregisset. Quae porro exitum certamen habuerit non ignoratis Sancti crucis, nam, non fecit ille quidem deus

ditionem, nec tñ se passus est iugulari. q̄q̄ uict⁹
 fuerit Alfonso ducis iudicio, qui uicto consulens
 paulatim deficienti, & iam pene quassio languis
 ne pugnam diremit. Quod autem quæris de spe
 diuini iudicii in eum: qui turpem causam defen-
 dens occiditur, quælio non habet difficiles expli-
 catus. Nam qui delicto pertinaciter indulgens
 obierit: peccati tenet in spiritū sanctū. quod nec
 in hoc sæculo remittit, nec in futuro. Qui uero
 malorum pœnitentia tactus uel puncto tempo-
 ris ante emissum spiritum, dei misericordiam im-
 plorauerit: de hoc nihil est, quod desperem⁹. Nā
 testibus: Iohē & paulo, quicumq; dei nomen
 inuocauerit: saluus erit, nec deus uult mortē pec-
 catoris, sed ut conuertatur & uiuat, uitam scilicet
 æternam. Nam quod sepultura in loco sacro sic
 interemptis ab ecclesia negatur, hoc nō tam per-
 tinet ad animæ: efflata præiudiciū: q̄ ad infā-
 miam: qua uiui solēt multo magis interdum: quā
 peccato detertere. Cæterum ut christiani, sic uiri
 fortis est, ac magnanimi: ut sæpe dico: talia certa-
 mina, quo ad fieri potest euitare, & nunquā ambi-
 tionis, aut ultionis gratia: deniq; nisi ob honestis-
 simā, eandēq; necessariā causam, qualē supra ex-
 posuim⁹ suscipere. Al. Obistere igitur iniuriæ
 uenienti christianis decernis esse concessum, il-
 las persequi negatum ē. De. Sic equidē statuo.
 ¶ Alfonso, Nulla ne ergo relinquetur male me-

Math. 12.

Ioh. 2.
Ro. 10.

Ezech. 18.

ritos ulciscendi ratio: sed magna impunitas erit
 prauis hominibus in bonos, & magnanimos des-
 bacchadi: patientia fortium uirorum abutētib⁹ ē
 quid hoc aliud est: quā dare improbis & iniustis
 peccandi licentiam: & optimos quosq; reddere
 iniuriis opportunos. Dem. Nōne leges sunt, qui-
 bus crimina pro merito uindictantur: non magis
 stratus: qui ministri dei sunt: ut Paulus ait, & uin-
 dices in iram ei: qui malum agit. Alfonso, Imbecil-
 lium: & ignauorum hominum est: accepta iniuria
 magistratus fidem ad ulticem implorare. Dem.
 At fortium, & magnanimorum, cum infertur, ro-
 busto animo repellere, illatam porro pœnitenti-
 bus, quod ad se pertinet cōdonare. Nec tñ si nræ
 nobis iniuriæ exemplo christi, ut docet chryosto-
 mus, magno animo ferendæ sunt, protinus reip.
 contumeliæ, aut damna negligenda. Intereſt autē
 reip. quam deus in primis saluam & trāquillam
 esse uult, ne crimina maneāt impunita. Quæ ma-
 iorem sæpe ciuitatibus exemplo, q̄ præſenti ma-
 lo perniciem afferunt, nisi legitimis pœnis uindi-
 cent. Vindicta, n. pars est, & q̄dem magna iusti-
 tiæ, si tamen non ad explendum priuatum odiū
 sumatur, sed ad correctionem malorum spectet,
 & bonorum tranquillitatē. Quod munus regi-
 bus ac magistratibus, belliq; ducibus cōmissum
 est, ne priuatis ciuium, aut militum contentioni-
 bus, & certaminibus status reip. perturbetur, cui⁹

Ro. 13.

optimus quisq; debet esse, colēs, & studiosissim⁹.
 Quo fit, ut magistratibus, & quicunq; personam
 gerant reip, per diuinas leges, humanasq; liceat,
 iniurias in se illatas rite uindicare, non irā priuā-
 tā, odioe indulgentibus, sed ne quid detrimen-
 ti res, aut dignitas publica patiat. Nam q; uereris,
 ne uir optimus & magnanimus iniuriā fiat per
 has leges opportunus, neq; quā sollicitaris. Mul-
 ta, n. sunt, q̄ tales uiros ab iniuriis contumeliisq;
 tutetur. Est, n. (ut diximus) fortis & magnani-
 mi, neminē lādere nisi laceſsitū, nulli⁹ dictis, aut
 factis obmurmurare, nulli⁹ neq; laudi, neq; cōmo-
 dis inuidere, aut obrectare, res quas alii demiran-
 tur, p̄ter uirtutē pro minimo ducere, multos ius-
 uare, ac beneficiis, & gratuita, liberaliq; opera des-
 mereri, cunctis demum officiis, & uirtutibus, om-
 niū i se animos cum laude, ac beneuolentia con-
 uertere. Nihil ē, n. amabili⁹, nihil plausibili⁹ uir-
 tute, Talē igit uirū, quis lādere inducet animum?
 aut quis poti⁹ nō colet, ac demirabitur? Qd̄ siq;
 tam peruersā mētis, tam q; deprauatorum mor-
 fuerit, ut uirtutem oderit studiose, quod in fortē
 & robustum animum cadere non potest, hunc tñ
 ut pessima quæq; mācipia timor pœnæ ab infe-
 renda in fortē, & optimū uirū iniuria deterrebit.
 Timebit, n. leges, qbus talis mētis, factiq; puerſi-
 tas, & turpitudine dignis suppliciis uindictatur. ti-
 mebit, & multo fortasse magis, ne iniuria, quam

inferre molitur, fortiter propulsata (propulsare
 enim o'ptimo, & sanctissimo cuiq; licet) recidat
 in suū magnum malum. Qd̄ si quis per insidias,
 & captatam occasionem se iniuriam sine præsē-
 ti pœna inferre posse confidat, metuet tamen, ne
 id quod interdum accidit, uir alioquin optimus,
 & patientissimus, iniqui⁹ ferat rei indignitatem,
 & ira, quæ res est in primis uiolēta, depulsus, pau-
 lumq; uirtutis ac religiōis angustias egressus for-
 titudinem in audaciā conuertat: ac iniuriā tur-
 piter: & cū infamia auctoris illatam: seuerius mul-
 tis approbantibus ulciscat. Hæc mihi in mētem
 uenerūt, q̄ de militaris disciplinæ & christianæ re-
 ligionis cōuenientiā pro tēporis āgustia differe-
 rem, conueniēter, ut arbitror: priorū & catholicorū
 sententiā, a qua statui nunquā discedere,
 cetera: si quæ præterea desiderabitis: a doctio-
 rib⁹ petetis, & magis ociosis, Leop. Tu uero quæ
 huius erant loci, cuncta mihi uideris acri ingenio,
 exq̄ sitaq; doctrina copiosissime collegisse: meq;
 tali tuo sermoni interfuisse uehementer delecta
 uit, Alphon. Ego uero profiteor: nullas iam pridē
 horas nec utilius: nec iocundius: quā hoc biduo,
 dum uos audirem traduxisse: tibiq; democrates
 ingētem habeo gratiā: q; mihi diuturnā: eādēq;
 difficilē dubitationē exūisti, De. Si uobis satisfac-
 cituli nri colloquiū fructū: quē maximū optabā.
 Sit igitur disputationi modus. Iā, n. ad uesperas
 scit, & pōtifex ad palatiū regredit. Finis.

Errata Librariorum sic corrige.

¶ Primū corrige numerū foliorū. 21. 23. 24. 26. 36.
Deinde Fol. 5. ver. 14. lege leopoldus ver. 26. foliimanus. fol.
6. ver. 1 Toletus. ver. 4. Toleti. fol. 9. ver. 1. alteram. fol. 13.
ver. 21. Romanorum. folio. 15. ver. 22. cbequits. folio. 16.
ver. 37. imitandum. fol. 18. ver. 15. violentiā. ver. 27. trahi.
fol. 21. ver. 48. liberis fol. 28. ver. 47. vna fol. 29. ver. 42.
videri. fol. 30. ver. 21. cognitiōem. fol. 31. ver. 17. q. fol. 32.
ver. 13. delectum. ver. 20. tribuis. fol. 32. ver. 29. egregiā. ver.
48. quod. fol. 33. ver. 15. stulta. fol. 33. ver. 56. rati. fol. 54.
ver. 38. præstitisse. fol. 37. ver. 30. religionem. fol. 39. ver. 2.
vindicare. fol. 40. ver. 15. sit. fol. 41. ver. 29. iusta. ver. 38.
constituere. ver. 56. tradita. & a nobis. fol. 43. ver. 10. ea. fol.
43. ver. 47. inanis. fol. 44. ver. 6. fortem. fol. 45. ver. 42. vi/
cio. fol. 46. ver. 9. dehortatur. fol. 47. ver. 31. versetur magna
nimus. ver. 41. cōficiētia. fol. 48. ver. 1. constantē. fol. 49. ver.
47. nec. fol. 52. ver. 49. capiēdis. fol. 54. ver. 36. differamus.
ver. 45. conuenire fol. 55. ver. 52. vocati ver. 55. magnitudine
fol. 56. ver. 35. maxime hāc virtutem. fol. 57. ver. 53. homine
fol. 58. ver. 24. eandem fol. 60. ver. 6. pateat fol. 61. ver. 52.
¶ fol. 62. ver. 32. quod sine. ver. 41. affectuū. fol. 63. ver. 18.
contentionem ver. 23. turpitudinem fol. 63. ver. 30. pugnare
fol. 64. ver. 9. se fol. 65. ver. 20. segnitētem fol. 66. ver. 10. di/
uitia s ver. 29. vero multo ē minus ver. 53. violenta fit fol. 67.
ver. 23. diuitibus fol. 75. ver. 34. Nam quod fol. 81. ver. 10.
leonem fol. 84. ver. 21. fungi. fol. 88. ver. 22. magnificis.

Impressum Romæ apud Antonium Bladū.
Anno Dñi. M. D. XXXV.

